

วารสารสหวิทยาการ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Journal of Integrated Sciences
College of Interdisciplinary studies
Thammasat University

ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (ตุลาคม 2556 - มีนาคม 2557)
Volume 11, Issue 1 (Oct. 2013 - Mar. 2014)

วารสารสหวิทยาการ

Journal of Integrated Sciences

ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (ตุลาคม 2556 - มีนาคม 2557)

Volume 11, Issue 1 (Oct. 2013 - Mar. 2014)

ISBN: 1685 - 2494

เจ้าของ : วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บรรณาธิการ : ผศ.ดร.พิทยา สุวคันธ์

กองบรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทยา สุวคันธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนกวรรณ อุ่ทองทรัพย์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ถิรวัดมน์ ต้นทนิส

อาจารย์ ดร.สิทธิพล เครือรัฐติกาล

อาจารย์ ดร.ณัฐพล แสงอรุณ

รองศาสตราจารย์ ดร.โชติกา ภาษีผล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์

อาจารย์ ดร.วัชรพล พุทธรักษา

อาจารย์ ดร.ปรีนทร์ นาคสิงห์

อาจารย์ ดร.มาลินี คุ่มสุภา

อาจารย์ ดร.อุษามาศ เสียมภักดี

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ

นางสาววลิตพร จิโนทา

นางสาวหฤทัยรัตน์ ศรีจันทร์ขำ

วิทยาลัยสหวิทยาการ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

วิทยาลัยสหวิทยาการ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะกรรมการกลั่นกรองและประกันคุณภาพ

รองศาสตราจารย์ ดร.โกสุมภ์ สายจันทร์

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รองศาสตราจารย์ ธโสธร ตูทองคำ

สาขาวิชารัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เลหล่า ตริเอกานุกูล

สำนักวิชาสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทยา สุวคันธ์

วิทยาลัยสหวิทยาการ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนกวรรณ อุ่ทองทรัพย์

วิทยาลัยสหวิทยาการ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาจารย์ ดร.อารีญา หุตินทะ

คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

อาจารย์ ดร.ชาติชาย เชษฐสุมน

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาจารย์ ดร.สิทธิพล เครือรัฐติกาล

วิทยาลัยสหวิทยาการ

อาจารย์ อรสุธี ชัยทองศรี

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ออกแบบปก : อาจารย์ บุษกร ฮวบเข้ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

สหวิทยาการ : พิทยา สุวคันธ์, (บรรณาธิการ)

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557

จำนวนพิมพ์ 400 เล่ม

พิมพ์ที่ นิติธรรมการพิมพ์ 76/251-3 หมู่ 15 ต.บางม่วง อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี 11140

โทร. 0-2403-4567-8, 0-2449-2525, 081-309-5215

E-mail : niti2512@hotmail.com, niti2512@yahoo.co.th

ติดต่อกองบรรณาธิการ

นางสาววลิตพร จิโนทา

นางสาวหฤทัยรัตน์ ศรีจันทร์ขำ

กองบรรณาธิการวารสารสหวิทยาการ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร จังหวัดกรุงเทพฯ 10200

โทรศัพท์ 02-613-2861 (ท่าพระจันทร์) E-mail : kmee2@hotmail.com

โทรศัพท์ 054-268-702 (ศูนย์ลำปาง) E-mail : a_walit@hotmail.com

บทความทัศนะ ข้อคิดเห็น ภาพที่ปรากฏ ในวารสาร
เล่มนี้ เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน บรรณาธิการ
และ กองบรรณาธิการ ไม่จำเป็นต้องเห็นพ้องด้วย และไม่ถือ
เป็นความรับผิดชอบ ลิขสิทธิ์เป็นของผู้เขียน และวิทยาลัย
สหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การตีพิมพ์ชื่อต้อง
ได้รับอนุญาตจากผู้เขียน และวิทยาลัยสหวิทยาการโดยตรง
และเป็นลายลักษณ์อักษร

สารบัญ

บทบรรณาธิการ

7

พิทยา สุวคันธ์

บทความวิชาการ

พัฒนาการประชาธิปไตย กรณีศึกษาบริบทการเมืองไทยและเมียนมาร์ 9
นพชัย ฟองอิสสระ

การเตรียมความพร้อมด้านทรัพยากรมนุษย์ในอุตสาหกรรม 28
การท่องเที่ยวของประเทศไทยสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน
สุทธาสินี จำปาจี

การวิเคราะห์วาทกรรมเรื่อง “เพศ” ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย 58
ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น
จิราพัทธ์ ใจเที่ยงธรรม

วิวาทะทางการเมืองว่าด้วยการสร้างเขื่อนดอนสะโฮง 110
แขวงจำปาสักสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
สุพิชฌาย์ ปัญญา

พลวัตแห่งวิถีอาเซียนกับวัฏจักรแห่งสันติภาพในภูมิภาค 132
มนตรี วิวาท์สุข

บทบรรณาธิการ

บทความของวารสารปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (ตุลาคม 2556 – มีนาคม 2557) เล่มนี้ยังคงมีความหลากหลายและยังคงสะท้อนองค์ความรู้เชิงสหวิทยาการ มีการนำเสนอมุมมองที่หลากหลายและหลายประเด็น ทั้งยังข้ามศาสตร์ขององค์ความรู้ มีการผสมความคิดเชิงสหวิทยาการ

บทความที่นำเสนอในวารสาร เริ่มจากงานศึกษาของ นพชัย ฟองอิสสระ ที่ได้เสนอบทความเรื่อง พัฒนาการประชาธิปไตย กรณีศึกษาบริบทการเมืองไทย และเมียนมาร์ ส่วนงานของ สุทธราสินี จำปาจิ ได้เสนองานเขียนเรื่อง การเตรียมความพร้อมด้านทรัพยากรมนุษย์ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และ จีราพัชร์ ใจเที่ยงธรรม เสนอบทความเรื่อง การวิเคราะห์ห้วงอากาศเรื่อง “เพศ” ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ส่วนงานของ สุพิชฌาย์ ปัญญา ได้เสนอมุมมองการวิเคราะห์ ในบทความ วิวาทะทางการเมืองว่าด้วยการสร้างเขื่อนดอนสะโฮง แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว รวมทั้งงานของ มนตรี วิวาห์สุข ได้พยายามทำความเข้าใจภูมิภาคอาเซียน ในบทความเรื่อง พลวัตแห่งวิถีอาเซียนกับวิถีจักรแห่งสันติภาพในภูมิภาค

ทั้งนี้วารสารสหวิทยาการ ถือว่ายังมีแง่มุมที่มีความหลากหลายเช่นเดิม และยังคงได้มีการนำเสนอกรอบคิดของความเป็นสหวิทยาการ ซึ่งได้ทำให้งองบรรณาธิการวารสารสหวิทยาการ วิทยาลัยสหวิทยาการ พยายามทำความเข้าใจถึงพันธกิจและหน้าที่ในการรวบรวม กลั่นกรองบทความวิชาการ และมีความมุ่งมั่นถึงการทำหน้าที่เพื่อการผลิตงานวารสารออกมาสู่สังคมวิชาการอย่างต่อเนื่องต่อไป

พิทยา สุวคันธ์

2557

พัฒนาการประชาธิปไตย กรณีศึกษาบริบทการเมืองไทยและเมียนมาร์

Development of Democratization:
A case study of Thai and Myanmar

นพชัย ฟองอิสสระ¹
Noppachai Fongissara

บทคัดย่อ

บทความนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการประชาธิปไตย ระหว่างไทยและเมียนมาร์ โดยอาศัยวิธีการศึกษาผ่านตัวบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ ของทั้งสองประเทศ ซึ่งถูกเขียนขึ้นโดยสถาบันทหาร และอธิบายผ่านแนวคิดประชาธิปไตยในคลื่นลูกที่สาม

ผลการศึกษาพบว่ารัฐบาลใหม่เข้าสู่อำนาจภายใต้รัฐธรรมนูญ ซึ่งถูกเขียนขึ้นโดยสถาบันทหาร ขาดเสถียรภาพในการบริหารประเทศ และมีความเสียหายอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะประเทศไทยเป็นในลักษณะปรากฏการณ์ประชาธิปไตยย้อนกลับสู่คลื่นเผด็จการ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ขณะที่การเมืองเมียนมาร์ แม้จะมีแนวคิดการแก้ไขรัฐธรรมนูญบางมาตรา เพื่อสร้างความปรองดองในชาติและเป็นจุดเริ่มต้นไปสู่พัฒนาการประชาธิปไตยแบบก้าวหน้า อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญดังกล่าว ยังคงมีการสืบทอดอำนาจสถาบันทหาร

คำสำคัญ: ระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ การเมืองไทย และการเมืองเมียนมาร์

1 อาจารย์ประจำ สาขาวิชาชาติพันธุ์ศึกษาอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

Abstracts

This article aims to analyze Thai and Myanmar Democratization process. The study was conducted by reviewing Thai-Myanmar Constitutional context that was written by the military junta and is linked with the Democracy's Third wave theory.

The result of the study shows that the new Thai government came to power by majority's election which had been undermined from military junta regime. Moreover, Government lacked of power to implement the policies and, also gradually led to deadlock politic because of the political conflicts in Thailand that was are flectional the reverse wave of democratization, since Thai politics are controlled by the military dictatorship both directly and indirectly. Meanwhile, Myanmar's constitution is making some changes to national harmonization as well as, paving a way of progressive democracy. However, it was found the military power remaining in the constitution.

Keywords: Democratization, constitution, Thai politics and Myanmar politics.

บทนำ

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ลึ้นสุดลง พัฒนาการประชาธิปไตยได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย แม้จะมีบางประเทศหันหน้าเข้าสู่ระบอบการปกครองคอมมิวนิสต์ แต่ยังคงมีหลายประเทศ นำลัทธิการปกครองประชาธิปไตยปรับใช้ปกครอง ขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นต่อประเทศกำลัง

พัฒนาในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ส่งผลให้ลักษณะฐานอำนาจอยู่ภายใต้เผด็จการทหารและแทรกแซงทางการเมือง ด้วยปัจจัยทางด้านความมั่นคงและความสงบของประเทศ ซึ่งบริบทภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวถูกแทรกแซงและคุกคาม จากลัทธิคอมมิวนิสต์ รวมทั้งมหาอำนาจตะวันตก กอปรกับการเผชิญแนวโน้มนการแยกประเทศหลังได้รับเอกราช จากเจ้าอาณานิคม ส่งผลให้เมียนมาร์ต้องก้าวสู่ระบอบเผด็จการทหาร และไทยยังคงเผชิญกับการแทรกแซงจากสถาบันทหาร

การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์การเมืองโลกในยุคโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้เมียนมาร์ ซึ่งเคยปิดประเทศตัวเองจากโลกภายนอกเกือบครึ่งศตวรรษ ไม่สามารถทัดทาน กระแสประชาธิปไตยได้อีกต่อไป เนื่องจากผู้นำทหารต้องเผชิญกับแรงกดดันจากนานาชาติ ซึ่งต้องการให้เมียนมาร์ดำเนินสู่หนทางประชาธิปไตย ด้วยการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ เป็นผลให้เศรษฐกิจในเมียนมาร์ตกต่ำ เกิดการหลั่งไหลของแรงงานอพยพสู่ประเทศเพื่อนบ้าน ปัจจุบันแม้เมียนมาร์จะมีการปฏิรูปประเทศเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบอบประชาธิปไตย แต่ปัญหาและอุปสรรคยังคงอยู่ที่ตัวรัฐธรรมนูญฉบับ 2008 ซึ่งยังคงสงวนที่นั่งให้สถาบันทหารในรัฐสภาถึงร้อยละ 25 พร้อมทั้งกีดกันการเข้ามามีบทบาทของฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง เปรียบเสมือนการเพาะพันธุ์ความขัดแย้งและความไร้เสถียรภาพ เช่นเดียวกับวิกฤติการณ์เมืองไทยขณะนี้ ต่างมีจุดเริ่มต้นจาก รัฐธรรมนูญฉบับ 2007 หลังจากเหตุการณ์รัฐประหาร 2006 ซึ่งถูกร่างขึ้นโดยสถาบันทหาร แม้จะมีการเปิดพื้นที่ประชาสังคมเพิ่มขึ้น แต่ด้วยตัวบทรัฐธรรมนูญ ซึ่งเน้นปรับโครงสร้างทางการเมือง ลดเงื่อนไขจากการเลือกตั้งและเพิ่มการสรรหา นำไปสู่การขาดหลักการยึดโยงต่อภาคประชาสังคม พร้อมทั้งให้อำนาจองค์กรอิสระอย่างเกินขอบเขต ต่อการทำหน้าที่ตรวจสอบฝ่ายบริหาร ส่งผลให้รัฐบาลใหม่ที่เข้ามาบริหารประเทศ ขาดเสถียรภาพในการขับเคลื่อนนโยบายต่างๆ ประสบไปด้วย ความล่าช้า ด้อยประสิทธิภาพ ตลอดจนสูญเสียโอกาสในการพัฒนาเศรษฐกิจ ส่งผลให้เกิดความเสียหายและกระทบต่อความเชื่อมั่น จากนักลงทุนต่างชาติ

บทความนี้ นำเสนอข้อมูลเปรียบเทียบพัฒนาการประชาธิปไตยผ่านบทบัญญัติรัฐธรรมนูญไทยและเมียนมาร์ ซึ่งถูกเขียนโดยสถาบันทหารนั้น ส่งผลต่อการกำหนดทิศทางการเมืองและกติกายภายในประเทศอย่างไร พร้อมทั้งเชื่อมโยงอธิบายผ่านแนวคิดประชาธิปไตยในคลื่นสามลูก (Democracy's Third wave) ของ Samuel P. Huntington ซึ่งจะช่วยให้เห็นลักษณะแนวโน้มพัฒนาการประชาธิปไตย ของทั้งสองประเทศ

แนวคิดประชาธิปไตยในคลื่นสามลูก (Democracy's Third wave)

Samuel P. Huntington (1991) ได้กล่าวถึงลัทธิทางการเมืองประชาธิปไตยนั้น เพิ่มจำนวนและแพร่หลายอย่างมากในทั่วโลก โดยระหว่างช่วงระยะเวลา ค.ศ. 1974-1990 มากกว่า 30 ประเทศ เปลี่ยนผ่านสู่ระบอบประชาธิปไตย พร้อมกับการลดลงของระบอบเผด็จการ รวมทั้งประเทศที่ใช้รูปแบบการปกครองคอมมิวนิสต์ โดย Huntington ได้จำแนกรูปแบบพัฒนาประชาธิปไตยออกเป็นระลอกคลื่นดังนี้

คลื่นแรก เกิดขึ้นจากการเริ่มต้นประชาธิปไตยในสหรัฐอเมริกาและการปฏิวัติฝรั่งเศส ซึ่งมีลักษณะร่วมกันคือ การต่อต้านการกดขี่และความอยุติธรรมที่กษัตริย์อังกฤษกระทำต่อชาวเมืองขึ้นอเมริกัน และที่กษัตริย์ฝรั่งเศสกระทำต่อประชาชนฝรั่งเศส ดำเนินต่อมาในช่วง ค.ศ. 1926 นำไปสู่อัตราเปลี่ยนผ่านสู่ระบอบประชาธิปไตยกว่า 29 ประเทศ อย่างไรก็ตาม ระบอบประชาธิปไตยถูกลดทอนด้วยพลังของอำนาจลัทธิบูชาผู้นำของเบนิโต มุสโสลินี (Benito Mussolini) ในอิตาลีถือว่าเป็นลักษณะคลื่นย้อนกลับรูปแบบที่หนึ่ง ซึ่งไม่เห็นด้วยกับรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยและมองว่าระบบนี้ เต็มไปด้วยการโต้เถียง นำไปสู่ความแตกแยก พร้อมนำแนวคิดเผด็จการมาใช้ เป็นผลให้รัฐประชาธิปไตยของโลกในขณะนั้น ถูกลดทอนลงถึง 12 รัฐ

คลื่นลูกที่สอง เกิดขึ้นระหว่าง ค.ศ.1992-1962 ซึ่งถือเป็นชัยชนะของฝ่ายสัมพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่ 2 นำไปสู่คลื่นลูกที่สองของการพัฒนา

ประชาธิปไตย และถึงจุดสูงสุดช่วง ค.ศ.1962 ซึ่งมีกว่า 36 ประเทศภายใต้ระบอบประชาธิปไตย แต่มีประเทศบางส่วนที่การปกครองเป็นไปในลักษณะย้อนกลับ ในช่วง ค.ศ.1960-1975 นำพาประเทศสู่ระบอบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ เช่น เกาหลีเหนือ เวียดนามเหนือ กอปรกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นในประเทศกำลังพัฒนา มีลักษณะเปลี่ยนผ่านอำนาจไปสู่เผด็จการโดยคณะทหาร โดยเฉพาะเมียนมาร์และอินโดนีเซีย

อย่างไรก็ตาม ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ยังคงมีหลายประเทศที่พัฒนาประชาธิปไตยล้มเหลว ส่งผลให้สถาบันทหารกลับเข้ามาใช้อำนาจและกลายเป็นฝ่ายคอมมิวนิสต์ รวมทั้งสามารถขยายอิทธิพลและมีศักยภาพทางการทหาร เช่น เวียดนามใต้ ลาวและกัมพูชา เป็นต้น

คลื่นลูกที่สาม พัฒนาการประชาธิปไตยเริ่มต้นขึ้นด้วยการโค่นล้มเผด็จการ พลเรือนของโปรตุเกสใน ค.ศ. 1974 และการล่มสลายของเผด็จการฟรังโกของสเปน จากนั้นประชาธิปไตยได้แผ่ขยายผ่าน 6 ประเทศ เช่น อเมริกาใต้ อเมริกากลาง ฟิลิปปินส์ เม็กซิโก ชิลี และขยายออกมายังกลุ่มประเทศคาทอลิกยุโรปตะวันออก โปแลนด์และฮังการี โดยประมาณแล้ว 3 ใน 4 ของประเทศเหล่านี้ เป็นกลุ่มประเทศคาทอลิกและเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยในช่วง ค.ศ.1974-1989 (Huntington, 1991:4) ต่อมาเมื่อค่ายสังคมนิยมยุโรปตะวันออกล่มสลาย ได้ทยอยเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบอบประชาธิปไตยที่คล้ายคลึงกับยุโรปตะวันตก (พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, 2556: ออนไลน์)

นอกจากนี้ Huntington ได้อธิบายเปรียบเทียบ ประเทศที่เข้าสู่กระบวนการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย ของประเทศต่างๆ ทั่วโลกกว่า 100 ประเทศ โดยประเทศที่เปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย หลัง ค.ศ. 1973 มีอัตราการลดลงของประเทศที่เคยปกครองแบบเผด็จการถึง 21 ประเทศ ส่งผลให้ ค.ศ. 1973 เดิมมีประเทศที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตย มีจำนวน 30 ประเทศ เพิ่มเป็น 59 ประเทศ ใน ค.ศ.1990 ขณะที่จำนวนประเทศภายใต้การปกครองแบบเผด็จการ มีจำนวน 92 ประเทศ ใน ค.ศ.1973 และลดลงเหลือ 71 ประเทศ

ทั้งนี้ บริบทช่วงระยะเวลาดังกล่าว มีจำนวนประเทศดำเนินการปกครองแบบประชาธิปไตย คิดเป็นจำนวนร้อยละ 45 จากที่เคยมีเพียงร้อยละ 24.6

จากข้อมูลข้างต้นจะพบว่า พัฒนาการประชาธิปไตยที่ยั่งยืนจะถูกจัดอยู่ในกลุ่มเฉพาะประเทศที่มีการพัฒนาแล้วเท่านั้น ส่วนประเทศที่กำลังพัฒนาล้วนมีการหวนกลับไปใช้อำนาจการปกครองแบบเผด็จการ และสลับปรับใช้กับลัทธิประชาธิปไตยเสรีนิยม ตามรูปแบบการหวนกลับของคลื่นเผด็จการครั้งที่หนึ่ง ในช่วง ค.ศ.1922-1942 รวมทั้งการหวนกลับของคลื่นเผด็จการครั้งที่สอง ในช่วง ค.ศ.1958 หรืออาจเรียกได้ว่าปรากฏการณ์ประชาธิปไตยย้อนกลับ (reverse wave of democratization)

อาจกล่าวได้ว่า ลักษณะระลอกคลื่นของการพัฒนาประชาธิปไตยตามแนวคิด Huntington ประกอบไปด้วย 2 ลักษณะ ดังนี้

(1) ระลอกคลื่นแบบเดินหน้า คือการพัฒนาประชาธิปไตยแบบก้าวหน้า

(2) ระลอกคลื่นแบบย้อนกลับ คือการพัฒนาประชาธิปไตยแบบถดถอย และแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาของประชาธิปไตยนั้น ไม่ได้มีการพัฒนาไปในทางที่ก้าวหน้าเสมอไปเพียงเท่านั้น แต่ยังมีพัฒนาแบบถดถอยอีกเช่นกัน

นอกจากนี้ หนึ่งในเป้าหมายหลักของการพัฒนาทางการเมืองของประเทศประชาธิปไตยในช่วงเปลี่ยนผ่านและก้าวสู่ประเทศประชาธิปไตยเข้มแข็ง คือการสนับสนุนให้เกิดการแข่งขัน โดยการเลือกตั้งอิสระและยุติธรรมระหว่างพรรคการเมืองหลายพรรคและผู้สมัครรับเลือกตั้ง โดยเฉพาะช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ซึ่งมีปัจจัยที่นำไปสู่การเกิดประเทศประชาธิปไตยใหม่ จากการล่มสลายของสหภาพโซเวียต เมื่อ ค.ศ.1991 ส่งผลให้เกิดการพัฒนาการเมืองที่มีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นในกระบวนการประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy)

ต่อมา ในช่วงเริ่มต้นศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา Huntington ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาพรรคการเมือง โดยมองว่า การเกิดสถาบันทางการเมืองที่มั่นคงและมีคุณภาพได้นั้น ต้องมีการจัดตั้งองค์กรและโครงสร้างที่เหมาะสม

เพื่อทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้ลักษณะของการมีความสามารถในการปรับตัว (Adaptability) ความซับซ้อนอย่างเป็นระบบ (Complexity) ความเป็นอิสระ (Autonomy) และความเป็นปึกแผ่น (Coherence) หรือมีความเห็นพ้องต้องกัน ต่อหลักการสำคัญของพรรค เช่นอุดมการณ์ นโยบาย การอยู่ร่วมกัน และระเบียบวิธีการแก้ไข และสามารถสร้างเอกภาพในความแตกต่าง (Unity of Diversity) ตามคำอธิบายของ ศุทธิกานต์ มีจัน (2555: น. 24)

พัฒนาประชาธิปไตยแบบก้าวหน้า: เมียนมาร์

จุดเริ่มต้นการปฏิรูปการเมืองในเมียนมาร์เริ่มต้นขึ้น เมื่อประเด็นปัญหาการเมืองภายในเมียนมาร์ต้องกลับสู่เวทีโลกใน ค.ศ. 2007 จากสถานการณ์ความรุนแรงที่บ้านปลาย จากรัฐบาลทหารใช้กำลังปราบปรามกลุ่มผู้ชุมนุมอย่างรุนแรง ต่อการประกาศขึ้นราคาเชื้อเพลิง โดยเฉพาะก๊าซหุงต้ม 5 เท่าตัว และมีได้แจ้งล่วงหน้า โดยมีกลุ่มพระสงฆ์เป็นแกนนำพร้อมกันนั้นเมียนมาร์ยังต้องเผชิญต่อเหตุการณ์ภัยพิบัติพายุไซโคลนนาร์กิส (Nargis) ราวต้นเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2008

ปัจจัยข้างต้น กลายเป็นประเด็นถกเถียงต่อประชาคมโลก ส่งผลให้กลุ่มประเทศตะวันตกได้ พยายามเสนอให้คณะรัฐมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ ใช้เหตุผลด้านมนุษยธรรม เข้าจัดการกับรัฐบาลทหารอย่างเด็ดขาด ทั้งเหตุการณ์สลายการชุมนุม และเหตุการณ์ภัยพิบัติจากพายุไซโคลนนาร์กิส โดยมองว่าขีดความสามารถของรัฐบาลทหาร เรื่องการช่วยเหลือผู้ประสบภัยซึ่งยังคงมีอย่างจำกัด รวมทั้งมีการกีดกันมิให้ต่างชาติเข้ามาช่วยเหลือ แต่ข้อเสนอดังกล่าว กลับถูกผู้แทนจีนในองค์การสหประชาชาติแสดงท่าทียับยั้ง พร้อมอ้างเหตุผลการเคารพอำนาจอธิปไตยและเจตจำนงการรับความช่วยเหลือของเมียนมาร์ ซึ่งเงินไม่ต้องการเห็นวิกฤตจากภัยพิบัตินาร์กิส ถูกทำให้กลายเป็นเรื่องการเมือง แทรกแซงการทำงานของรัฐบาลเมียนมาร์ (สิทธิพล เครือรัฐติกาล, 2556: น.76) ขณะที่ประเด็นการพัฒนาประชาธิปไตยที่ล่าช้าของเมียนมาร์ ถือเป็นสาเหตุหนึ่งสำคัญของการชุมนุมประท้วงช่วง ค.ศ. 2007 รวมทั้งยังเป็นข้ออ้างจากนานาชาติ นำมา

ใช้กีดกันเมียนมาร์ รวมทั้งกีดกันจีน ให้แสดงท่าทีสนับสนุนการปฏิรูปประชาธิปไตยมากกว่าขัดขวาง ผ่านท่าทีของ สหรัฐฯ อินโดนีเซียและสหราชอาณาจักร ซึ่งได้แสดงความหวังว่า จีนจะมีบทบาทต่อการแก้ไขสถานการณ์เมียนมาร์ในเชิงสร้างสรรค์ พร้อมกันนี้ ยังเกิดกระแสกดดันจากกลุ่มนักเคลื่อนไหวอิสระ เช่น กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ทั้งไทยและต่างประเทศ กล่าวหาจีนสนับสนุนระบอบเผด็จการและการละเมิดสิทธิมนุษยชนในเมียนมาร์ พร้อมทั้งเรียกร้องให้คว่ำบาตรกีฬาโอลิมปิก ซึ่งจีนเป็นเจ้าภาพ ใน ค.ศ. 2008 ด้วยสถานะกีดกันจากหลายประเทศและกลุ่มองค์กรต่างๆ ส่งผลให้จีนต้องร่วมมือกับ 14 ประเทศ ในคณะรัฐมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ ออกแถลงการณ์ 2 ฉบับโดยมีเนื้อหาสาระ ดังนี้

ฉบับแรก วันที่ 11 ตุลาคม ค.ศ. 2007 มีสาระประณามการกระทำของรัฐบาลทหารเมียนมาร์ ใช้ความรุนแรงสลายการชุมนุม โดยเน้นย้ำรัฐบาล ควรเร่งเปิดการเจรจากับนางอองซาน ซูจี พร้อมกับกลุ่มการเมืองอื่นๆ โดยเร็ว เพื่อนำไปสู่ความปรองดองแห่งชาติ (national reconciliation)

ฉบับที่สอง วันที่ 2 พฤษภาคม ค.ศ. 2008 มีสาระเรียกร้องให้รัฐบาลทหารจัดการลงประชามติ ในร่างรัฐธรรมนูญและจัดการเลือกตั้งทั่วไป ใน ค.ศ. 2010 อย่างอิสระและยุติธรรม โดยเปิดโอกาสให้กลุ่มต่างๆ เข้าไปมีส่วนร่วมสังเกตการณ์อย่างเต็มที่ (เพ็ญอ้าง: น. 74-78)

จากข้อเรียกร้องดังกล่าว นำไปสู่การร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ใน ค.ศ. 2008 อย่างเร่งรีบ โดยขาดการคำนึงถึงอุปสรรคต่อพัฒนาประชาธิปไตยในเมียนมาร์ โดยเฉพาะตัวบทของรัฐธรรมนูญ ซึ่งจะมีผลบังคับใช้หลังการเลือกตั้งเมื่อ ค.ศ. 2010 และเป็นกลไกสำคัญที่เผด็จการทหารใช้สืบทอดอำนาจ ภายใต้รัฐบาลพลเรือน ซึ่งถูกเปลี่ยนผ่านจากรัฐบาลทหาร จะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญที่ร่างขึ้นท่ามกลางความขัดแย้งนั้น ไม่เพียงแต่จะเป็นรากของปัญหา แต่ยังเอื้อให้ทหารดำรงอำนาจอยู่ในตำแหน่งสูงสุดของประเทศและเหนือกฎหมาย นำไปสู่การผูกขาดอำนาจ ไม่มีความเป็นประชาธิปไตยและไม่เอื้อแก่การปรองดอง เช่น การละเมิดสิทธิมนุษยชน

ตามกฎหมายมาตรฐานสากลและการละเมิดกฎหมายภายใต้ความชอบธรรม เพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐและความสงบสุขประชาชน ความเท่าเทียมกันของหญิงชายต่ำกว่ามาตรฐาน การขัดขวางไม่ให้ผู้นำฝ่ายตรงข้ามรัฐบาลทหารเข้ามา มีตำแหน่งในหน่วยงานของรัฐ จากข้อบังคับคุณสมบัติผู้สมัครประธานาธิบดี ต้องไม่สมรส หรือมีบุตรกับคนที่ถือสัญชาติอื่น โดยไม่ใช่สัญชาติพม่าในมาตรา 168 ในบทที่ 14 ของรัฐธรรมนูญการปฏิเสธรสพันธรัฐและรวมศูนย์อำนาจของประเทศ ไว้ที่สถาบันทหาร และคงอำนาจทหารเหนือการเมือง แม้ประชาชนส่วนใหญ่ ทั้งที่ไม่เห็นด้วย หรือไม่ทราบถึงเนื้อหา หากแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ กระบวนการและหลักการของรัฐธรรมนูญ มีโทษจำคุก 20 ปี ขึ้นไป (Burma partnership, 2010)

พัฒนาการประชาธิปไตยในเมียนมาร์เริ่มต้น ในวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 2010 จากการเลือกตั้งทั่วไป ผลการเลือกตั้ง พรรคสหเอกภาพและการพัฒนา (The Union Solidarity and Development Party: USDA) ซึ่งเป็นพรรคจากฝ่ายทหารได้รับชัยชนะ ด้วยที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรถึง 259 ที่นั่ง จากทั้งหมด 325 ที่นั่ง หรือประมาณร้อยละ 80 ของที่นั่งทั้งหมด เป็นผลให้ผู้นำทหาร พลเอก เต็ง เส่ง ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี พร้อมทั้งผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง นำไปสู่การปฏิรูปเศรษฐกิจแบบกว้างๆ โดยเฉพาะการแก้ไขกฎหมายการจดทะเบียนพรรคการเมือง เพื่อเปิดทางให้พรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตย หรือ NLD ฝ่ายค้านพม่า ของนางอองซาน ซู จี กลับมาเป็นพรรคการเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมายอีกครั้ง โดยเนื้อหาสาระสำคัญกฎหมายฉบับเดิม ได้ระบุคุณสมบัติสมาชิกพรรคการเมืองที่จะเข้าร่วมการเลือกตั้งนั้น ต้องไม่เป็นผู้ถูกตัดสินจำคุก (convicted) และกำลังอยู่ในระหว่างการรับโทษ (serving prison term) เป็นผลให้นางอองซาน ซู จี และนักโทษการเมืองอื่น ๆ ไม่สามารถเข้าร่วมการเลือกตั้งได้ (Eastasiawatch, 2013: ออนไลน์) ในทางปฏิบัติหากไม่ลงเลือกตั้ง ตามกฎหมายเลือกตั้ง สามารถตีความได้ว่าพรรคสิ้นสภาพ จึงมีแกนนำพรรคส่วนหนึ่งแยกไปตั้งพรรคการเมืองใหม่ ภายใต้พรรคพลังประชาธิปไตยแห่ง

ชาติ (National Democratic Force: NDF) อย่างไรก็ตาม สัญญาฉบับดังกล่าวต่อพัฒนาการประชาธิปไตยในเมียนมาร์ มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง เช่นการปล่อยตัวนางอองซาน ซูจี ใน ค.ศ. 2010 พร้อมบรรดานักโทษการเมืองที่ถูกจองจำภายใต้คำสั่งนิรโทษกรรม เพื่อให้บุคคลเหล่านี้สามารถเข้าร่วมการเลือกตั้งซ่อม จำนวน 45 ที่นั่ง ของผู้แทนราษฎรที่ว่างในรัฐสภา โดยมีนางอองซาน ซูจี ดำรงฐานะผู้นำฝ่ายค้านจากพรรค NLD แม้จะมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ต่อกระบวนการดังกล่าว มิได้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ แต่นางอองซาน ซูจี ให้เหตุผลถึง การรักษากระบวนการประชาธิปไตยเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งไม่อาจหยุดได้ ในช่วงการหาเสียง ลงเลือกตั้งซ่อม (กรุงเทพฯธุรกิจ, 2555: ออนไลน์)

สัญญาการเปลี่ยนแปลงในเมียนมาร์ชัดเจนและเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ สะท้อนผ่านการเลือกตั้ง ใน ค.ศ. 2012 ซึ่งถือเป็นเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ครั้งสำคัญในแง่ของการส่งเสริมประชาธิปไตยเมียนมาร์ สู่การพัฒนาการที่ก้าวหน้าและถือเป็นครั้งแรกที่นางอองซาน ซูจี ตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง จากที่ถูกครอบงำโดยเผด็จการทหารมาอย่างยาวนาน

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการประชาธิปไตยในเมียนมาร์ ยังคงถูกวิจารณ์ว่ามีลักษณะฉาบฉวย จากกลุ่มผู้สนับสนุนประชาธิปไตยและมองว่าบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ ยังคงสงวนสิทธิ์ให้กองทัพและให้อำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พร้อมทั้งยังกีดกันฝ่ายตรงข้ามสถาบันทหาร ให้ออกห่างจากตำแหน่งประธานาธิบดี จากข้อบังคับคุณสมบัติผู้สมัครประธานาธิบดีต้องไม่สมรส หรือมีบุตรกับคนที่ถือสัญชาติอื่นที่ไม่ใช่สัญชาติเมียนมาร์

แม้จะมีอุปสรรคข้างต้น แต่พรรคฝ่ายค้านของเมียนมาร์ ซึ่งนำโดยนางอองซาน ซูจี ประกาศจะลงเลือกตั้ง ค.ศ.2015 ซึ่งในขณะนี้ยังไม่มีกระแสการแก้ไขรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะเงื่อนไขกีดกันเธอขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี โดยก่อนถึงการเลือกตั้งที่จะมีขึ้นนางอองซานซูจี จะเสนอแนะให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญมาตราที่มีปัญหา โดยเฉพาะการสงวนที่นั่ง 1 ใน 4 ของรัฐสภาให้สถาบันทหาร

พร้อมมองว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้ เป็นรัฐธรรมนูญที่ขาดความเป็นประชาธิปไตย และหากชาวเมียนมาร์ยังคงอยู่ภายใต้การปกครองด้วยรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ประชาธิปไตยจะไม่มีวันก้าวหน้า

ขณะที่เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2014 ประธานาธิบดีเต็ง เส่ง ได้สนับสนุน การแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับทหาร เพื่อสร้างความปรองดองในชาติ โดยเปิดทางให้ นางอองซาน ซูจีสามารถลงสมัครตำแหน่งประธานาธิบดีในการเลือกตั้งที่จะมีขึ้น ใน ค.ศ. 2015 นอกจากนี้ประธานาธิบดีเต็ง เส่งยังได้กล่าวเตือนถึงสถานการณ์ การเมืองเมียนมาร์ กำลังเสี่ยงเผชิญทางตัน หากความต้องการของประชาชน เกินกว่าการรองรับ ของระบบการเมืองในปัจจุบัน และหากสิ่งนี้เกิดขึ้น เสรีภาพ ทางการเมืองทุกอย่างที่ได้รับมาจนถึงขณะนี้อาจต้องสูญหายไป อย่างไรก็ตาม การแก้ไขรัฐธรรมนูญทหารนั้น นับว่าเป็นเรื่องที่ทำหาย เนื่องจากรัฐธรรมนูญเมียนมาร์ ระบุถึงกรณี การยื่นเสนอแก้ไขรัฐธรรมนูญจากสมาชิกรัฐสภา ต้องมีจำนวนถึง ร้อยละ 20 รัฐสภาถึงจะรับข้อเสนอดังกล่าวมาอภิปราย แต่การแก้ไขรัฐธรรมนูญ มาตราต่างๆ ยังคง ต้องอาศัยเสียงในสภามากกว่าร้อยละ 75 ซึ่งในปัจจุบัน สภามเมียนมาร์มีจำนวนทหารอยู่ถึง 1 ใน 4 ของรัฐสภา

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงประชาธิปไตยในเมียนมาร์ แม้จะมี สัญญาณที่ดีในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะการให้สิทธิเสรีภาพซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ ประชาธิปไตยที่มากขึ้น แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ยังเป็นเรื่องที่ฉาบฉวย ขณะที่การแก้ไขรัฐธรรมนูญของเมียนมาร์นั้น ยังเป็นเรื่องที่ทำหายสำหรับประเทศที่ถูก ครอบงำด้วยสถาบันทหารมาอย่างยาวนานต่อการเปลี่ยนผ่านอำนาจสู่พลเรือน อย่างแท้จริง

พัฒนาการประชาธิปไตยแบบย้อนกลับ : ประเทศไทย

การรัฐประหาร 2006 ถือเป็นจุดเริ่มต้นความแตกแยกและความรุนแรง ในสังคมไทย แม้ว่าประเด็นการรัฐประหาร จะถูกสร้างความชอบธรรม ผ่านการ ทุจริตของนักการเมือง แต่การทุจริตกลับแย่งลงอย่างมาก ในช่วงการบริหารงานของ

รัฐบาลทหาร และเกิดความล้มเหลวในการป้องกันการทุจริต เนื่องจากสถาบันการป้องกันทุจริตนั้นล้วนเกิดขึ้นมาจากอำนาจรัฐประหาร นอกจากนี้ สถาบันกษัตริย์ซึ่งอยู่เหนือการเมืองนั้น ได้ถูกนำมาใช้เคลื่อนไหวทางการเมือง เพื่อทำลายศัตรูคู่ตรงข้ามบริบทความขัดแย้งแบบ 2 ขั้วทางการเมือง ยิ่งก่อให้เกิดความคิดทางการเมืองที่ไม่เชื่อถือในกติกาประชาธิปไตย พร้อมทั้งโยนความผิด สาเหตุของการรัฐประหารนั้น เป็นผลจากการซื้อเสียงของคนชนบทและการขาดวุฒิภาวะทางการเมือง ส่งผลให้ความซับซ้อนของพัฒนาการประชาธิปไตย ถูกลดทอนลงด้วยคำว่า ชาวชนบทนโง่เขลา กับชาวเมืองมีการศึกษา (แคเธอรีน เอ. เบาว์วี, 2555 : น. 178) จึงไม่แปลกที่จะมีนักวิชาการฝ่ายขวา จำนวนมากออกมาสนับสนุนการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง นอกวิถีทางประชาธิปไตย ด้วยการรัฐประหาร

นอกจากนี้ การกระทำที่ไม่เป็นไปตามกติกาประชาธิปไตยนั้น เป็นผลจากรัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2007 ซึ่งถูกร่างขึ้นโดยเผด็จการทหาร หลังเหตุการณ์รัฐประหาร ได้ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการประชาธิปไตยไทย โดยเฉพาะในเรื่องของโครงสร้างการเมือง ด้วยการเน้นเพิ่มระบบสรรหาแต่งตั้ง แทนที่จะมาจากการเลือกตั้งทั้งหมด เช่น ที่มาของ ส.ส. ส.ว. หรือการให้อำนาจเกินขอบเขตของฝ่ายตุลาการ เข้ามาป้องกันการฉ้อฉลทางการเมือง และมีบทบาทคัดเลือกผู้ทำหน้าที่องค์กรอิสระและร่วมสรรหา ส.ว. จำนวน 74 คน จะเห็นได้ว่าตัวบทรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวนี้ ได้ให้อำนาจองค์กรตุลาการมีบทบาทในการแต่งตั้งมากที่สุด พร้อมทั้งให้สัดส่วนขององค์กรตุลาการ มีเสียงข้างมาก เป็นกรรมการสรรหาองค์กรอิสระทุกองค์กร จนถึงกรรมการสรรหาวุฒิสมาชิกประเภทสรรหา นอกจากนี้ กลไกการตรวจสอบขององค์กรอิสระต่างๆ นั้นเป็นไปในลักษณะขาดการยึดโยงกับภาคประชาชนและมีอำนาจอย่างเต็มที่ต่อการกำหนดการดำรงอยู่ของรัฐบาล พร้อมทั้งสามารถล้มล้างมติของประชาชน จนถึงขั้นสามารถถอดถอนผู้บริหารของประเทศได้ จึงเป็นผลให้อำนาจของพรรคการเมืองอ่อนแอลง ด้วยการถูกกำกับและตรวจสอบที่เข้มงวด นำไปสู่ข้อครหาว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับอำมาตยาธิปไตย

ภายใต้เงื่อนไขรัฐธรรมนูญฉบับทหาร ได้สร้างควมไว้เสถียรภาพ ต่อการบริหารขับเคลื่อนนโยบาย ของรัฐบาลพลเรือน ที่เข้ามาบริหารประเทศ เช่นการโยกย้ายผู้นำเหล่าทัพ จะต้องผ่านความเห็นที่ประชุมผู้นำเหล่าทัพก่อน นอกจากนี้ยังมีการเปิดช่องทาง เพิ่มอำนาจของฝ่ายตุลาการและมีส่วนในการตัดสินใจที่สำคัญๆ เช่น กรณีถอดถอนอดีตนายกสมัคร สุนทรเวชออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เนื่องจากไปรับจ้างเป็นพิธีกรรายการ “ชิมไปบ่นไป” ท่ามกลางสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองที่กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยประท้วงขับไล่อดีตนายกสมัคร ด้วยสาเหตุเป็นตัวแทน (Nominee) ของอดีตนายกทักษิณ หรือกรณียุบพรรคพลังประชาชนเพื่อยุติสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองที่กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ได้ทำการปิดล้อมท่าเทียบเรือรัฐบาล ท่าอากาศยานดอนเมือง และท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ ซึ่งได้มีการเลื่อนวันพิพากษาตัดสินให้เร็วขึ้น และไม่เป็นไปตามหลักประกันขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับวิธีพิจารณาคดีของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ (ธนาย เกตวงกต, 2553: ออนไลน์)

จากการเข้ามามีบทบาททางการเมืองที่เกินขอบเขตของศาลรัฐธรรมนูญ ได้สร้างกฎเกณฑ์ใหม่ๆ โดยขาดฐานรองรับรัฐธรรมนูญ ส่งผลให้เกิดวิกฤติและถือเป็นขวากหนามต่อพัฒนาการประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังเป็นอุปสรรคต่อเสถียรภาพของรัฐบาล โดยเฉพาะ การขับเคลื่อนนโยบายของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ในช่วง 2013-2014 ดังต่อไปนี้

(1) กรณีการตัดสินใจการแก้ไขรัฐธรรมนูญให้ สว.มาจากการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน ถือเป็นกรกระทำการเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

(2) การคว่ำ พรบ.เงินกู้ 2 ล้านล้าน เพื่อการพัฒนาโครงการพื้นฐานด้านคมนาคมขนส่งของประเทศนั้น ขัดรัฐธรรมนูญและควรทำถนนลูกรังให้หมดก่อนดำเนินโครงการดังกล่าว

(3) การวินิจฉัยเลือกตั้ง 2 ก.พ. 57 นั้น ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ เนื่องจากไม่สามารถจัดเลือกตั้งวันเดียวกันทั่วประเทศได้ ถือว่าขัดรัฐธรรมนูญ มาตรา 108 วรรค 2

(4) การถอดถอนอดีตนายกรัฐมนตรียิ่งลักษณ์ ชินวัตร ให้พ้นสภาพจากรักษาการนายกรัฐมนตรี จากการใช้อำนาจในทางมิชอบจากการย้ายข้าราชการระดับสูงในปี 2011

จากคำตัดสินทั้งหมดข้างต้น ได้สร้างผลกระทบต่อความเชื่อมั่น ต่อมาตรฐานกระบวนการยุติธรรม นอกจากนี้ การทำดังกล่าว ถือเป็นกระบวนการหนุนเสริมกลุ่มต่อต้านประชาธิปไตยให้บรรลุผล โดยเฉพาะการการตัดสินของศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่งระบุนการชุมนุมของกลุ่มคณะกรรมการประชาชนเพื่อเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (กปปส.) ไม่ขัดรัฐธรรมนูญ เป็นการใช้เสรีภาพโดยสงบ เนื่องจากไม่ไว้วางใจการบริหารของรัฐบาล ซึ่งถือเป็นการวินิจฉัยนำไปสู่การขาดศรัทธาของประชาชน เพราะในทางตรงกันข้ามแล้ว กลุ่มต่อต้านประชาธิปไตยดังกล่าว ปฏิเสธหลักการเลือกตั้งและมองการเลือกตั้งเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างปัญหาให้แก่การเมืองไทย ขณะเดียวกัน การร่วมมือการขัดขวางประชาธิปไตย ยังถูกส่งต่อไปยังบทบาทขององค์กรอิสระต่างๆ เช่น การละเลยการจัดการเลือกตั้งให้สำเร็จลุล่วง ของคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) การเพิกเฉยของการถูกละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานประชาธิปไตย ของกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม) การเร่งตัดสินคดีจำนำข้าว ของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ปปช.) โดยมุ่งข้อมูลความผิดเฉพาะอดีตนายกรัฐมนตรียิ่งลักษณ์ ชินวัตร โดยปราศจากหลักฐานของการกระทำผิด นอกจากนี้ สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) ยังได้ออกหนังสือให้อดีตนายกรับผิดชอบ ค่าใช้จ่ายเงินจัดการเลือกตั้ง 2 ก.พ. 2014 จำนวน 3.8 พันล้านบาท เนื่องจากไม่รับฟังคำแนะนำของ กกต.

Violence Escalates as Thai Vote Nears

Protester Is Killed as Others Block Polling Stations in Bangkok; Court Says Feb. 2 Election Could Be Delayed

By James H. Braxton

BANGKOK—One person was killed and several injured amid clashes between rival political factions in the Thai capital on Sunday as antigovernment protesters barricaded polling stations, disrupting advance voting for Feb. 2's national elections.

Nathan Tarasin, one of the protesters attempting to dissuade voters from casting votes at a Buddhist temple in Bangkok's eastern suburbs, was shot and killed by an unknown assailant on his abdomen as a crowd from a truck. Police said Mr. Nathan and other protesters had been confronted by members of the pro-government "Red Shirt" movement who had tried to make sure that the election went ahead. Six people were injured.

The killing will likely worsen tensions in Southeast Asia's largest economy, which already is suffering because of the conflict between Prime Minister Yingluck Shinawatra's government and protesters aiming to rewrite the election and launch a sweeping reform program, before democracy is restored.

On Sunday, protesters barricaded polling centers in Bangkok, forcing Thailand's Election Commission to abandon the vote in the capital on

Government supporters attacked a voter near a polling station in Bangkok on Sunday as violence between rival factions escalated.

ภาพที่ 1 ชายหนุ่มถูกทำร้ายหน้าคูหาเลือกตั้งจากการไปใช้สิทธิการเลือกตั้งล่วงหน้า 26 มกราคม 2014 จากกลุ่ม กปปส. ที่มา ประชาชาติธุรกิจ, 2557: ออนไลน์

การประสานร่วมมือกันข้างต้น แสดงให้เห็นถึง กระบวนการทำลายล้างอย่างเป็นระบบ ต่อการล้มรัฐบาลประชาธิปไตย ที่ได้รับการอุปถัมภ์จากชาวนخبพ ด้วยรัฐธรรมนูญที่ถูกร่างและสืบทอดอำนาจ จากสถาบันทหาร เพื่อนำไปสู่การสร้างศุภฤกษ์ทางทางการเมือง พร้อมเปิดทางให้กับนายกฯ และรัฐบาลนอกรัฐธรรมนูญเข้าสู่อำนาจ นอกจากนี้ รัฐบาลประชาธิปไตยซึ่งมาจากการเลือกตั้ง ยังถูกกำกับและตรวจสอบอย่างเข้มงวด ง่ายต่อการถูกแทรกแซงนำไปสู่การลดทอนสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอย่างไรก็ตาม แม้จะมีข้อเสียจากผลการรัฐประหาร แต่ในช่วงระยะเวลา เกือบทศวรรษ ประชาชนส่วนใหญ่ เกิดการเรียนรู้และมีความตื่นตัวทางการเมือง โดยมองว่าเรื่องการเมืองไม่ใช่เรื่องไกลตัวอีกต่อไป ส่งผลให้

พัฒนาการทางการเมืองเติบโตอย่างมากในแถบชนบท

อาจกล่าวได้ว่า รัฐธรรมนูญที่ถูกร่างโดยสถาบันทหารฉบับปี 2007 ได้ทำลายเสถียรภาพของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง โดยเปลี่ยนผ่านการรัฐประหาร มาสู่การเพิ่มอำนาจตุลาการและองค์กรอิสระ ในการควบคุมและแทรกแซง ส่งผลให้ฝ่ายบริหารอ่อนแอด้วยการถูกตรวจสอบและกำกับอย่างเข้มงวด กระบวนการดังกล่าว กลายเป็นเครื่องมือของพลังเสียงคนกลุ่มน้อยทำลายกลุ่มการเมือง ขั้วตรงข้ามอย่างต่อเนื่อง เช่นการยุบพรรค ถอดถอนผู้นำ และตัดสิทธิทางการเมือง ส่งผลต่อการสร้างสถาบันทางการเมืองที่มั่นคงและมีคุณภาพ

ดังนั้น การการปฏิรูปองค์กรอิสระและอำนาจตุลาการ จึงเป็นหนทางที่จะสร้างกลไกถ่วงดุลตรวจสอบ และเพื่อให้กลไกสำคัญของบ้านเมืองเหล่านี้ อยู่ใต้การกำกับขององค์กรตัวแทนอำนาจเสียงข้างมาก เพื่อนำไปสู่การจัด กลไกส่วนที่เป็นปฏิปักษ์ประชาธิปไตย เหนือสิ่งอื่นใด สังคมไทยในขณะนี้ต้อง เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมือง ให้กลุ่มคนที่ไม่เชื่อถือการเลือกตั้งกลับมา เชื่อถือระบบการเลือกตั้ง ปฏิเสธการแก้ไขปัญหานอกระบบ โดยการเมืองต้องแก้ ด้วยการเมือง จากการตัดสินใจของประชาชนผ่านการเลือกตั้ง ภายใต้หลักการ 1 คน 1 เสียง เท่ากัน อย่่างไรก็ตาม เมื่อเสียงส่วนใหญ่ (Majority) ตัดสินใจ กำหนดรัฐบาลบริหารประเทศแล้ว เสียงส่วนน้อย (Minority) ต้องยอมรับ อดทนอดกลั้น เพราะในระบอบประชาธิปไตยทุกอย่างมีวาระและถูกตรวจสอบ โดยยึดโยงกับภาคประชาชน กล่าวคือพรรคการเมืองแข่งขันต่อสู้ที่นโยบาย โดยมีพื้นฐานการตัดสินใจของประชาชน

บทสรุปและวิเคราะห์

ผลการศึกษานี้จะเห็นได้ว่าพัฒนาการประชาธิปไตยไทยและเมียนมาร์นั้น ถูกจัดอยู่พัฒนาการกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา ตามรูปแบบแนวคิดประชาธิปไตย ในคลื่นสามลูก (Democracy's Third wave) ของ Huntington (1991) ซึ่งได้อธิบายพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศที่กำลังพัฒนา ส่วนใหญ่จะมีการวนกลับ

ไปใช้อำนาจการปกครองแบบเผด็จการลับปรับใช้กับลัทธิประชาธิปไตยเสรีนิยมตามรูปแบบการหวงกลับของคลื่นเผด็จการครั้งรูปแบบที่หนึ่งใน ค.ศ.1922-1942 และการหวงกลับของคลื่นเผด็จการครั้งที่สองใน ค.ศ.1958 หรืออาจเรียกได้ว่าปรากฏการณ์ประชาธิปไตยย้อนกลับ (reverse wave of democratization) โดยการเปลี่ยนแปลงของเมียนมาร์ ขณะนี้กำลังดำเนินการพัฒนาประชาธิปไตยในลักษณะระลอกคลื่นแบบเดินหน้า กล่าวคือการพัฒนาประชาธิปไตยแบบก้าวหน้าซึ่งเปิดโอกาสให้พรรคฝ่ายค้าน และเปิดพื้นที่กลุ่มตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์ ให้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองที่มากขึ้น ขณะที่ไทยนั้นกำลังดำเนินรูปแบบระลอกคลื่นแบบย้อนกลับ ในลักษณะการพัฒนาประชาธิปไตยแบบถดถอย ทั้งทางตรงจากภาคประชาสังคมชั่วคราวข้ามรัฐบาลและทางอ้อมจากอำนาจนอกระบบ ซึ่งถูกเปิดทางจากรัฐธรรมนูญฉบับรัฐประหาร นอกจากนี้ ยังถูกผลิตสร้างความคิดทางการเมืองที่ไม่เชื่อถือ ต่อกติกาประชาธิปไตย นำสู่การใช้อำนาจนอกระบบ ขัดขวางหรือล้มล้างองค์กรและโครงสร้างที่เหมาะสม ของระบอบประชาธิปไตย

อย่างไรก็ตาม ทั้งสองประเทศต่างมีจุดร่วมทางการเมือง คือรัฐธรรมนูญที่ถูกใช้ในปัจจุบันนั้น ได้ถูกร่างขึ้นโดยสถาบันทหาร และส่งผลเสียอย่างมากต่อรัฐบาลพลเรือนที่ก้าวขึ้นมา ในเรื่องศักยภาพและความเป็นอิสระในการบริหารประเทศ โดยเฉพาะประเทศไทย ขณะที่เมียนมาร์นั้น การกำหนดนโยบายและการตัดสินใจส่วนใหญ่ ถูกควบคุมโดยเสียงของสถาบันทหาร ซึ่งถือเป็นเสียงส่วนใหญ่ของรัฐสภา ร้อยละ 70 อาจกล่าวได้ว่า ภาพการพัฒนาการเมืองทั้งสองอาจเป็นบทเรียนที่ดีให้เรียนรู้ผลลัพธ์ของรัฐธรรมนูญที่ถูกร่างขึ้นโดยสถาบันทหารนั้น ไม่มีวันที่จะขับเคลื่อนประเทศสู่หนทางประชาธิปไตย แม้จะมีรัฐบาลที่มาจากรัฐบาลประชาธิปไตย แต่เมื่อรัฐธรรมนูญถูกควบคุมโดยอำนาจเผด็จการ การพัฒนาสถาบันทางการเมืองที่มั่นคงและมีคุณภาพจึงเต็มไปด้วยอุปสรรคและสิ่งตกค้างจากระบอบเก่า ดังนั้น การแก้ไขมาตรการรัฐธรรมนูญที่เป็นปัญหา จึงเป็นเรื่องที่ต้องทำควบคู่กันกับการพัฒนาประชาธิปไตย

เอกสารอ้างอิง

หนังสือและวารสาร

แคเธอรีน เอ. เบาร์วี. (2555). *การซื้อเสียงและความเดือดดาลของหมู่บ้าน ในการเลือกตั้งภาคเหนือของไทย*:

การปฏิรูปกฎหมายในบริบททางประวัติศาสตร์. แปลและเรียบเรียงโดยพงษ์เลิศ พงษ์วนานนท์. นนทบุรี: ฟาเดียวกัน.

ศุทธิกานต์ มีจัน. (2555). *วิวัฒนาการพรรคการเมือง: พัฒนาการทางการเมือง ศตวรรษที่ 19 ถึงปัจจุบัน*.

วารสารพรรคการเมืองสัมพันธ์, 17, 24-31.

สิทธิพล เครือรัฐติกาล. (2556). *นโยบายต่างประเทศของจีนต่อพม่า อดีตและปัจจุบัน (ค.ศ.1949-2010)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Huntington, Samuel P. (1991). *The Third Wave Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman: University of Oklahoma Press.

เอกสารอิเล็กทรอนิกส์

กรุงเทพธุรกิจ. (2555). “ซูจี” เผยเลือกตั้งซ่อมไม่เป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์. สืบค้น 16 มีนาคม 2557. เข้าถึงจาก <http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/world/20120330/444687>.

ธัญ เกตวงกต. (2553). บทบาทของสถาบันศาลรัฐธรรมนูญกับตุลาการภิวัฒน์. สืบค้น 16 มีนาคม 2557. เข้าถึงจาก <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=1462>

ประชาชาติธุรกิจ. (2557). เรื่องซี้ปะตี๋ว เสียงของชายหนุ่มที่ถูกบีบคอบหน้าคูหาเลือกตั้ง. สืบค้น 26 มีนาคม 2557. เข้าถึงจาก http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1390820441.

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์. (2555). “คลื่นลูกที่สี่” ของการปฏิวัติประชาธิปไตย.
สืบค้น 29 เมษายน 2557. เข้าถึงจาก <http://prachatai.com/journal/2014/04/52665>.

Burma partnership.(2010).“Burma’s 2010 Elections & 2008 Constitution”. Retrieved September 28, 2013, From http://burmapartnership.org/2010_elections/wp-content/uploads/2010/05/constitutional-leaflet-thai.pdf.

Eastasiawatch.(2013). ประเด็นสำคัญกฎหมายการเลือกตั้งทั่วไปของพม่า
สืบค้น 16 มีนาคม 2557. เข้าถึงจาก <http://www.eastasiawatch.in.th/article.php?id=94>.

การเตรียมความพร้อมด้านทรัพยากรมนุษย์ ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทย สู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

Human Resource Preparation in Thailand's Tourism
Industry towards ASEAN Economic Community

สุทธราลินี จำปาจิ¹

บทคัดย่อ

ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการก้าวเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน อันก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของภูมิภาค โดยปัจจัยสำคัญอันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาในทุกรูปแบบคือ “ทุนมนุษย์” ซึ่งหากพิจารณาในประเด็นของประเทศไทย พบว่าประเทศไทยเป็นจุดหมายปลายทางหลักทางการท่องเที่ยวและมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของอาเซียน ดังจะเห็นได้จากการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนซึ่งประเทศไทยถูกกำหนดให้เป็นศูนย์กลางในด้านการท่องเที่ยวและการบิน อันสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลไทยดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการเตรียมความพร้อมด้านทรัพยากรมนุษย์ของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทย เพื่อผลักดันสู่ความเป็นเลิศทางศักยภาพภายใต้การก้าวเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนใน พ.ศ. 2558

คำสำคัญ: ทรัพยากรมนุษย์, อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว, ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

¹ อาจารย์ประจำวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง

Abstract

Under globalization and towards ASEAN Economic Community, There will be the development in term of economic, social and cultural in the region. The important basic factor of all development is “human capital”. Thailand is the most popular tourism destination in Southeast Asia and it is significant for ASEAN tourism development. In fact, Thailand will be the center of aviation and tourism when it moves towards ASEAN Economic Community, corresponds to Thailand’s government policy. Therefore, it is necessary to prepare the human resource in Thailand’s tourism industry for the excellent potential towards ASEAN Economic Community in 2015.

Keywords: Human Resource, Tourism Industry, ASEAN Economic Community

บทนำ

ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนพัฒนามาจากการเป็นสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (The Association of South East Asian Nations: ASEAN) ซึ่งก่อตั้งขึ้นตามปฏิญญากรุงเทพฯ ปัจจุบันมีสมาชิกเข้าร่วมทั้งสิ้นจำนวน 10 ประเทศ อย่างไรก็ตามจากการรวมกลุ่มเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนส่งผลให้ประเทศไทยถูกกำหนดเป็นผู้ประสานงานหลักในสาขาการท่องเที่ยวและสาขาการบิน เนื่องด้วยควมมีศักยภาพสูงในการเป็นศูนย์กลางทางการท่องเที่ยว ความได้เปรียบในเชิงภูมิศาสตร์ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางการท่องเที่ยวสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวที่เพียงพอ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2556) โดยในปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยมีการขยายตัวสูง มีบทบาทสำคัญในการนำมาซึ่งแหล่งเงินตราต่างประเทศ การสร้างงาน และการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2554) ซึ่ง พ.ศ. 2556 พบว่า มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเดินทางมาท่องเที่ยวยังประเทศไทยจำนวนทั้งสิ้น 26,735,583 คน โดยขยายตัวร้อยละ 19.60 เมื่อเทียบกับปีที่ผ่านมา ทั้งนี้สามารถก่อให้เกิดรายได้มูลค่ามหาศาลจำนวนทั้งสิ้น 1.167 ล้านล้านบาท (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา: กรมการท่องเที่ยว, 2556) อย่างไรก็ตามจากการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน พบว่าประเทศในกลุ่มสมาชิกได้ทำพิธีลงนามข้อตกลงความร่วมมือว่าด้วยการยอมรับคุณสมบัติวิชาชีพในสาขาบริการวิชาชีพการท่องเที่ยว (MRA on Tourism Professionals) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออำนวยความสะดวกในการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพสาขาการท่องเที่ยวภายในภูมิภาคอาเซียนและยังช่วยผลักดันให้การศึกษา/การฝึกอบรมบุคลากรวิชาชีพในประเทศสมาชิกอาเซียนมีความสอดคล้องกัน รวมถึงมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มประเทศสมาชิก ซึ่งผู้ที่ผ่านการรับรองคุณสมบัติและได้รับใบรับรองมาตรฐานวิชาชีพจะมีสิทธิ์ในการเดินทางไปทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียนได้ แต่ทั้งนี้ยังต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบและข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องของประเทศที่เข้าไปทำงาน (ศูนย์ข้อมูลความรู้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน, 2555)

นอกจากนี้สาระสำคัญของ MRA บุคลากรวิชาชีพการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้กำหนดให้ประเทศสมาชิกมีการพิจารณาสมรรถนะของบุคลากรทางการท่องเที่ยวในตำแหน่งต่างๆ (ASEAN Common Competency Standard for Tourism Professionals: ACCSTP) โดยใช้คุณสมบัติ การศึกษา การฝึกอบรม ประสบการณ์ในการทำงานเป็นเกณฑ์พื้นฐานในการรับรองมาตรฐานของบุคลากรวิชาชีพท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งประกอบด้วย 2 สาขาหลักคือ สาขาที่พัก (ธุรกิจโรงแรม) และสาขาการเดินทาง (ธุรกิจนำเที่ยว)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการก้าวเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน พ.ศ. 2558 จะก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อ “ทรัพยากรมนุษย์” ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยทั้ง 2 สาขาหลัก ซึ่งหากพิจารณาสถานการณ์ในภาพรวมพบว่า พ.ศ. 2556 ได้ขาดแคลนบุคลากรทางการท่องเที่ยวสาขาที่พักในระดับปฏิบัติการประมาณ 1 ล้านคน นอกจากนี้แล้วบุคลากรทางการท่องเที่ยวทั้ง 2 สาขาหลักยังขาดทักษะในการสื่อสารด้านภาษาอังกฤษ และหากพิจารณาประเด็นของบุคลากรที่กำลังสำเร็จการศึกษาทั้งในสาขาที่พักและสาขาการเดินทาง พบว่า มีข้อจำกัดในการทำงานโดยวิชาที่เรียนหลากหลายมากเกินไป ซึ่งไม่สามารถพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำงาน รวมทั้งขาดความแม่นยำในความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่ออาชีพ อย่างไรก็ตามการก้าวเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนใน พ.ศ. 2558 จะนำมาซึ่งการเคลื่อนย้ายบุคลากรทางการท่องเที่ยวของประเทศไทยทั้ง 2 สาขาที่มีความสามารถไปยังประเทศอาเซียนที่ได้รับค่าตอบแทนสูงกว่า เช่น ประเทศสิงคโปร์และประเทศมาเลเซีย (กรมการท่องเที่ยว, 2555) อีกทั้งบุคลากรทางการท่องเที่ยวจากบางประเทศอันได้แก่ ประเทศฟิลิปปินส์ ต้องการเข้ามาทำงานในประเทศไทยโดยไม่เกี่ยงเรื่องค่าตอบแทน

ดังนั้นบทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินสถานการณ์ (SWOT Analysis) ในภาพรวมของทรัพยากรมนุษย์ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยสาขาที่พักและสาขาการเดินทาง อันจะนำไปสู่การกำหนดแนวทางในการเตรียมความพร้อมและสร้างรายได้เปรียบทางการแข่งขันภายใต้การก้าวเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน พ.ศ. 2558

แนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

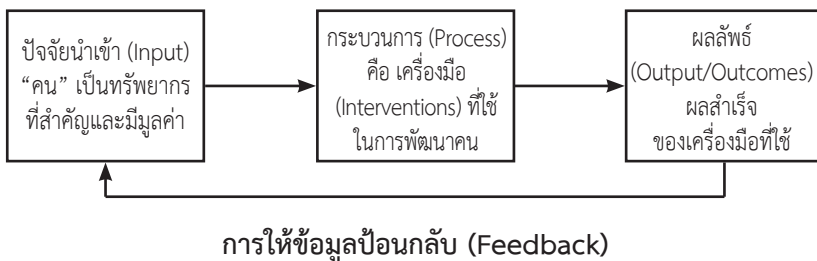
บทความวิชาการเรื่อง การเตรียมความพร้อมด้านทรัพยากรมนุษย์ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ผู้ศึกษาได้รวบรวมแนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบด้วยแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ แนวคิดอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และข้อมูลประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ดังนี้

1. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

Chalofsky (1992, P.175) กล่าวว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง ศาสตร์และศิลป์ของการเพิ่มความสามารถในการเรียนรู้ของตัวบุคคล กลุ่ม และองค์การ โดยผ่านรูปแบบการพัฒนาและเครื่องมือต่าง ๆ ที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของพนักงานและความก้าวหน้าในองค์การ

Swanson (1995, P.49) กล่าวว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง กระบวนการของการพัฒนาและการค้นหาความสามารถของพนักงาน ด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่ใช้ในการพัฒนาองค์การ การฝึกอบรมและการพัฒนาพนักงานโดยมีเป้าหมายเพื่อปรับปรุงผลการดำเนินงานให้ดีขึ้น

อาภรณ์ ภูวิทย์พันธ์ (2551, น.19-20) ได้อธิบายถึงความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ดังภาพแสดงต่อไปนี้

นอกจากนี้ Sredl & Rothwell (1987) ได้กล่าวถึงวิธีการในการจัดทำกลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ไว้ดังต่อไปนี้

- (1) ระบุให้ชัดเจนถึงวัตถุประสงค์ของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
- (2) ประเมินสภาพหรือเงื่อนไขในการทำงานในปัจจุบัน ซึ่งเป็นปัจจัยภายใน (Internal Factors) อะไรเป็นจุดแข็ง (Strength) และจุดอ่อน (Weakness) ขององค์การในแง่ของทักษะของพนักงาน
- (3) ตรวจสอบปัจจัยภายนอก (External Factors) ว่าปัจจัยใดถือได้ว่าเป็นโอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (Threats) ที่มีผลต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงาน ซึ่งอาจจะเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงองค์การ กลุ่ม ลักษณะงาน
- (4) เปรียบเทียบจุดแข็งและจุดอ่อนในด้านทักษะของพนักงานกับโอกาสและอุปสรรคในอนาคตที่อาจเกิดขึ้น
- (5) กำหนดแผนกลยุทธ์องค์การในระยะยาว (Long-Term Organizational Strategy) สำหรับงานในด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งแผนงานดังกล่าวจะต้องมีส่วนช่วยในการเตรียมความพร้อมของคนและองค์การในอนาคตไว้ด้วย
- (6) นำแผนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มาประยุกต์ใช้ในองค์การ โดยผ่านเครื่องมือการพัฒนาองค์การและการพัฒนาพนักงานในรูปแบบต่างๆ
- (7) ประเมินผลการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การ

จากความหมายข้างต้นสามารถสรุปคำจำกัดความของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่าหมายถึง กระบวนการหรือวิธีการในการเพิ่มศักยภาพของตัวบุคคลผ่านเครื่องมือทางการเรียนรู้และการพัฒนา และจากแนวคิดข้างต้นสามารถนำมาซึ่งกรอบของแนวทางการเตรียมความพร้อมทรัพยากรมนุษย์ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสาขาที่พักและสาขาการเดินทาง โดยผู้ศึกษาได้ทำการประยุกต์จากกลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของ Sredl & Rothwell (1987) ดังนี้

แนวทางการเตรียมความพร้อมทรัพยากรมนุษย์ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทยสาขาที่พักและสาขาการเดินทาง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ประกอบด้วย

- (1) การกำหนดวัตถุประสงค์ของการเตรียมความพร้อมทรัพยากรมนุษย์
- (2) ประเมินสถานการณ์ (SWOT Analysis) ในภาพรวมของทรัพยากรมนุษย์ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยสาขาที่พักและสาขาการเดินทาง
- (3) กำหนดแนวทางการเตรียมความพร้อมของทรัพยากรมนุษย์ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (AEC) ของสาขาที่พักและสาขาการเดินทางเพื่อนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพ

2. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (Tourism Industry) เป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ (นิศา ชัชกุล, 2551, น.7) ที่มีขอบข่ายกว้างครอบคลุมทั้งในส่วนขององค์กรภาครัฐและองค์กรเอกชนที่สร้างขึ้นเพื่อให้บริการและตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ทั้งนี้สินค้าที่เกิดจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะเป็นผลผลิตที่ไม่มีตัวตน ไม่สามารถสัมผัสได้แต่จะมุ่งเน้นการบริการซึ่งจะทำให้นักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการเกิดความประทับใจและพึงพอใจ (Stevens, 1990, P.422) โดยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวประกอบด้วยธุรกิจหลายประเภท ได้แก่ ธุรกิจด้านการขนส่ง ธุรกิจด้านที่พักและโรงแรม ธุรกิจร้านอาหารภัตตาคาร ธุรกิจนำเที่ยว (วินิจ วีรยางกุล, 2532, น.3) และธุรกิจของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง (สุดาพร ชูติธรานนท์, 2542, น.42) อย่างไรก็ตามเนื่องด้วยกลุ่มสมาชิกประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนได้ทำพิธีลงนามข้อตกลงความร่วมมือว่าด้วยการยอมรับคุณสมบัติวิชาชีพในสาขาบริการวิชาชีพการท่องเที่ยว (MRA on Tourism Professionals) ซึ่งประกอบด้วย 2 สาขาหลักคือ สาขาที่พักและสาขาการเดินทาง ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาซึ่งจะ

ครอบคลุมเฉพาะสาขาที่พัก (ธุรกิจโรงแรม) และสาขาการเดินทาง (ธุรกิจนำเที่ยว) ดังนี้

2.1 สาขาที่พัก (ธุรกิจโรงแรม)

พระราชบัญญัติโรงแรมของประเทศไทย พ.ศ. 2547 ในมาตรา 4 ให้คำจำกัดความว่า โรงแรมหมายถึง สถานที่พักที่จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ในทางธุรกิจ เพื่อให้บริการที่พักชั่วคราวสำหรับคนเดินทางหรือบุคคลอื่นโดยมีค่าตอบแทน

(1) สถานที่พักที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้บริการที่พักชั่วคราวซึ่งดำเนินการโดยส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์การมหาชน หรือหน่วยงานอื่นของรัฐหรือเพื่อการกุศล หรือการศึกษา ทั้งนี้โดยมิใช่เป็นการหาผลกำไร หรือรายได้มาแบ่งปันกัน

(2) สถานที่พักที่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บริการที่พักอาศัยโดยคิดค่าบริการเป็นรายเดือนขึ้นไปเท่านั้น

(3) สถานที่พักอื่นใดที่กำหนดในกฎกระทรวง

อย่างไรก็ตาม โครงสร้างในแต่ละแผนกของโรงแรมทั่วไปที่มีความเป็นมาตรฐานในด้านการบริหารงานและการบริการจะมีโครงสร้างของแผนกองค์กรซึ่งมีความรับผิดชอบแต่ละส่วนดังนี้ (นิศา ชัชกุล, 2551 น.187-189)

1. ระบบบริหารที่มีผู้บังคับบัญชาสูงสุดเป็นผู้จัดการใหญ่หรือผู้จัดการทั่วไป (The General Manager) แต่บางโรงแรมใหญ่หรือโรงแรมที่เป็นรูปแบบของคณะกรรมการเรียกว่า กรรมการผู้จัดการ (Managing Director)

2. แผนกห้องพัก บางโรงแรมที่เป็นโรงแรมใหญ่จะมีผู้จัดการแผนกห้องพัก แต่จะแยกเป็นแผนกย่อย คือ แผนกส่วนหน้า และแผนกแม่บ้าน และบางโรงแรมจะให้ฝ่ายช่างอยู่ในความควบคุมดูแลของแผนกแม่บ้าน บางโรงแรมที่เป็นโรงแรมขนาดกลางหรือขนาดเล็กจะไม่มีแผนกห้องพัก นั่นคือ แผนกส่วนหน้าและแผนกแม่บ้านจะเป็นอิสระต่อกันแต่หัวหน้าแผนกอยู่ในความบังคับบัญชาของผู้จัดการใหญ่

3. แผนกอาหารและเครื่องดื่ม เป็นแผนกที่ควบคุมดูแลด้านอาหาร เครื่องดื่มทุกๆส่วนที่มีบริการในโรงแรม เช่น ห้องอาหาร บาร์ ห้องจัดเลี้ยงต่างๆ

4. แผนกบัญชี เป็นแผนกที่ควบคุมดูแลในด้านการรับและเบิกจ่ายของ โรงแรมทั้งหมด การควบคุมการเงิน การจ่ายเงินเดือน การติดต่อการเงินกับบริษัท นำเที่ยว ธนาคารหรือแหล่งเงินกู้

5. แผนกบุคคลและฝึกอบรม เป็นแผนกที่เกี่ยวข้องกับบุคลากร โดยดูแล ความรับผิดชอบในการรับพนักงานเข้าทำงาน การฝึกอบรมพนักงาน เป็นต้น

6. แผนกช่าง เป็นแผนกที่ควบคุมดูแลตกแต่งซ่อมแซมและบำรุงรักษา อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆในโรงแรม

7. แผนกขายและการตลาด เป็นแผนกที่ต้องหาตลาดลูกค้าให้เข้ามาใช้ บริการและประสานงานกับแผนกอื่นๆในโรงแรมเพื่อวางแผนการขายร่วมกัน

8. แผนกอื่นๆ เช่น แผนกประชาสัมพันธ์ (บางแผนกจะรวมเข้าอยู่แผนก ขายและการตลาด) แผนกจัดเลี้ยงที่แยกออกมาต่างหากสำหรับโรงแรมที่เน้นเรื่อง การขายห้องจัดเลี้ยงห้องประชุม

ทั้งนี้ในการจัดรูปแบบโครงสร้างในแต่ละโรงแรมนั้นไม่มีผิดถูกเพราะ รูปแบบการแบ่งแผนกต่างๆออกเป็นก็แผนกมากน้อยขึ้นอยู่กับนโยบายของ องค์กร (Foster, 1993, P.67)

อย่างไรก็ตามในการประกอบธุรกิจโรงแรมจำเป็นต้องอาศัยมีบุคลากรที่มี คุณสมบัติเหมาะสมกับตำแหน่งงานในแต่ละแผนก โดยฉัฐชสรณ์ กาญจนศิลาพันธ์ (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาบุคลากรในงานโรงแรม: กรณีศึกษา โรงแรมระดับ 3 ดาวในเขตกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้ส่วนหนึ่งจากการศึกษาทำให้ ทราบถึงกรอบพื้นฐานของมาตรฐานด้านคุณลักษณะทั่วไปของบุคลากรในงาน โรงแรมใน 4 ด้าน ได้แก่ (1) มาตรฐานด้านบุคลิกภาพ ได้แก่ การมีกิริยามารยาท ที่สุภาพเรียบร้อย การสื่อสารที่มีความถูกต้อง ชัดเจน มีความกระฉับกระเฉงว่องไว ในการทำงาน และการวางตัวอย่างเหมาะสมตามกาลเทศะ (2) มาตรฐานด้าน คุณธรรม จริยธรรม ได้แก่ การมีความอดทนอดกลั้น ควบคุมอารมณ์ได้ดี การปฏิบัติงานด้วยความละเอียดรอบคอบ และการมีวินัย (3) มาตรฐานด้านความรู้ ความ สามารถทั่วไป ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายสถานประกอบการที่พักรวมและ

กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ความสามารถในการใช้คอมพิวเตอร์และ (4) มาตรฐานด้านความสามารถ/ทักษะด้านภาษาและการสื่อสาร ได้แก่ ความสามารถในการใช้ภาษาต่างประเทศนอกเหนือจากภาษาอังกฤษได้อย่างน้อย 1 ภาษา ความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษ และความสามารถในการใช้ภาษาท่าทาง นอกจากนี้จิตตินันท์ เดชะคุปต์ (2549) ยังได้กล่าวว่า ผู้ปฏิบัติงานในกิจการบริการทุกคนล้วนแล้วแต่มีความสำคัญต่อความสำเร็จในการดำเนินงานบริการทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็นพนักงานทำความสะอาดห้องพัก พนักงานขนสัมภาระ หัวหน้าพ่อครัว พนักงานเสิร์ฟอาหาร พนักงานต้อนรับส่วนหน้า ฯลฯ บุคคลเหล่านี้ต่างต้องปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการให้บริการอย่างใดอย่างหนึ่งในลักษณะของผู้อยู่เบื้องหลังการบริการหรือผู้ให้การบริการที่ต้องติดต่อกับลูกค้าโดยตรงเป็นประจำ ซึ่งพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการบริการไม่ว่าจะทางใดย่อมมีอิทธิพลต่อการรับรู้คุณภาพของการบริการ ด้วยเหตุนี้ผู้ปฏิบัติงานบริการจึงจำเป็นต้องปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อเพิ่มความสามารถ เพราะลูกค้าจะมองเห็นภาพพจน์ของธุรกิจได้อย่างชัดเจนจากการแสดงออกของบุคลากรในองค์กรนั้น

2.2 สาขาการเดินทาง (ธุรกิจนำเที่ยว)

พระราชบัญญัติ ธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ มาตราที่ 3 พ.ศ. 2551 ให้ความหมายของ “ธุรกิจนำเที่ยว” ว่าหมายถึง ธุรกิจเกี่ยวกับการนำนักท่องเที่ยวเดินทางไปท่องเที่ยวหรือเดินทางไปเพื่อวัตถุประสงค์อื่น โดยจัดให้มีบริการหรืออำนวยความสะดวกอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง อันได้แก่ สถานที่พัก อาหาร มัคคุเทศก์ หรือ บริการอื่นๆ ตามที่กำหนดในกฎกระทรวง โดยธุรกิจนำเที่ยวสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. ตัวแทนการท่องเที่ยว (Travel Agent) คือ องค์กรที่รับหรือนำรายการนำเที่ยวที่ผลิตโดยบริษัทจัดนำเที่ยวมาขายโดยรับค่านายหน้าเป็นการตอบแทนในบางกรณีอาจไม่ได้ค่าตอบแทนแต่อาจจะได้รายการนำเที่ยวในราคาต่ำพิเศษ
2. บริษัทจัดนำเที่ยว (Tour Operator) คือ บริษัทที่ผลิตรายการนำเที่ยว

เอง หรือการซื้อบริการท่องเที่ยวจากผู้ผลิตสินค้าทางการท่องเที่ยว โรงแรม ร้านอาหาร บัตรเข้าชมแหล่งท่องเที่ยว การบริการขนส่ง แล้วนำมาคิดต้นทุนบวกกำไร และนำมากำหนดเป็นราคาขายในรูปแบบเหมาจ่ายให้กับตัวแทนการท่องเที่ยว

สำหรับธุรกิจนำเที่ยวในประเทศไทยส่วนใหญ่มีรูปแบบผสมระหว่างตัวแทนการท่องเที่ยวและบริษัทจัดนำเที่ยวเพราะจะทำให้บริษัทมีความสามารถในการทำการตลาดคือเป็นได้ทั้งตัวแทนขายและเป็นทั้งผู้ผลิตเอง อย่างไรก็ตามหากพิจารณาในส่วนของโครงสร้างการบริหารงานของธุรกิจนำเที่ยวจะเห็นได้ว่าสามารถแบ่งหน้าที่และภาระงานได้อย่างชัดเจน ดังต่อไปนี้ (พิมพ์พรรณ สุจารินพงษ์, 2553, น.12-13)

1. แผนกบริหาร

เป็นแผนกที่ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย วางแผน ตรวจสอบ ควบคุมการบริหารจัดการและดำเนินการของธุรกิจนำเที่ยวทั้งหมด ประกอบด้วย ผู้บริหารระดับสูง เช่น กรรมการผู้จัดการ และผู้จัดการทั่วไป เป็นต้น

2. แผนกนำเที่ยว

เป็นแผนกที่ทำหน้าที่จัดรายการนำเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยคำนึงถึงงบประมาณ คุณภาพ และความเหมาะสมตามลักษณะของการจัดนำเที่ยว

3. แผนกจอง

เป็นแผนกที่ทำหน้าที่รับจองและติดต่อกับผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เช่น จองและติดต่อตัวแทนทาง โรงแรมที่พัก ร้านอาหาร แหล่งท่องเที่ยว แหล่งสินค้าที่ระลึก

4. แผนกขายและการตลาด

เป็นแผนกที่ทำหน้าที่ขายสินค้าของบริษัท เช่น รายการนำเที่ยว ตัวเดินทางโดยสาร ขายของที่ระลึก การให้เช่ารถจักรยานยนต์ รวมไปถึงการโฆษณาประชาสัมพันธ์ทำการตลาดให้กับลูกค้าและบุคคลที่สนใจทั้งภายในและต่างประเทศ

5. แผนการเงิน

เป็นแผนกที่จัดการเกี่ยวกับรายรับรายจ่ายภายในบริษัท ทางการเงินของค่าใช้จ่ายต่างๆ รวมถึงการเขียนรายละเอียดของค่าใช้จ่ายทุกอย่างของการจัดนำเที่ยวในแต่ละครั้ง

6. แผนบุคลากร

เป็นแผนกที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการสรรหาบุคคลเข้ามาทำงานในบริษัทให้เหมาะสมกับตำแหน่งงาน รับผิดชอบเกี่ยวกับการฝึกอบรมให้กับพนักงาน และดูแลเกี่ยวกับเอกสารประวัติของพนักงานทั้งหมดภายในบริษัท

ทั้งนี้ในการประกอบธุรกิจจำเป็นต้องอาศัยบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการดำเนินงานเพื่อให้ธุรกิจอยู่รอดและประสบผลสำเร็จ อันได้แก่มีความรู้ความสามารถด้านภาษาอังกฤษเป็นอย่างดีเนื่องจากเป็นภาษาสากลที่ทั่วโลกนิยมใช้ในการสื่อสาร และคุณสมบัติสำคัญในการทำงานด้านนี้ที่ขาดไม่ได้คือ มีความพร้อมในการให้บริการ ใจรักในงานบริการ การมีบุคลิกที่ดีทั้งภายในและภายนอกมีหน้าตาที่ยิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เสมอ (พิมพ์พรณ สุจาริณพงษ์, 2553, น.7) นอกจากนี้แล้ว พนักงานตัวแทนการท่องเที่ยวที่ดีควรเป็นที่ปรึกษาส่วนตัวของลูกค้าในเรื่องการเดินทางท่องเที่ยว มีความรู้ความชำนาญในเรื่องของการเดินทางท่องเที่ยว สามารถจัดหาบริการเดินทางให้เหมาะสมกับลูกค้าแต่ละคน มีความรู้เรื่องภูมิศาสตร์และแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เป็นอย่างดี มีความรู้เรื่องการสำรองที่นั่งบนเครื่องบินและการสำรองที่พักในโรงแรม มีความรู้เกี่ยวกับราคาที่พักแรม ร้านอาหาร สถานประกอบการที่เกี่ยวข้อง ตื่นตัวติดตามข่าวสารบ้านเมือง เหตุการณ์โลกปัจจุบัน รวมถึงกฎระเบียบการเดินทางเข้าและออกในประเทศและต่างประเทศ (ฉันทัช วรรณถนอม, 2547, น. 7)

3. ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

3.1 การก่อตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) เกิดขึ้นจากการพัฒนาสมาคม

ประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำให้อาเซียนมีความเข้มแข็งในด้านต่าง ๆ ทั้งการเพิ่มอำนาจต่อรองกับคู่ค้าและเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันในด้านเศรษฐกิจระดับโลก รวมถึงการส่งเสริมให้ภูมิภาคมีความเจริญมั่นคง สำหรับการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนได้มีการตกลงรวมกลุ่มสินค้าและบริการใน 12 สาขาสำคัญของอาเซียน (Priority Integration Sectors) โดยเป็นโครงการนำร่องบนพื้นฐานของการส่งเสริมให้เกิดการเคลื่อนย้ายสินค้าและบริการในสาขาต่างๆได้อย่างเสรี (กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ, 2555) ทั้งนี้ได้มีการกำหนดประเทศผู้ประสานงานหลัก (Country Coordinators) ในแต่ละสาขาดังนี้

ตารางที่ 1 ประเทศผู้ประสานงานหลัก (Country Coordinators)

1. อินโดนีเซีย	ผลิตภัณฑ์ยานยนต์ ผลิตภัณฑ์ไม้
2. มาเลเซีย	ผลิตภัณฑ์ยาง ผลิตภัณฑ์สิ่งทอ
3. พม่า	ผลิตภัณฑ์เกษตร ผลิตภัณฑ์ประมง
4. ฟิลิปปินส์	อิเล็กทรอนิกส์
5. สิงคโปร์	เทคโนโลยีสารสนเทศ สุขภาพ
6. ไทย	การท่องเที่ยว การบิน
7. เวียดนาม	โลจิสติกส์

ที่มา : กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ (2555)

3.2 ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนกับบุคลากรทางการท่องเที่ยว

ในการเคลื่อนย้ายแรงงานเสรีอาเซียนได้มีกลไกข้อตกลงยอมรับร่วมคุณสมบัตินักวิชาชีพหรือ MRA (ASEAN Mutual Recognition Arrangement) โดย MRA ของบุคลากรวิชาชีพท่องเที่ยวแห่งอาเซียนมีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกับ MRA วิชาชีพอื่น (ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป) คือ อำนวยความสะดวกในการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพสาขาการท่องเที่ยว ในภูมิภาคอาเซียนและช่วยผลักดันให้การศึกษา/การฝึกอบรมบุคลากรวิชาชีพในประเทศสมาชิกอาเซียนสอดคล้องกันรวมถึงมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับในกลุ่ม

ประเทศสมาชิกได้ ทั้งนี้ผู้ที่ผ่านการรับรองคุณสมบัติและได้รับใบรับรองมาตรฐานวิชาชีพดังกล่าวมีสิทธิในการเดินทางไปทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียนได้ แต่ยังคงปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบและข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องของประเทศที่เข้าไปทำงาน

สำหรับสาระสำคัญของ MRA บุคลากรวิชาชีพท่องเที่ยวแห่งอาเซียนได้กำหนดให้ประเทศสมาชิกพิจารณาสมรรถนะขั้นพื้นฐานของบุคลากรที่ประกอบวิชาชีพท่องเที่ยวแห่งอาเซียนในตำแหน่งต่างๆ (ASEAN Common Competency Standard for Tourism Professionals: ACCSTP) โดยใช้คุณสมบัติ การศึกษา การฝึกอบรม ประสบการณ์ในการทำงานเป็นเกณฑ์พื้นฐานในการรับรองมาตรฐานของบุคลากรวิชาชีพท่องเที่ยวแห่งอาเซียน ทั้งนี้การกำหนดสมรรถนะขั้นพื้นฐานของบุคลากรที่ประกอบวิชาชีพท่องเที่ยวแห่งอาเซียนมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับการบริการในภาคท่องเที่ยวและอำนวยความสะดวกในการดำเนินการตามข้อตกลง MRA ในประเทศสมาชิกอาเซียนให้เป็นไปตามเป้าหมาย ซึ่งจะครอบคลุมตำแหน่งงานของบุคลากรที่ประกอบวิชาชีพท่องเที่ยว แบ่งเป็น 2 สาขาหลักคือ สาขาที่พัก (ธุรกิจโรงแรม) และสาขาการเดินทาง (ธุรกิจนำเที่ยว) ดังนี้

1. สาขาที่พัก (Hotel Services) จำนวน 4 แผนก ได้แก่

1.1 แผนกต้อนรับ ได้แก่ ผู้จัดการแผนกต้อนรับส่วนหน้า, หัวหน้าแผนกต้อนรับส่วนหน้า, พนักงานต้อนรับ, พนักงานรับโทรศัพท์, พนักงานยกกระเป๋า

1.2 แผนกแม่บ้าน ได้แก่ ผู้จัดการแผนกแม่บ้าน, ผู้จัดการฝ่ายซักรีด, ผู้ควบคุมดูแลห้องพัก, พนักงานซักรีด, พนักงานดูแลห้องพัก, พนักงานทำความสะอาด

1.3 แผนกประกอบอาหาร ได้แก่ หัวหน้าพ่อครัว, รองหัวหน้าพ่อครัว, ผู้ช่วยพ่อครัว, พ่อครัวงานขนมหวาน, ผู้ช่วยพ่อครัวขนมหวาน, พ่อครัวงานขนมปัง, พ่อครัวงานงานเนื้อ

1.4 แผนกอาหารและเครื่องดื่ม ได้แก่ ผู้อำนวยการแผนกอาหารและเครื่องดื่ม, ผู้จัดการอาหารและเครื่องดื่ม, หัวหน้า บริกร, พนักงานผสม

เครื่องดื่ม, บริการ

2. สาขาการเดินทาง (Travel Services) จำนวน 2 สาขา ได้แก่

2.1 ตัวแทนการท่องเที่ยว ได้แก่ ผู้จัดการทั่วไป, ผู้ช่วยผู้จัดการทั่วไป, หัวหน้าที่ปรึกษาการเดินทาง, ที่ปรึกษาการเดินทาง

2.2 บริษัทจัดนำเที่ยว ได้แก่ ผู้จัดการธุรกิจ, ผู้จัดการฝ่ายขายและการตลาด, ผู้จัดการฝ่ายบัญชี, ผู้จัดการฝ่ายตัว, ผู้จัดการฝ่ายท่องเที่ยว

จากแนวคิดสู่แนวทางการเตรียมความพร้อมของทรัพยากรมนุษย์ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวประเทศไทยเพื่อรองรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

การกำหนดแนวทางการเตรียมความพร้อมของทรัพยากรมนุษย์ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวประเทศไทยเพื่อรองรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนครั้งนี้ ผู้ศึกษาจะกำหนดวัตถุประสงค์ของการเตรียมความพร้อมทรัพยากรมนุษย์ การประเมินสถานการณ์ (SWOT Analysis) ในภาพรวมของทรัพยากรมนุษย์อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทยสาขาที่พักและสาขาการเดินทาง รวมถึงนำเสนอแนวทางในการเตรียมความพร้อมของ “ทรัพยากรมนุษย์” ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวประเทศไทยทั้ง 2 สาขา ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

1. กำหนดวัตถุประสงค์ของการเตรียมความพร้อมทรัพยากรมนุษย์

ยกระดับขีดความสามารถของบุคลากรในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทยสาขาที่พักและสาขาการเดินทางสู่ความเป็นเลิศเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

2. ประเมินสถานการณ์ (SWOT Analysis) ในภาพรวมของทรัพยากรมนุษย์ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทย สาขาที่พักและสาขาการเดินทาง

การประเมินสถานการณ์ (SWOT Analysis) ในภาพรวมของทรัพยากรมนุษย์อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทย โดยผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขต

ของการประเมินสถานการณ์เฉพาะภาพรวมของสาขาที่พักและสาขาการเดินทางซึ่งสอดคล้องตามข้อตกลงความร่วมมือว่าด้วยการยอมรับคุณสมบัติวิชาชีพในสาขาบริการวิชาชีพการท่องเที่ยว (MRA on Tourism Professionals) โดยมีได้เจาะจงตำแหน่งงานใดตำแหน่งหนึ่งเนื่องด้วยข้อจำกัดของแหล่งข้อมูล ทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้รวบรวมข้อมูลเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้อง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 จุดแข็ง (Strengths)

(1) ลักษณะของคนไทยโดยความมีอัธยาศัยที่ดี เป็นมิตร สุภาพ อ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส รวมกันเป็นเอกลักษณ์ที่เรียกว่า “Thainess” เป็นหัวใจของการบริการ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551) และไม่มีชาติใดที่สามารถลอกเลียนแบบและแข่งขันได้โดยจุดเด่นนี้สามารถสร้างความได้เปรียบในการให้บริการ ด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบริการ ให้เป็นที่รู้จักและยอมรับในเวทีระดับโลก อันเป็นพื้นฐานลักษณะนิสัยแก่บุคลากรสาขาที่พักและสาขาการเดินทาง

(2) ศักยภาพของบุคลากรที่ทำงานในโรงแรมระดับ 4-5 ดาว ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้กำลังบุคลากรในสาขาที่พักของไทยโดยรวม ทั้ง 4 แผนกสามารถทำงานบริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งพนักงานระดับปฏิบัติการของโรงแรมส่วนใหญ่จะมีประสบการณ์/ความชำนาญ เพราะอายุงานมีมากและมีอัตราการเข้า-ออกงาน (turn-over) ต่ำ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2553)

(3) บริษัทนำเที่ยวที่เป็นบริษัทขนาดใหญ่ มีเงินทุนหมุนเวียนสามารถที่จะสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรในแต่ละตำแหน่งงานให้มีศักยภาพได้อย่างต่อเนื่อง

2.2 จุดอ่อน (Weaknesses)

(1) บุคลากรทางการท่องเที่ยวสาขาที่พักและสาขาการเดินทางขาดทักษะด้านภาษาอังกฤษ โดยจะเห็นได้ว่าบุคลากรทางการท่องเที่ยวของประเทศสิงคโปร์ ประเทศฟิลิปปินส์ ประเทศมาเลเซีย ประเทศอินโดนีเซียและ

ประเทศพม่า ส่วนใหญ่สามารถใช้ภาษาอังกฤษได้ดีกว่าบุคลากรทางการท่องเที่ยวของประเทศไทย (กรมการท่องเที่ยว, 2555)

(2) บุคลากรทางการท่องเที่ยวสาขาที่พักที่กำลังสำเร็จการศึกษาจะมีข้อจำกัดในการทำงาน โดยวิชาที่เรียนหลากหลายมากเกินไปซึ่งไม่สามารถพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำงานทำให้ต้องเสียเวลาในช่วงแรกของการทำงานไปกับการฝึกฝนทักษะและเรียนรู้งานจากองค์กร นอกจากนี้ นักศึกษาส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความชำนาญและทักษะที่จำเป็นในวิชาชีพบริการ เช่น ขาดทัศนคติที่ดีและความอดทนในการทำงาน ขาดทักษะด้านการบริหารองค์กรและการวางแผนอย่างเป็นระบบ เป็นต้น (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2554)

(3) การขาดแคลนแรงงานในสาขาที่พัก จากผลการสำรวจสถานะการทำงานของผู้มีงานทำในประเทศไทย โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในปีพ.ศ. 2555 พบว่า มีการจ้างงานในสาขาโรงแรมและภัตตาคาร จำนวน 2.3 ล้านคน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555) ซึ่งแม้ดูเหมือนว่าเป็นตัวเลขการจ้างงานที่ค่อนข้างสูง แต่ทั้งนี้หากพิจารณาในปีพ.ศ.2556 ภาคธุรกิจโรงแรมของประเทศไทยมีการขยายตัวต่อเนื่อง ซึ่งต้องเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนแรงงานด้านปฏิบัติการประมาณ 1 ล้านคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน 4 สาขาหลักได้แก่ 1.สาขาการต้อนรับส่วนหน้า 2.งานแม่บ้าน 3.การต้อนรับในห้องอาหาร และ 4.การผลิตอาหารสู่ระบบโรงแรม (ปิยะมาน เตชะไพบูลย์, 2556) โดยปิยะมาน เตชะไพบูลย์ (2556) ได้ให้ความเห็นว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการขาดแคลนแรงงานของบุคลากรสาขาที่พักในปัจจุบัน ได้แก่ การขาดทัศนคติเชิงบวกของนักศึกษาต่อการบริการ ค่านิยมต่ออาชีพบริการและบุคลากรที่ผลิตได้ไม่ตรงกับความต้องการของสถานประกอบการ นอกจากนี้ จากการจัดการสัมมนาสัญจร ASEAN MRA โดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2556) ได้นำมาสู่ข้อมูลที่ตรงกันโดยในภาพรวมพบว่า บุคลากรทางการท่องเที่ยวสาขาที่พักของประเทศไทย ยังมีความขาดแคลนในเชิงปริมาณในบางตำแหน่งโดยเฉพาะพนักงานระดับปฏิบัติการ อันได้แก่ งาน

แม่บ้าน พนักงานซักรีด อย่างไรก็ตามประเด็นเรื่องการขาดแคลนแรงงานระดับปฏิบัติการที่พบอีกปัญหาหนึ่ง คือ ลักษณะของบุคคลที่ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมในการเลี้ยงดู เช่น เด็กต่างชาตินิยมการทำงานตั้งแต่เด็ก ต้องดูแลตัวเอง ภูมิใจในการเป็นพนักงานทำความสะอาด แต่คนไทยไม่ได้มีการเลี้ยงดูอย่างนั้น มีการดูแลอย่างดีจนจบมหาวิทยาลัย และไม่อยากเป็นพนักงานทำความสะอาด เป็นเรื่องของวัฒนธรรมและการศึกษาที่ไม่ได้บ่มเพาะในการทำงาน ไม่ได้ฝึกให้มีการรับผิดชอบตัวเองในการทำงาน (กรมการท่องเที่ยว, 2555)

(4) บุคลากรสาขาการเดินทางที่กำลังสำเร็จการศึกษาโดยยังไม่มีประสบการณ์ในการทำงานย่อมมีข้อจำกัดในการทำงาน โดยขาดความแม่นยำในความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่ออาชีพ เช่น เนื้อหาวิชาด้านพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในส่วนของพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในกลุ่มประเทศอาเซียน ความรู้ด้านวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของประเทศสมาชิกอาเซียน รวมถึงหลักสูตรของบางสถาบันการศึกษามีการจัดการเรียนการสอนแต่ทฤษฎีไม่มีการนำนักศึกษาลงปฏิบัติในภาคสนาม (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2554)

(5) บริษัทนำเที่ยวที่เป็นบริษัทขนาดเล็ก มีเงินทุนน้อย ทำให้ต้องจ้างบุคลากรสำหนานำเที่ยวโดยเน้นค่าจ้างถูกและขาดงบประมาณในการพัฒนาบุคลากรอันส่งผลต่อศักยภาพของบุคลากรเมื่อเทียบกับบริษัทนำเที่ยวที่มีขนาดใหญ่และมีเงินทุนหมุนเวียนมากกว่าโดยสามารถทำการพัฒนาบุคลากรได้อย่างต่อเนื่อง (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2554)

2.3 โอกาส (Opportunities)

(1) การเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนอาจทำให้มีการดึงดูดบุคลากรทั้งสาขาที่พักและสาขาการเดินทางของประเทศไทยไปทำงานต่างประเทศ แต่เมื่อบุคลากรเหล่านี้ก็กลับมาทำงานด้านการท่องเที่ยวในประเทศไทยก็สามารถนำความรู้และประสบการณ์กลับมาพัฒนาในตำแหน่งงานของตนเองได้ (ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ, ม.ป.ป.)

(2) การเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) เป็นโอกาส

ในการขยายธุรกิจในอนาคตสหกรณ์การท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ อาทิเช่น การเชื่อมโยงเครือข่ายบริการทางการท่องเที่ยวภายในภูมิภาค อันผลักดันให้สัดส่วนการจ้างงานในอนาคตสหกรณ์การท่องเที่ยวของสาขาที่พักและสาขาการเดินทางขยายตัวเพิ่มสูงขึ้นและมีโอกาสเข้าถึงตลาดในอาเซียนที่มีขนาดใหญ่ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2554)

(3) การเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนได้นำมาซึ่งข้อตกลงยอมรับร่วมกันในคุณสมบัติของบุคลากรวิชาชีพท่องเที่ยวแห่งอาเซียน (ACCSTP) ซึ่งจะช่วยอำนวยความสะดวกในการเคลื่อนย้ายบุคลากรด้านการท่องเที่ยวทั้งสาขาที่พักและสาขาการเดินทางของประเทศไทยในการทำงานภายในอาเชียน รวมทั้งก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติในด้านการศึกษา และการฝึกอบรมสำหรับบุคลากรด้านการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งสู่ศักยภาพในระดับสากล (สถาบันพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยว, 2554)

2.4 อุปสรรค (Threats)

(1) เนื่องจากความแตกต่างด้านค่าแรง จึงก่อให้เกิดภาวะสมองไหลโดยการเคลื่อนย้ายบุคลากรสาขาที่พักและสาขาการเดินทางที่มีศักยภาพอย่างเสรีในแต่ละประเทศสมาชิกไปยังประเทศที่ให้ค่าตอบแทนสูงกว่า อันได้แก่ ประเทศสิงคโปร์และประเทศมาเลเซีย (กรมการท่องเที่ยว, 2555)

(2) บุคลากรทางการท่องเที่ยวจากประเทศเพื่อนบ้านบางประเทศ ต้องการเข้ามาทำงานในประเทศไทยโดยไม่เกี่ยงเรื่องค่าตอบแทน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาที่พัก ทั้งนี้ประเทศคู่แข่งที่น่าจับตามองว่าจะเข้ามาแย่งงานของบุคลากรทางการท่องเที่ยวในสาขาที่พักคือประเทศฟิลิปปินส์ เนื่องจากสถานศึกษาด้านการโรงแรมของประเทศฟิลิปปินส์มีการสอนภาษาต่างประเทศมากถึง 4 ภาษารวมทั้งยังมีสถาบันที่เปิดสอนด้านการโรงแรมเป็นจำนวนมากจึงทำให้เกิดการผลิตนักศึกษาเกินความต้องการ ดังนั้น หากเข้าสู่ประชาคมอาเซียนจะทำให้เกิดปัญหาแรงงานด้านท่องเที่ยวทะลักเข้าประเทศไทย ซึ่งแนวโน้มของสถานประกอบการโรงแรมส่วนใหญ่ก็พร้อมจะรับบุคลากรต่างชาติเหล่านี้เพราะถือว่าได้รับบุคลากร

ที่มีคุณภาพดีแต่มีค่าจ้างต่ำ (กรมการท่องเที่ยว, 2555) โดยจากประเด็นดังกล่าวก่อให้เกิดการแข่งขันที่สูงขึ้นในการแสวงหาตำแหน่งงานซึ่งเป็นเหตุทำให้บุคลากรสาขาที่พักของประเทศไทยว่างงานในอัตราที่มากขึ้น

3. กำหนดแนวทางการเตรียมความพร้อมแก่ทรัพยากรมนุษย์ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (AEC) สาขาที่พักและสาขาการเดินทางเพื่อนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพ

จากการประเมินสถานการณ์ในภาพรวมของบุคลากรทางการท่องเที่ยวของประเทศไทยสาขาที่พักและสาขาการเดินทาง (SWOT Analysis) ทำให้ทราบถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ทั้งนี้ได้นำมาซึ่งการกำหนดแนวทางการเตรียมความพร้อมแก่ทรัพยากรมนุษย์ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวทั้ง 2 สาขา ดังนี้

3.1 การเตรียมความพร้อมของบุคลากรทางการท่องเที่ยวในสถาบันการศึกษาที่จะเข้าสู่ตลาดแรงงาน

(1) การทบทวนและปรับหลักสูตรในสถานศึกษา

(1.1) สาขาที่พัก

ทางสถาบันการศึกษาควรมีการทบทวนและปรับเนื้อหา รวมทั้งรูปแบบการเรียนการสอนโดยมุ่งเน้นการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับการนำมาใช้ในการทำงาน ทั้งนี้อาจมีการร่วมมือหรือกับธุรกิจด้านที่พักในการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาร่วมกัน นอกจากนี้ในหลักสูตรควรมุ่งเน้นความรู้ที่สามารถนำมาใช้ได้ในการทำงาน ได้แก่ ทักษะด้านการบริหารองค์กรและการวางแผนอย่างเป็นระบบ การใช้งานของระบบโปรแกรมสารสนเทศสำหรับโรงแรม เป็นต้น อย่างไรก็ตามในรูปแบบการเรียนการสอนควรมีการลงมือปฏิบัติจริง เช่น การศึกษาดูงาน การกำหนดให้นักศึกษาได้มีการฝึกงาน/ฝึกประสบการณ์กับธุรกิจโรงแรมแผนกต่างๆ ในระยะเวลาตั้งแต่ 4 เดือนเป็นต้นไป เพื่อให้นักศึกษาได้เรียนรู้ชีวิตการทำงานที่แท้จริง

(1.2) สาขาการเดินทาง (ธุรกิจนำเที่ยว)

สถาบันการศึกษาควรมีการจัดการเรียนการสอนโดยมีเนื้อหาในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวจากกลุ่มอาเซียน ประเด็นด้าน

ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของกลุ่มประเทศอาเซียน รวมทั้งการกำหนดให้นักศึกษาในสาขามีประสบการณ์ในภาคสนามโดยการฝึกงานกับธุรกิจนำเที่ยวในแผนกต่างๆ ในระยะเวลาตั้งแต่ 4 เดือนเป็นต้นไป

ทั้งนี้หากพิจารณาในภาพรวมของการเตรียมความพร้อมของบุคลากรทางการท่องเที่ยวในสถาบันการศึกษาที่จะเข้าสู่ตลาดแรงงานทั้งสาขาที่พักและสาขาการเดินทาง ผู้ศึกษามองว่าควรมีการจัดอบรมหรือบรรจุเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างทัศนคติเชิงบวกต่อการทำงานและแนวทางการสร้างความปลอดภัยในการทำงานให้แก่บุคลากรสาขาที่พักและสาขาการเดินทาง ตัวอย่างเช่น การจัดหลักสูตร “การสร้างแรงจูงใจในการทำงานด้วยทัศนคติเชิงบวก” โดยตัวอย่างเนื้อหาของหลักสูตร เช่น เปลี่ยนวิธีคิด.....พลิกชีวิต, คุณสมบัติของนักคิดเชิงบวก อันได้แก่ ทัศนคติที่ดี ความกระตือรือร้น ความเชื่อมั่น ความอดทน เป็นต้น (ปรกรณ์ วงศ์รัตนพิบูลย์, 2555) โดยหลักสูตรควรมุ่งเน้นกิจกรรม Work Shop เสริมเพื่อการเรียนรู้ที่สามารถนำไปปฏิบัติใช้ได้จริง

นอกจากนี้การเตรียมความพร้อมของบุคลากรในสถาบันการศึกษาที่จะเข้าสู่ตลาดแรงงานควรมีการจัดทบทวนและปรับเนื้อหาในรายวิชาที่สอดคล้องกับมาตรฐานสมรรถนะของบุคลากรทางการท่องเที่ยว (ASEAN Common Competency Standard for Tourism Professionals: ACCSTP) อันจะส่งผลดีต่อนักศึกษาเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วจะสร้างความได้เปรียบในการทำงานภายใต้การเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

(2) การจัดเตรียมบุคลากรทางการท่องเที่ยวสาขาที่พักและสาขาการเดินทางให้มีปริมาณเพียงพอต่อความต้องการของภาคส่วนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการขาดแคลนเชิงปริมาณของบุคลากรทางการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ได้แก่ การขาดทัศนคติของนักศึกษาเชิงบวกต่อการบริการ คำนิยมต่ออาชีพบริการ ดังนั้นสามารถเตรียมความพร้อมได้ตามแนวทางที่ได้กล่าวไปแล้วในช่วงต้น แต่ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าตำแหน่งงานที่ขาดแคลนโดยส่วนมากจะเป็น

บุคลากรระดับปฏิบัติการของสาขาที่พัก ดังนั้นผู้ศึกษาจึงได้นำเสนอแนวทางในการรับมือกับปัญหาดังนี้

(2.1) การสนับสนุนการผลิตบุคลากรให้ตรงต่อความต้องการของสถานประกอบการ ได้แก่ การสนับสนุนกลุ่มบริษัทเอกชนซึ่งอยู่ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและมีประสบการณ์ด้านการโรงแรม โดยจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันได้มีกลุ่มเอกชนเปิดโรงเรียนการโรงแรมและการท่องเที่ยวที่เน้นพัฒนาบุคลากรกลุ่มขาดแคลน อาทิเช่น แผนกบริการส่วนหน้า (Front Office) และแผนกแม่บ้านโรงแรม (House Keeping) เพื่อรองรับปัญหาการขาดแคลนแรงงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ทั้งนี้ได้เปิดสอนในหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ ระยะเวลาการศึกษาไม่เกิน 1 ปี โดยผู้ศึกษาจะได้มีโอกาสฝึกงานจริงกับทางโรงแรมในเครือพันธมิตรและเมื่อจบการศึกษาแล้วยังสามารถเข้าสู่การทำงานได้ในทันที (สุภภรณ์ สุขันทอง, 2557)

(2.2) รัฐบาลควรส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตลาดแรงงานให้กับประชาชนได้รับรู้ เช่น รายได้เฉลี่ยของแต่ละตำแหน่งงานในสาขาที่พักและสาขาน่าเที่ยว ภาวะการณ์ขาดแคลนแรงงานในตำแหน่งงานสาขาที่พักและสาขาน่าเที่ยวว่ามีความรุนแรงมากน้อยเพียงใด ควบคู่ไปกับการให้ข้อมูลแนวโน้มของตลาดแรงงานในอนาคตเพื่อให้ผู้ที่เตรียมจะศึกษาต่อตัดสินใจว่าจะศึกษาต่อในสาขาใด รวมทั้งการปฏิรูปทัศนคติของสังคมไทยเกี่ยวกับการศึกษา จากการส่งลูกให้เรียนสูงที่สุดเท่าที่จะทำได้ มาเป็นการส่งลูกเรียนในสาขาที่เหมาะสมกับทักษะและความชอบของผู้เรียนและเลือกเรียนในสาขาที่ตลาดแรงงานมีความต้องการ (เกียรติอนันต์ ล้วนแก้ว, 2555)

3.2 การเตรียมความพร้อมของบุคลากรที่อยู่ในตลาดแรงงานสาขาที่พักและสาขาน่าเที่ยวในปัจจุบัน

(1) ทักษะการใช้ภาษาของบุคลากรทางการท่องเที่ยว ควรมีการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาของบุคลากรในด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยทั้ง 2 สาขาเพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจ

อาเซียน (AEC) ได้แก่ ทักษะด้านภาษาภาษาอังกฤษทั้งการฟัง พูด อ่าน และเขียน และภาษาสำคัญในกลุ่มอาเซียนกรณีบุคลากรทางการท่องเที่ยวของประเทศไทย มีความประสงค์จะไปทำงานยังประเทศเพื่อน เช่น ภาษาบาฮาซาสำหรับตลาด อินโดนีเซียและมาเลเซีย ซึ่งสอดคล้องกับ วิไลภณา ศรีมาวิน (2555) กล่าวว่า ภาษา “บาฮาซา”ที่กำลังจะเป็นภาษาหลักภาษาหนึ่งในการสื่อสารของกลุ่ม ประเทศประชาคมอาเซียน รวมทั้งภาษาเวียดนามในตลาดเฉพาะกลุ่ม เป็นต้น (จรีรัตน์ คงตระกูล, 2556)

(2) การเรียนรู้และทำความเข้าใจพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในกลุ่มอาเซียนรวมทั้งวัฒนธรรมของประเทศสมาชิกอาเซียน

โดยภายหลังจากการเข้าสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ส่งผลให้นักท่องเที่ยวจากกลุ่มอาเซียนมีแนวโน้มจะเข้ามาในประเทศไทยมากขึ้น ดังนั้นบุคลากรทางการท่องเที่ยวไทยทั้ง 2 สาขา ควรเรียนรู้และทำความเข้าใจ พฤติกรรมนักท่องเที่ยวในกลุ่มอาเซียนรวมทั้งขนบธรรมเนียมปฏิบัติของแต่ละ ประเทศสมาชิกอาเซียนซึ่งจะมีส่วนช่วยในการสร้างความประทับใจในการให้บริการนักท่องเที่ยวเหล่านั้น นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ต่อบุคลากรภาคการท่องเที่ยวทั้ง 2 สาขา ที่จะออกไปทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียนอีกด้วย

3.3 การแก้ปัญหาการเคลื่อนย้ายแรงงานฝีมืออย่างเสรีเนื่องจาก ความแตกต่างด้านค่าแรง

เนื่องจากความแตกต่างด้านค่าแรงอาจส่งผลให้บุคลากรทางการท่องเที่ยวในสาขาที่พักและสาขาการเดินทางที่มีความชำนาญมีแนวโน้มเคลื่อนย้ายไปยังประเทศที่ให้ค่าตอบแทนสูงกว่า อันได้แก่ ประเทศสิงคโปร์และประเทศมาเลเซีย ดังนั้นธุรกิจการท่องเที่ยวขนาดเดียวกันควรมีการกำหนดค่าเงินเดือนให้สอดคล้องกับตลาดแรงงานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในปัจจุบัน รวมทั้งควรผลักดันให้ เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับตลาดแรงงานภายหลังการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ซึ่งสอดคล้องกับธารังศักดิ์ คงคาสวัสดิ์ (2555) ที่ได้กล่าวว่า การจัดการในเรื่องของโครงสร้างเงินเดือน โดยควรมีการออกแบบมาจากการสำรวจตลาดเพื่อนำ

มากำหนดกรอบการจ่ายค่าจ้างให้กับทุกตำแหน่งงานอย่างเหมาะสมและสามารถแข่งขันกับตลาดได้ โดยการทำให้โครงสร้างเงินเดือนจะต้อง “ดึงดูดคนในและจูงใจคนนอก” การสำรวจค่าตอบแทนประเทศไทย อาจต้องสำรวจค่าตอบแทนของบริษัทต่าง ๆ ในประเทศกลุ่มอาเซียนเข้ามาเปรียบเทียบเพื่อวางแผนและเพื่อป้องกันปัญหาในอนาคตซึ่งการออกแบบทำโครงสร้างเงินเดือนก็ควรจะต้องทำให้สามารถแข่งขันกับประเทศเพื่อนบ้านได้ด้วย

แต่อย่างไรก็ตามผู้ศึกษายังคงมองในประเด็นของค่าแรงที่จะได้รับจากการเคลื่อนย้ายแรงงานฝีมืออย่างเสรีไปยังประเทศที่ให้ค่าตอบแทนสูงกว่า อันได้แก่ ประเทศสิงคโปร์ และประเทศมาเลเซีย ซึ่งเมื่อเทียบกับค่าครองชีพที่สูงของประเทศที่บุคลากรทางการท่องเที่ยวทำงาน ทั้งนี้ภาควิชาการสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (Thailand Development Research Institute: TDRI) (2553) กล่าวว่า ไม่วรรติกเพราะแม้แรงงานต่างชาติจะผ่านการรับรองตามมาตรฐานอาเซียนแล้วแต่ยังต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบและข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องของประเทศที่เข้าไปทำงานตามปกติ เช่น การสอบการขึ้นทะเบียน การขอใบอนุญาตทำงานของคนต่างด้าว เป็นต้น และในปัจจุบันมีการเคลื่อนย้ายบุคลากรทางการท่องเที่ยวในสาขาต่างๆ อยู่แล้ว ทั้งคนไทยที่ไปทำงานยังต่างประเทศซึ่งส่วนใหญ่เลือกทำงานนอกกลุ่มประเทศอาเซียน โดยสาเหตุอันเนื่องมาจากรายได้ที่ไม่แตกต่างกันมากของประเทศในกลุ่มอาเซียนจึงยังไม่จูงใจให้มีการย้ายไปทำงานเพราะเทียบกับภาระค่าใช้จ่ายอาจไม่คุ้ม ดังนั้นบุคลากรทางการท่องเที่ยวส่วนใหญ่จึงนิยมเลือกไปทำงานในประเทศที่มีผลตอบแทนสูงกว่า เช่น ประเทศในทวีปยุโรป และประเทศสหรัฐอเมริกา

3.4 การอบรม การทดสอบ และการประเมินองค์ความรู้รวมทั้งทักษะของบุคลากรทางการท่องเที่ยวไทยตามเกณฑ์สมรรถนะของบุคลากร (ACCSTP)

ภายหลังจากที่ประเทศสมาชิกอาเซียนได้ร่วมกันพิจารณาหลักสูตรการอบรมตามเกณฑ์สมรรถนะของบุคลากร (ACCSTP) และยอมรับให้เป็นหลักสูตรที่

สมบูรณ์ ทั้งนี้ควรมีการจัดอบรมด้านความรู้และทักษะในการทำงานของบุคลากร สาขาที่พักและสาขาการเดินทางที่ได้กล่าวในข้างต้น โดยผู้ศึกษาเสนอว่าควรมีการจัดหลักสูตรอบรมอันประกอบด้วยรายละเอียดเนื้อหาที่สอดคล้องกับมาตรฐานสมรรถนะของบุคลากรทางการท่องเที่ยว (ASEAN Common Competency Standard for Tourism Professionals: ACCSTP) รวมทั้งการทดสอบมาตรฐานฝีมือบุคลากรทางการท่องเที่ยวแห่งชาติตามเกณฑ์สมรรถนะของบุคลากร (ACCSTP) เพื่อเป็นการประเมินและวัดระดับความรู้ความสามารถของบุคลากรทางการท่องเที่ยวประเทศไทยสาขาที่พักและสาขาการเดินทาง อันจะส่งผลดีต่อการพัฒนาศักยภาพบุคลากรทางการท่องเที่ยวไทย

บทสรุป

ภายใต้การก้าวเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนใน พ.ศ. 2558 จึงมีความจำเป็นอย่างี่ที่ต้องกำหนดแนวทางในการเตรียมความพร้อมของ “ทรัพยากรมนุษย์” ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวประเทศไทยเพื่อสร้างรายได้เปรียบทางการแข่งขันซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้จะมุ่งไปยัง 2 สาขา คือ สาขาที่พักและสาขาการเดินทาง ตามที่กลุ่มสมาชิกประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนได้ทำพิธีลงนามข้อตกลงความร่วมมือว่าด้วยการยอมรับคุณสมบัติวิชาชีพในสาขาบริการวิชาชีพการท่องเที่ยว ทั้งนี้จากการประเมินสถานการณ์ของทรัพยากรมนุษย์ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทย (SWOT Analysis) โดยภาพรวมพบว่าบุคลากรทางการท่องเที่ยวสาขาที่พักและสาขาการเดินทาง ยังคงมีความขาดแคลนทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ดังนั้นแนวทางการเตรียมความพร้อมแก่ทรัพยากรมนุษย์ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทั้ง 2 สาขาหลัก อันได้แก่ (1) การเตรียมความพร้อมของบุคลากรทางการท่องเที่ยวในสถาบันการศึกษาที่จะเข้าสู่ตลาดแรงงาน ซึ่งจะพิจารณาในประเด็นของการทบทวนและปรับหลักสูตรในสถานศึกษา และการจัดเตรียมบุคลากรทางการท่องเที่ยวทั้ง 2 สาขาให้มีปริมาณเพียงพอต่อความต้องการของภาคส่วนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (2) การเตรียมความพร้อมของบุคลากรที่

อยู่ในตลาดแรงงานธุรกิจท่องเที่ยวในปัจจุบันทั้งในส่วนของทักษะการใช้ภาษาของบุคลากรทางการท่องเที่ยวและการเรียนรู้ทำความเข้าใจพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในกลุ่มอาเซียนรวมทั้งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของประเทศสมาชิกอาเซียน (3) การแก้ปัญหาการเคลื่อนย้ายแรงงานฝีมืออย่างเสรีเนื่องจากความแตกต่างด้านค่าแรง และ (4) การอบรม การทดสอบ และการประเมินองค์ความรู้รวมทั้งทักษะของบุคลากรทางการท่องเที่ยวไทยตามเกณฑ์สมรรถนะของบุคลากร (ACCSTP) ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการเตรียมความพร้อมของทรัพยากรมนุษย์ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยทั้งสาขาที่พักและสาขาการเดินทางเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ผู้ศึกษามองว่าควรมีการเตรียมความพร้อมทรัพยากรมนุษย์ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยให้ครอบคลุมทุกสาขาและควรเจาะลึกในรายละเอียดทุกตำแหน่งงานเพื่อให้ทราบถึงประเด็นที่จะต้องเร่งพัฒนา อันจะนำมาสู่ศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยในระดับสากล

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

- ฉันทิช วรรณถนอม. (2547). *การวางแผนและการจัดรายการนำเที่ยว*. บริษัท
เฟื่องฟ้าปรินต์ติ้ง.
- นิตา ชัชกุล. (2551). *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว* (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิมพ์พรณ สุจารินพงษ์. (2553). *การจัดนำเที่ยว*. โอ.เอส. ปรินต์ติ้ง เฮ้าส์.
- วินิจ วีรยางกุล. (2532). *การจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ:
ภาควิชาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ศรัณญา วรากุลวิทย์. (2551). *ปฐมนิเทศอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว* (พิมพ์ครั้งที่
4). สำนักพิมพ์ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดดา.
- อาภรณ์ ภูวิทย์พันธุ์. (2551). *กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพฯ
เอช อา เซ็นเตอร์.
- Chalofsky, N. (1992). "A Unifying Definition for the Human Resource
Development Profession." *Human Resource Development
Quarterly* 3,2 (August 1992).
- Foster, Dennis L. (1993). *Sales and Marketing for the Travel
Professional*. Singapore : Mcgraw-Hill School Publishing.
- Stevens Laurence. (1990) *Guide to starting and Operating A Successful
Travel Agency*. 3td ed. New York.
- Swason, R.A. (1995). *Foundation of human resource development*.
Sam Francisco : Berrett-Koehler 2001.

บทความ

- สุดาพร ชูติธรานนท์. (2542). การท่องเที่ยวกับธุรกิจการบริการ. *จุลสารการท่องเที่ยว* 18 : 2 (เมษายน-มิถุนายน): 42.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬากรมการท่องเที่ยว. (2556). สรุปสถานการณ์นักท่องเที่ยว มกราคม-ธันวาคม 2556. สืบค้นเมื่อ 8 กุมภาพันธ์ 2557, จาก <http://tourism.go.th/kb3/web/index.php?mod=WebTourism&file=details&dID=6&cID=91&dcID=22950>

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2556). สัมมนาแรงงานท่องเที่ยว. สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2557, จาก <http://www.chiangmainews.co.th/page/?p=151008>

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2554). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559. สืบค้นเมื่อ 8 กุมภาพันธ์ 2557, จาก www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=4147

กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ. (2555). มาตรฐานร่วมสำหรับวิชาชีพที่ทำงานได้ในประเทศ AEC (MRA). สืบค้นเมื่อ 8 กุมภาพันธ์ 2557, จาก <http://www.thai-aec.com/68#ixzz2x86AA9aR>

กรมการท่องเที่ยว. (2555). แผนพัฒนาบริการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการเปิดเสรีบริการท่องเที่ยวปี 2555-2560. สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2557, จาก www.atta.or.th/Upload/News/228/Chapter_1.pdf

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2556). ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนและโลกาภิวัตน์ : ผลกระทบต่อการท่องเที่ยวไทย (1). สืบค้นเมื่อ 8 กุมภาพันธ์ 2557, จาก [www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion/kriengsak/20130507/503503/ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนและโลกาภิวัตน์--ผลกระทบต่อการท่องเที่ยวไทย-\(1\).html](http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion/kriengsak/20130507/503503/ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนและโลกาภิวัตน์--ผลกระทบต่อการท่องเที่ยวไทย-(1).html)

เกียรติอนันต์ ล้วนแก้ว. (2555). ธุรกิจไทยขาดคนมากที่สุดในอาเซียน. สืบค้นเมื่อ 8 กุมภาพันธ์ 2557, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion/keatanun>

- จุริรัตน์ คงตระกูล. (2556). โอกาสทางการตลาดท่องเที่ยวไทยบนความท้าทายกับการก้าวสู่ AEC (ตอนที่ 2). สืบค้นเมื่อ 6 มีนาคม 2557, จาก <http://www.etatjournal.com/web/menu-read-web-etatjournal/menu-2013-jul-sep/533-32556-ace>
- จิตติมา ศิริनुพงษ์. (2556). กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาลุยเปิดฝีกอบรมบุคลากรภายในประเทศ เตรียมรับมือการเคลื่อนย้ายแรงงานฝีมือของชาวอาเซียน ก่อนเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียนในปี 2558. สืบค้นเมื่อ 8 กุมภาพันธ์ 2557, จาก http://thainews.prd.go.th/centerweb/News/NewsDetail?NT01_NewsID=WNECO5609230010006
- ธำรงค์ดี คงคาสวัสดิ์. (2555). การบริหารค่าตอบแทนยุค AEC ตอนที่ 2 สืบค้นเมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2557, จาก <http://tamrongsakk.blogspot.com/2012/06/aec-2.html>
- ปิยะมาน เตชะไพบูลย์. (2556). จาตุรนต์” มอบ กรอ.อศ.พัฒนาหลักสูตรปวช.-ปวช. คาดอีก 5 ปี ขาดแคลนแรงงาน. สืบค้นเมื่อ 11 กุมภาพันธ์ 2557, จาก <http://www.manager.co.th/qol/viewnews.aspx?NewsID=9560000136989>
- ปิยะมาน เตชะไพบูลย์. (2557). เปิดตัว “โรงเรียนการโรงแรมและท่องเที่ยว รีเจ้นท์ชะอำ” . สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2557, จาก <http://www.manager.co.th/iBizChannel/ViewNews.aspx?NewsID=9570000019254&Html=1&TabID=3&>
- ประชาชาติธุรกิจ. (2555). ธุรกิจท่องเที่ยว พร้อมรับ “AEC” หรือยัง?. สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2557, จาก www.aec.rmutl.ac.th/index.php/ธุรกิจท่องเที่ยว-พร้อมรับ-“AEC”-หรือยัง-อ่านต่อ-http/www.thai-aec.com/612-ixzz2CHBAxrXB.html
- ปกรณ์ วงศ์รัตนพิบูลย์. (2555). หลักสูตรสร้างแรงจูงใจในการทำงานด้วยทัศนคติเชิงบวก. สืบค้นเมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2557, จาก http://www.entaining.net/in-house_attitude1day.php

- วิลักษณ์ ศรีมาวิน. (2555). นักศึกษา มจร.แห่งเรียน “ภาษาบาฮาซา” รับมือไทย
ก้าวสู่ AEC. สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2557, จาก <http://www.manager.co.th/IBizChannel/ViewNews.aspx?NewsID=9550000069288>
- สุภาภรณ์ สุขันทอง. (2557). เอกชนทุ่มงบ 70 ล้านบาท เปิดโรงเรียนการ
โรงแรมและการท่องเที่ยว เน้นพัฒนา 4 กลุ่มขาดแคลน รองรับ
แรงงานภาคบริการ. สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2557, จาก http://thainews.prd.go.th/centerweb/News/NewsDetail?NT01_NewsID=WNECO5702180020013
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2553). โครงการศึกษารอบความร่วมมือ
มือการพัฒนาศักยภาพกำลังแรงงานไทย ใน 32 ตำแหน่งงาน ภายใต้ข้อ
ตกลงอาเซียน. สืบค้นเมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2557, จาก library.dsd.go.th/dsdinfor/pagedata/frmDocDetail2.aspx?docno
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2554). “TDRI แนะนำโรดแมปวิชาชีพ
ท่องเที่ยวรับเปิดเสรีแรงงานอาเซียน”. สืบค้นเมื่อ 4 กุมภาพันธ์ 2557,
จาก <http://prachatai.com/journal/2011/07/36085>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2551). ร่าง
ยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคบริการของประเทศ. สืบค้นเมื่อ 16 กุมภาพันธ์
2557, จาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=117>

การวิเคราะห์วาทกรรมเรื่อง “เพศ” ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

Gender and Sexuality Discourse Analysis In Secondary School’s Thai Textbooks

จีราพัชร ใจเที่ยงธรรม

Jeerapat Jaithiangtham

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งเสนอการวิเคราะห์วาทกรรมเรื่อง “เพศสภาพ” และ “เพศวิถี” ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ชุดวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 หลักสูตร พ.ศ. 2551 โดยวิเคราะห์เนื้อหาบทประพันธ์ซึ่งแต่งขึ้นใหม่ เพื่อศึกษาการประกอบสร้างวาทกรรม ด้วยฐานแนวคิดของมิเชล ฟูโกต์ ที่ว่า “ความรู้คืออำนาจ” ผลการศึกษาพบว่าแม้โครงเรื่อง ฉาก และกระบวนการทัศน์ของตัวละครแสดงถึงสังคมยุคโลกาภิวัตน์ แต่วาทกรรมเรื่องเพศสภาพและเพศวิถีในหนังสือเรียนชุดนี้ก็ยังคงผลิตซ้ำวาทกรรมในกรอบจารีตไทยซึ่งประกอบสร้างมาจากแนวคิดปิตาธิปไตย และแนวคิดยิวคติต่อเอเรียน ซึ่งชายมีอำนาจเหนือหญิง และหญิงถูกควบคุมเพศสภาพและเพศวิถีมากกว่าชาย ส่วนบทบาททางเพศสภาพและภาพอุดมคติที่สังคมคาดหวังพบว่ามีหญิงต้องเป็นกุลสตรี ชายต้องเป็นสุภาพบุรุษ ซึ่งในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เน้นปลูกฝังวาทกรรมนี้แก่พลเมืองไทย นอกจากนี้ในหนังสือเรียนวิวิธภาษายังปรากฏวาทกรรมเพศวิถีแบบต่างเพศเท่านั้น

คำสำคัญ: เพศสภาพ เพศวิถี วาทกรรม หนังสือเรียน ฟูโกต์

Abstract

This thesis focuses on gender and sexuality discourse analysis in “Wiwitthaphasa”, the textbooks in Thai subject for secondary school 1-3 of the basic education core curriculum B.E. 2551, by textual analysis to research discourse construction that is based on Michel Foucault’s theory; “Knowledge is power”. Although “Wiwitthaphasa” textbooks contain newly written texts with the plots, scenes and some characters’ paradigm reflecting the globalization, this research found that Thai traditional “male has power over female, and female’s gender and sexuality are more controlled than male’s” concepts in gender and sexuality influenced by Patriarchy and Victorian value are reproduced. Besides, the discourses of “gentlemanly male and ladylike female” ideology strongly promoted to Thai people by Prime Minister Field Marshal Plaek Pibulsongkram are also reproduced in “Wiwitthaphasa” textbooks. Furthermore, only heterosexuality is acknowledged in “Wiwitthaphasa” textbooks, while homosexuality is ignored.

Keyword: gender, sexuality, discourse, textbook, Foucault

บทนำ

เมื่อเอ่ยถึงเรื่อง “เพศ” คนทั่วไปอาจทำท่ารังเกียจและมองว่าเป็นประเด็นที่ไม่สมควรพูดที่สุด ทั้งที่จริงๆ แล้ว เรื่องเพศถือเป็นเรื่องสามัญประจำบ้านที่ทุกคนล้วนต้องเรียนรู้ เผชิญหน้าและผ่านประสบการณ์ทั้งสิ้น อีกทั้งเรื่องเพศนั้นไม่ได้มีความหมายเพียงแค่เรื่องเพศทางกายภาพ (Sex) หรือกิจกรรมทางเพศ (sexual intercourse) หากแต่ยังมีความหมายรวมไปถึงมุมมอง ทัศนคติ และค่านิยมเรื่องเพศที่ถูกประกอบสร้างขึ้นโดยสังคม (Social Construction) ซึ่งคนในสังคมมีอยู่แตกต่างกันหลากหลาย ในขณะที่เดียวกันก็มีความสับสนไหลไปตามยุคสมัย ตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ดังนั้นเรื่องเพศในที่นี่จึงมีความหมายกว้างในมิติทางสังคมอันประกอบไปด้วย “เพศสภาพ (Gender)” หรือความเป็นหญิง-ความเป็นชาย และ “เพศวิถี (Sexuality)” ซึ่งหมายรวมถึงอัตลักษณ์ทางเพศ หรือสำนึกในความเป็นตัวตนและการแสดงออกถึงความเป็นคนเพศใดเพศหนึ่ง ความโน้มเอียงที่จะมีคู่เป็นคนเพศใดเพศหนึ่ง ทั้งในมิติของความรู้สึกเสน่หาผูกพันและการมีเพศสัมพันธ์ (วรารักษ์ แซ่มสนิท, 2551, น. 77)

แม้ว่าเรื่องเพศในมุมมองของคนทั่วไปจะเป็นเรื่องส่วนบุคคลที่ไม่ควรถูกกล่าวถึงหรือพูดถึงอย่างโจ่งแจ้งในสังคมที่สาธารณะ หากแต่แท้จริงแล้วเรื่องเพศกลับเป็นเรื่องทางสังคม และมีการควบคุมแนวคิดและการแสดงออกเรื่องเพศผ่านสถาบันทางสังคมของไทย โดยมีวัฒนธรรม ศีลธรรม และจริยธรรม เป็นเครื่องมือในการควบคุม ดังที่ สุชาติา ทวีสิทธิ์ นายกสมาคมเพศวิถีศึกษา กล่าวว่า

การที่สังคมไทยทำให้การพูดคุยเรื่องเพศในที่สาธารณะเป็นเรื่องต้องห้าม . . . ทำให้การพูดคุยและการแสดงออกเรื่องเพศถูกขีดเส้นให้ทำได้ในพื้นที่ส่วนตัวเท่านั้น วิธีคิดแบบนี้เปิดช่องให้คนในสังคมไทยนำเรื่องเพศไปผูกโยงกับศีลธรรม จริยธรรม (“สาธารณะ รัฐ เซ็กซ์ เพศวิถียุค ‘นายกฯหญิง’”, 2556, ย่อหน้า ที่ 3-4)

นอกจากนี้ วราภรณ์ แซ่มสนิท (2551, น.77) ยังได้กล่าวไว้ว่า “เพศวิถีไม่ได้เป็นแค่เรื่องส่วนตัว แต่ยังสัมพันธ์อย่างเป็นพลวัตกับระบบคุณค่าทางวัฒนธรรมที่สถาบันทางสังคมและการเมืองกำหนดและยึดถือ” โดยวราภรณ์ ได้อ้างถึงแนวคิดของ Gayle Rubin ซึ่งเสนอว่า สังคมได้สร้างลำดับชั้นที่กำหนดให้พฤติกรรมทางเพศแบบต่างๆ มีคุณค่าสูงต่ำไม่เท่ากัน (a hierarchical system of sexual value) ตัวอย่างเช่น เพศสัมพันธ์ของคูรักร่างเพศในกรอบของการแต่งงาน และการมีบุตร ถือว่าเป็นเพศสัมพันธ์ที่มีคุณค่าสูงสุด เพราะเชื่อกันว่านี่คือพฤติกรรมทางเพศที่เป็นปกติ เป็นธรรมชาติและถูกต้องดีงาม ขณะที่ความสัมพันธ์หรือการกระทำทางเพศแบบอื่นๆ ที่อยู่นอกกรอบนี้มีกฎมองว่าไม่ถูกต้องตามครรลองคลองธรรม หรือผิดธรรมชาติ ผิดปกติ และถูกจัดลำดับชั้นทางคุณค่าให้อยู่ต่ำลดหล่นลงไป ยิ่งไปกว่านั้นการกำหนดลำดับชั้นของคุณค่าทางจริยธรรมให้กับความสัมพันธ์หรือพฤติกรรมทางเพศแบบต่างๆ ยังได้รับการตอกย้ำจากสถาบันอื่นในสังคม ไม่ว่าจะเป็นสถาบันที่ผลิตความรู้ทางการแพทย์และจิตเวช ศาสนา กฎหมาย ครอบครัว สื่อมวลชน องค์กรทางเศรษฐกิจที่กุมโอกาสการจ้างงาน และอาจารย์ถึงสถาบันการศึกษา และหน่วยงานที่มีหน้าที่ให้บริการทางสังคมด้วย (Rubin, 1999, pp. 158-160, 165-169, อ้างถึงใน วราภรณ์ แซ่มสนิท, 2551, น. 79-80)

จะเห็นได้ว่า การกำหนดลำดับชั้นของคุณค่าทางจริยธรรมให้กับความสัมพันธ์หรือพฤติกรรมทางเพศว่าความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายเท่านั้นที่ต้องการและดีงาม ประกอบกับการตอกย้ำจากสถาบันทางสังคมส่งผลเป็นอย่างมากต่อแนวคิดและวิถีปฏิบัติเรื่องเพศของคนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันการศึกษาที่มีอำนาจในส่งต่อองค์ความรู้และกระบวนทัศน์ในระบบการเรียนการสอน ซึ่งแฝงฝังประเด็นเรื่องเพศจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งผ่าน โดยกลุ่มบุคคลที่เป็นเป้าหมายของการควบคุมทางสังคมผ่านวาทกรรมแห่งองค์ความรู้เช่นนี้ก็คือนักเรียน โดยเฉพาะนักเรียนหญิงที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของการควบคุมทางสังคม ซึ่งยึดมั่นในวัฒนธรรม ศีลธรรม และจริยธรรมของไทยแต่โบราณอย่างเข้มข้นนั่นเอง ดังที่วราภรณ์ (2551, น. 81) กล่าวว่า

ความคิดที่ว่าเรื่องเพศเป็นเรื่องส่วนตัว ไม่ควรถูกพูดถึงอย่างเปิดเผยตรงไปตรงมาในพื้นที่สาธารณะยังเอื้อต่อการที่เรื่องเพศจะถูกใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมทางสังคมสำหรับคนบางกลุ่ม ที่เห็นได้ชัดได้แก่ เยาวชน (โดยเฉพาะเยาวชนหญิง) ผู้หญิงโสด คนที่มีความสัมพันธ์กับเพศเดียวกัน และคนข้ามเพศ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้วาทกรรมเกี่ยวกับเพศสภาพและเพศวิถีในหนังสือเรียนจึงกล่าวถึงเพียงผู้หญิงกับผู้ชาย และความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย ในทางกลับกันหากกล่าวถึงการแสดงออกทางเพศที่ไม่ตรงกับเพศสรีระ หรือความสัมพันธ์ระหว่างเพศเดียวกันจะถูกกล่าวถึงในเชิงลบว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม

กระบวนการผลิตซ้ำทางวาทกรรมเรื่องเพศผ่านองค์ความรู้ ในหนังสือเรียนไทย

การถ่ายทอดวาทกรรม หรือองค์ความรู้ในระบบการศึกษานั้นสามารถส่งผ่าน 2 ปัจจัย ปัจจัยแรกคือตัวบุคคลซึ่งก็คือครูอาจารย์ และปัจจัยที่สองคือตัวบทซึ่งก็คือหนังสือเรียน แน่นนอนว่าการถ่ายทอดวาทกรรมผ่านองค์ความรู้ในระบบการศึกษามี “อำนาจ” ในการควบคุมวิถีคิดและปฏิบัติของผู้เรียน ดังทฤษฎีของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ซึ่งกล่าวว่า

อำนาจ (power) กับความรู้ (knowledge) มีความเชื่อมโยง สัมพันธ์ และพึ่งพิงกันอย่างแนบแน่น ซึ่งปรากฏให้เห็นในลักษณะของการสร้างความสามารถและกิจกรรมรูปแบบใหม่ๆ ให้กับปัจเจกบุคคล เป็นร่างกายที่เชื่อและอยู่ในโอวาท (docile bodies) ซึ่งถูกสร้างขึ้นมาโดยการสร้างวินัยในชีวิตประจำวัน หรือปฏิบัติการเรื่องเพศที่ถูกทำให้เป็นเรื่องปกติ รวมถึงอัตลักษณ์ที่ถูกผลิตโดยผ่านวาทกรรมใหม่ๆ ในเรื่องเพศล้วนแสดงให้เห็นผลที่เกิดจากการใช้อำนาจ (มฤตติ ลาพิมล, พิมพ์วัลย์ บุญมงคล, ศรีนยา สิงห์ทองวรรณ, อุไรรัตน์ หนาใหญ่ และ รณภูมิ สามัคคีคารมย์, 2551, น. 10)

นอกจากนี้วาทกรรมที่ถูกสร้างและถ่ายทอดผ่านการศึกษายังมีภาคปฏิบัติที่ดำเนินไปในปฏิสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งมีลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ อันได้แก่ ขนบธรรมเนียม จารีตปฏิบัติ ความคิดความเชื่อ ระบบคุณค่า และสถาบันต่างๆ มาเป็นเครื่องมือในการกำหนด ตอกย้ำ และผลิตซ้ำวาทกรรมดังกล่าวให้ดำรงอยู่ในสังคม และเป็นที่ยอมรับในวงกว้างกลายเป็นวาทกรรมกระแสหลัก จนทำให้ผู้คนในสังคมเกิดความเข้าใจ เชื่อตาม ยอมรับและเข้าใจว่า ความรู้เรื่องดังกล่าวเป็นความจริงแท้ตามธรรมชาติ ไม่ได้สถาปนาขึ้นแต่อย่างใด (ปราบดา ประกาสิริ, 2548, อ้างถึงใน มลฤดี ลาพิมล และคณะ, 2551, น. 9)

ดังนั้นการศึกษาถึงการควบคุมเรื่องเพศของนักเรียน ผ่านวาทกรรมในระบบการศึกษาไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านเครื่องมือซึ่งก็คือ “หนังสือเรียน” จึงมีความซับซ้อนและน่าสนใจที่ความแยบยลของการประกอบสร้างวาทกรรม แนวคิด หรือ ค่านิยมต่างๆ ซึ่งถูกผูกติดอยู่กับคุณค่าของวัฒนธรรม ศิลธรรม และจริยธรรมอันดีงามของไทยที่มีมาแต่เดิมนั่นเอง

นิธิเอียวศรีวงศ์(2534, น. 144) ได้กล่าวถึงอำนาจของหนังสือเรียนในการสร้างชาติผ่านการศึกษาไว้ว่าแม้ว่าในปัจจุบันผู้เขียนและผู้ตรวจตำราเรียนไม่ได้เป็นบุคคลสำคัญในการวางนโยบายของประเทศขนาดที่เทียบได้กับสมเด็จพระยาต่างๆ สมัยนั้น แต่ทัศนคติที่เห็นตำราเรียนเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญที่สุดในชีวิตของนักเรียน ทำให้มีความพยายามจะ “ตกแต่งนิสัยใจคอ” ของนักเรียนด้วยตำราเรียนกันอย่างมาก ดังจะเห็นได้ทั้งจากแง่ความกว้างขวางของ “วิทยาการ” ที่บรรจุไว้ในแบบเรียน และการสร้างแบบแผนพฤติกรรมที่พึงประสงค์ อันรวมถึงสำนึกถึงชุมชนที่เรียกว่าชาติด้วย

จากข้อความข้างต้น เห็นได้ชัดว่าสิ่งสำคัญที่แฝงอยู่ในหนังสือเรียนก็คือ แบบแผนพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เพื่อสร้างเยาวชนพลเมืองของชาติให้มีทัศนคติ และพฤติกรรมที่เหมาะสม สอดคล้องกับทฤษฎีของมิเชล พูโกต์ ที่ว่า ความรู้คือการสร้างอำนาจเพื่อกล่อมเกลาคคนในสังคม ดังนั้นทุกองค์ความรู้จึงถูกก่อสร้างขึ้นจากผู้มีอำนาจทางสังคมที่ต้องการก่อรูปสมาชิกในสังคมโดยเฉพาะเยาวชนให้อยู่ในกรอบที่พึงประสงค์หรือที่ควรจะเป็น ซึ่งเมื่อพิจารณาอย่างละเอียดจะเห็นว่าไม่ว่าจะเป็นการเรียนการสอนวิชาใดๆ ต่างมีชุดวาทกรรมที่มุ่งผลิตซ้ำวัฒนธรรม ค่านิยม และจารีตประเพณีของไทยแต่เดิมไว้เพื่อคงความเป็นชาติ และหากพิจารณาเฉพาะกลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาภาษาไทย จะเห็นได้ว่าสิ่งที่มุ่งให้เรียนรู้คือ นักเรียนจะได้อ่านบทประพันธ์มากมายที่ได้รับการคัดเลือกมาตีพิมพ์ในหนังสือเรียน ทั้งวรรณคดีไทยโบราณที่ได้รับการเชิดชูทางวรรณศิลป์ และบทประพันธ์ที่แต่งขึ้นมาใหม่ โดยมีเป้าหมายสำคัญคือกล่อมเกลายาวชน ซึ่งไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรมยุคใดล้วนแต่มีฐานะเป็นเครื่องมือสื่อสารทางสังคมประเภทหนึ่ง และทำหน้าที่ยึมนโนทัศน์สำเร็จรูปของปรากฏการณ์ใดๆ ก็ตามให้แก่แก่นักเรียน ในขณะที่เดียวกันก็เป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตซ้ำวาทกรรมต่างๆ อันเป็นรากฐานของโครงสร้างสังคม (นิธิเอียวศรีวงศ์, 2538) วรรณกรรมต่างๆ เหล่านี้จึงทำหน้าที่ทั้งสะท้อนและส่งต่อวาทกรรม ทัศนคติ และค่านิยมของคนในสังคมจากยุคหนึ่งไปอีกยุคหนึ่งได้ โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องเพศนั้นมีรากฐานมาจากสังคมแบบปิตาธิปไตยซึ่งเพศชายมีอำนาจเหนือเพศหญิง ตัวอย่างเช่น ในวรรณคดีไทยเรื่อง ขุนช้างขุนแผน การที่นางวันทองมีสองผัวคือ ขุนช้างและขุนแผนนั้นเป็นเรื่องอัปยศ แต่การที่ขุนแผน “ได้” ผู้หญิงหลายคน กลับเป็นที่น่านับถือจนถึงขั้นมีผู้คนนำพระเครื่องขุนแผนมาบูชา เพื่อให้เป็นที่หมายปองของผู้หญิงหลายคน ด้วยความเชื่อที่ว่ามีอิทธิฤทธิ์ในเชิงเพิ่มเสน่ห์ให้กับผู้ชายดังที่ คำ ผกา (2554, น. 238) กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “วันทองเลือกผัว” ในขณะที่แนวคิด ความเชื่อ ตลอดจนพฤติกรรมต่างๆ ของตัวละครในเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผนมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมต่างๆ ของคนไทยสังคมไทย โดยเฉพาะตัวเอกคือขุนแผนนั้นถือเป็นแบบอย่างผู้ชายในอุดมคติ

ของคนไทยจำนวนมากไม่น้อย (จิรัญท์ วิมุติสุข, 2548, น. 69) เหล่านี้คืออคติทางเพศที่แฝงฝังอยู่ในวรรณกรรม ซึ่งนักเรียนที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นซึ่งเป็นวัยที่สนใจใคร่รู้เรื่องเพศต้องเรียน ซึ่งแม้ว่าในปัจจุบันจะลดทอนความเข้มข้นของความเหลื่อมล้ำระหว่างอำนาจของเพศชาย และเพศหญิงลง โดยเปิดพื้นที่ของเพศหญิงมากขึ้น แต่กรอบความคิดหลักๆ อย่างในแง่บทบาทตามเพศ คุณลักษณะตามเพศ หรือเรื่องอุดมการณ์ “รักนวลสงวนตัว” ของเพศหญิงก็ยังคงแข็งแรงอยู่ และแฝงอยู่ในบทประพันธ์ที่แต่งขึ้นใหม่เพื่อให้นักเรียนได้อ่านในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ชุดวิวิธภาษานั้นเอง ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2534, น. 163) ได้กล่าวถึง ปรากฏภาพของการผลิตซ้ำวาทกรรมแม่ยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไปแล้วว่า

หากถือว่าโครงสร้างทางสังคมย่อมมีรากฐานอยู่บนวาทกรรมหนึ่งๆ ความสืบเนื่องคงทนของโครงสร้างสังคมไทยก็เกิดขึ้นได้ เพราะการศึกษาภาคบังคับและแบบเรียน เพราะการศึกษาภาคบังคับและแบบเรียนเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตซ้ำซึ่งวาทกรรม อันเป็นรากฐานของโครงสร้างสังคม ความเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่จะกระทบถึงโครงสร้างย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ แม้ประเทศจะกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมดังความหวังของแบบเรียนตราบเท่าที่วาทกรรมซึ่งการศึกษาภาคบังคับและแบบเรียนจรโลงไว้ยังดำรงอยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลง

ด้วยเหตุนี้จึงไม่น่าแปลกใจว่าเหตุใดวาทกรรมหลักที่ว่า “กุลสตรี” และ “รักนวลสงวนตัว” ในระบบสังคมแบบชายเป็นใหญ่ และซึ่งก่อร่างสร้างรูปเป็นวัฒนธรรมและจารีตไทยที่ดีงาม หรือวาทกรรมรัฐนิยมในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามซึ่งผู้หญิงมีสถานะเป็น “มารดา/ดอกไม้ของชาติ” และเป็น “ผู้หญิงสมัยใหม่” ที่มีความรู้ เก่งกาจทั้งงานในบ้านและนอกบ้าน (สรณัฐ ไตลังคะ, 2554, น. 272-274) จึงยังคงแฝงฝังอยู่ในหนังสือเรียนยุคปัจจุบัน แม้ว่าฉากโครงเรื่อง หรือการใช้ภาษา จะมีความพยายามสร้างให้ทันสมัยในยุคโลกาภิวัตน์ซึ่งปัจเจกชนทุกคนมีเสรีทางความคิดแล้วก็ตาม นั่นเพราะในหนังสือเรียนยังคงมีชุด

วาทกรรมที่ต้องการให้ดำรงอยู่ผ่านกระบวนการผลิตซ้ำในระบบการศึกษาภาค
บังคับนั่นเอง

หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยชุด “วิวิธภาษา” ถูกผลิตออกมาเพื่อใช้สำหรับ
การเรียนการสอนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 เท่านั้น โดยเริ่มใช้ครั้งแรกในหลักสูตร
แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ซึ่งเป็นการปรับปรุงหลักสูตรการ
ศึกษาครั้งใหญ่ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544) ต่อมาได้รับการปรับปรุงอีกครั้งใน
หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ซึ่งเป็นหลักสูตรที่ใช้อยู่ใน
ปัจจุบัน โดยนำบทเรียนเดิมออกไป 1 บท และเพิ่มบทเรียนใหม่มา 3 บท แล้วจัด
เรียงเนื้อหาบางบทเรียนใหม่ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544, 2551) จะเห็นได้ว่า
บทเรียนแทบทั้งหมดที่มีในหลักสูตรปัจจุบันนั้นเป็นบทเรียนที่อยู่ในหลักสูตรแกน
กลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 แสดงให้เห็นถึงการผลิตซ้ำความรู้หรือ
อุดมการณ์ดั้งเดิมที่เคยมีมา แม้ว่าจะมีการปรับปรุงหลักสูตรแล้วก็ตาม นอกจากนี้
หนังสือเรียนวิวิธภาษามีความแตกต่างจากหนังสือเรียนชุดอื่นๆ ของช่วงชั้น
เรียนอื่นๆ คือ เนื้อเรื่องของทุกบทเรียนเป็นบทประพันธ์ที่แต่งขึ้นใหม่เพื่อตีพิมพ์
ลงในหนังสือเรียนวิวิธภาษาโดยเฉพาะ แม้ว่าในบางบทเรียนจะนำเนื้อหาหรือ
บทร้อยกรองมาจากวรรณคดีหรือบทประพันธ์ที่มีอยู่เดิมและได้รับการยกย่องว่า
ทรงคุณค่าทางภาษาหรือแนวคิด บทประพันธ์ที่ได้แต่งขึ้นใหม่นั้นมีลักษณะเป็น
ตอนสั้นๆ จำนวน 14 ตอนต่อหนึ่งชั้นเรียน รวมทั้ง 3 ชั้นเรียนมีทั้งสิ้น 42 ตอน
คณะกรรมการจัดทำหนังสือเรียนวิวิธภาษาได้ระบุจุดประสงค์ของการคัดสรรบท
ประพันธ์ไว้ในหัวข้อ “แนวการใช้หนังสือเรียน” ของหนังสือเรียนทั้ง 3 เล่ม ว่า

*วัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ภาษาไทยจากการอ่าน
เรื่องที่มีลักษณะต่างๆ กัน ได้อ่านภาษาสำนวนต่างๆ... นอกจากนี้
ความรู้เรื่องภาษาโดยตรงแล้ว ผู้เรียนยังจะได้รับความรู้จากสาระ
และข้อคิดในเรื่องที่อ่านด้วย เรื่องที่คัดมาเพื่อเสนอสาระและ
แสดงตัวอย่างการใช้ภาษาได้พิจารณาแล้วว่า เหมาะสมกับวัยของ
ผู้เรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, 2556)*

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า บทประพันธ์ที่บรรจุในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยชุดนี้ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจัดทำหนังสือเรียนแล้วว่าเหมาะสมแล้วกับวัยของผู้เรียน โดยเนื้อหานั้นมุ่งนำเสนอศีลธรรมจรรยา ภาพลักษณ์ และวิถีปฏิบัติที่ “ฟังเป็น” หรือ “ฟังกระทำตามอุดมคติแบบอนุรักษ์นิยมไทย” ซึ่งหนังสือเรียน บทประพันธ์ทั้ง 42 ตอน มีรายชื่อดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1

บทประพันธ์ที่แต่งขึ้นใหม่เพื่อตีพิมพ์ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วิวิธภาษาศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551

ม. 1	ม. 2	ม.3
ภาษามีพลัง	พูดดีมีเสน่ห์	อะไรๆ ก็ “ไม่เป็นไร”
วิถีสวมความพอเพียง	ออมไว้ใส่ถุงแดง	มองโฆษณาอย่างวรรณกรรม
เพื่อนกัน	เมื่อแพะกลายเป็นสุนัข	เข้าหาเอ็นเฮ
แต่งให้งามตามที่เหมาะ	ลูกผู้ชาย...ตัวเกือบจริง	เขียนได้ความตามรูปแบบ
รอให้น้ำลายไหลเสียก่อน	บันทึกท่องเที่ยวโลก	เพลงนี้มีประวัติ
เก็บมาเล่า เอามาคุย	เย็นศิระเพราะพระบริบาล	มหัศจรรย์แห่งมะละกอ
เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่วตาตาม	พรที่สัมฤทธิ์	รู้ตำนานสืบสานวัฒนธรรม
เสียงเพลงกับเสียงกรีด	รื่นเริงเพลงร่ำวง (เดิมคือร่ำวงวันลอยกระทง)	ที่เรียกว่าก้าวหน้า
เที่ยวท่าเรือ	พอใจให้สุข	กรุงเทพฯ เมื่อร้อยกว่าปี
คิดต่างกัน แต่อยู่ร่วมกันได้	ถกประเด็นทำเป็นรายงาน	คิดดีก็ได้บุญ
บ.ก. ที่รัก	ความรับผิดชอบ	ปาร์ตี้บาร์บีคิว
ท่องเว็บเก็บความรู้	โชคดีที่มีภาษาไทย	ความรักใคร่ควรไฟฟ้า
โครงการเดินเขียนเน้นกระบวนการ	วันที่ผมตื่นสาย	คำขวัญโน้มน้ำใจ โน้มน้ำคิดคำคม
คำเพราะเสนาะทำนอง	เด็กชายเจ้าปัญญา	ล้วนบุญคุณอุ้มชีวิตคิดทดแทน

จากการสำรวจบทประพันธ์ทั้ง 42 ตอน พบว่ามีเนื้อหาที่ทันสมัย และผ่อนปรนให้กับการแสดงออกของวัยรุ่นมากขึ้น ซึ่งแตกต่างจากวรรณคดีไทย แต่บทประพันธ์เหล่านี้ก็ยังคงแฝงด้วยกรอบความคิดเรื่องเพศตามแบบสังคัมปิตาธิปไตย ซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศที่เพศชายเหนือกว่าเพศหญิง และแบ่งแยกบทบาทตามเพศอย่างชัดเจนโดยที่ให้อิสระและพื้นที่แก่เพศชายมากกว่าเพศหญิง ซึ่งกรอบความคิดเหล่านี้จะถูกถ่ายทอดและปลูกฝังแก่นักเรียน ซึ่งอยู่ในช่วงวัยรุ่นที่ส่วนใหญ่มีอายุ 12-15 ปี อันเป็นวัยที่กำลังสนใจใคร่รู้เรื่องเพศ เพราะช่วงอายุนี้เป็นช่วงวัยรุ่นที่มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย ในลักษณะที่พร้อมจะมีเพศสัมพันธ์ได้ และเป็นระยะที่มีการพัฒนาทางจิตใจมาจากความเป็นเด็กไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ จึงจะเรียนรู้และซึมซับประเด็นเรื่องเพศผ่านบทประพันธ์ที่ได้อ่าน ในหนังสือเรียนได้มาก ซึ่งวาทกรรมต่างๆ ที่อยู่ในบทประพันธ์เหล่านี้ย่อมมีอำนาจในการผลิตซ้ำทัศนคติของสังคัมในเรื่องมิติความสัมพันธ์หญิงชายตามแบบสังคัมปิตาธิปไตยมากเช่นเดียวกัน

วาทกรรมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยชุดวิวิธภาษาทั้ง 3 เล่ม แบ่งเป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. ภาพเหมารวมด้านเพศสภาพ (Gender Stereotypes) ของผู้หญิงและผู้ชาย
2. บทบาททางเพศสภาพ (Gender Roles) ของผู้หญิงและผู้ชาย
3. พื้นที่ในบ้านและนอกบ้าน (Private & Public Sphere) ของผู้หญิงและผู้ชาย
4. เพศวิถี (Sexuality) ของผู้หญิงและผู้ชาย
5. ความเป็นหญิงและความเป็นชายในอุดมคติ (Ideal Womanhood & Manhood)

1. ภาพเหมารวมด้านเพศสภาพ (Gender Stereotypes) ของผู้หญิงและผู้ชาย

ภาพเหมารวมด้านเพศสภาพ (Gender Stereotypes) ในที่นี้หมายถึง ความเชื่อ รูปแบบหรือชุดความคิด ไม่ว่าจะ เป็นความจริงหรือไม่ใช่ความจริงก็ตาม ซึ่งกำหนดลักษณะของผู้หญิงและผู้ชายที่พบเห็นได้ทั่วไป¹ (Blair, 2007, p. 10) การศึกษาของ Heilbrun (1981) ในหนังสือ Human Sex-Role Behavior เรื่องการรับรู้ถึงคุณลักษณะของผู้หญิงและผู้ชาย โดยระบุความเป็นหญิงและความเป็นชาย ซึ่งแตกต่างกันตามเพศสภาพดังต่อไปนี้

พฤติกรรมที่ค่อนข้างไปในลักษณะของผู้ชาย ซึ่งแสดงถึงพ่อที่มีความเป็นชาย (ลักษณะของความเป็นชาย) ได้แก่ ก้าวร้าว หยิ่งหย่อง กล้าแสดงออก ถือดี เป็นที่พึ่งพา ไว้วางใจได้ เยาะเย้ย รอบคอบ มีอำนาจเหนือกว่า กล้าได้กล้าเสีย หนักแน่น เด็ดเดี่ยว มองการณ์ไกล ตรงไปตรงมา ดุดัน ดื้อ ขยัน อุตสาหะ หลีกแหลม สร้างสรรค์ เข้มแข็ง มักถกถวญโอกาส พุดชวานผ่าซอก มั่นใจในตนเอง หัวไว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เข้มงวด แข็งแกร่ง ทนทาน แข็งแรง อาฆาตพยาบาท

พฤติกรรมที่ค่อนข้างไปในลักษณะของผู้หญิง ซึ่งแสดงถึงแม่ที่มีความเป็นหญิง (ลักษณะของความเป็นหญิง) ได้แก่ เห็นคุณค่า คำนึงถึงความรู้สึกของผู้อื่น สมถะ ให้ความร่วมมือด้วยดี ต้องพึ่งพาผู้อื่น ถืออารมณเป็นใหญ่ ถูกปลุกปั่นได้ง่าย ซื่อสัตย์ อ่อนแอ เอาแน่เอานอนไม่ได้ ให้อภัย เป็นมิตร เหลาะแหละ มักช่วยเหลือผู้อื่น ราบรื่น ถ่อมตัว มักยกย่องผู้อื่น รู้สึกอ่อนไหวง่าย มักแสดงความรู้สึกอ่อนไหว ทางอารมณ์ จริงใจ ว่าง่าย ช่างเห็นอกเห็นใจ ช่างพุดช่างคุย ซื่อฉลาด ออบอูน ช่างวิตกกังวล

1 แปลและเรียบเรียงจากต้นฉบับที่ว่า “Gender stereotypes are the beliefs, mental templates, or patterns, whether factual or otherwise, that define the typical characteristics of women and men.”

Behavior more characteristic of males identified with masculine fathers (masculine items)	Behavior more characteristic of females identified with feminine mothers (feminine items)
Aggressive	Appreciative
Arrogant	Considerate
Assertive	Contented
Conceited	Cooperative
Confident	Dependent
Cynical	Emotional
Deliberate	Excitable
Dominant	fearful
Enterprising	Feminine
Forceful	fickle
Foresighted	Forgiving
Frank	Friendly
Handsome	Frivolous
Hard-headed	helpful
Industrious	jolly
Ingenious	modest
Inventive	Praising
Masculine	Sensitive
Opportunistic	Sentimental
Outspoken	sincere
self-confident	Submissive
Sharp-witted	Sympathetic
Shared	Talkative
Stern	timid
Strong	warm
Tough	Worrying
Vindictive	

ภาพที่ 1 การรับรู้ถึงความเป็นชายและความเป็นหญิงจากการศึกษาของ Heilbrun. จาก Human Sex-Role Behavior, โดย Heilbrun, A. B., 1981, New York: Pergamon Press.

จากการสำรวจหนังสือเรียนวิวิธภาษาทั้ง 3 ชั้นเรียน พบว่าวาทกรรมภาพเหมารวมด้านเพศสภาพของผู้หญิงถูกนำเสนอมากกว่าภาพเหมารวมของผู้ชาย โดยประเด็นที่นำเสนอภาพเหมารวมของผู้หญิงก็มีมากกว่า ตัวอย่างเช่น ผู้หญิงกับความอ่อนแอ บอบบาง ต้องได้รับการดูแลทะนุถนอมจากผู้ชาย ผู้หญิงกับการใช้อารมณ์เป็นหลัก ผู้หญิงกับการทำงานที่ละเอียด ผู้หญิงกับการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือย ซึ่งภาพเหมารวมเหล่านี้คือ “ความเป็นหญิง (Femininity)” ที่หนังสือเรียนวิวิธภาษานำเสนอ ในขณะที่ภาพเหมารวมของผู้ชายจะถูกนำเสนอในปริมาณที่น้อยกว่า และประเด็นแคบกว่า เช่น ผู้ชายกับความเป็นสุภาพบุรุษ ศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิ ผู้ชายกับการใช้จ่ายที่ประหยัด คุ่มค่า ผู้ชายกับความมีเหตุผลและมีมุมมองภาพรวม ซึ่งภาพเหมารวมเหล่านี้คือ “ความเป็นชาย (Masculinity)” ที่หนังสือเรียนวิวิธภาษานำเสนอ เมื่อเทียบกับคุณลักษณะของผู้หญิงและผู้ชายตามการศึกษาของ Heilbrun แล้ว สามารถจัดกลุ่มภาพเหมารวมที่ถูกนำเสนอในหนังสือวิวิธภาษาทั้ง 3 ชั้นเรียน ได้ดังนี้

1.1 ภาพเหมารวมความเป็นหญิง (Stereotype of Femininity) ในหนังสือเรียนวิวิธภาษา

1.1.1 ภาพเหมารวมที่ว่า ผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ บอบบาง เรียบร้อย ต้องได้รับการดูแลทะนุถนอมจากผู้ชาย และความงามเป็นสิ่งสำคัญที่ผูกติดไว้กับผู้หญิง ดังเช่นเนื้อความในหนังสือเรียนวิวิธภาษา บทที่ 1 เรื่อง “ภาษามีพลัง” ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งได้กล่าวถึงความงามของดอกกลิ่นทมกับผู้หญิงว่า “บางคนว่าดอกกลิ่นทมิโล่เสน่ห์ กลีบบาง รูปสวย นำทะนุถนอม ในขณะที่ลำต้นของกลิ่นทมให้ความรู้สึกเข้มแข็ง . . . สาวๆ ชาวฮาวายชอบเก็บดอกกลิ่นทมมาเสียบผมและร้อยเป็นมาลัยคล้องคอ” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 2) จะเห็นได้ว่าเมื่อกล่าวถึงดอกไม้และความงามก็มักกล่าวถึงผู้หญิงคู่กัน ดังเช่นดอกกลิ่นทมที่มีเสน่ห์ กลีบบาง รูปสวย นำทะนุถนอม ก็คือสิ่งที่ผู้หญิงถวิลหาและควรคู่กับผู้หญิง ในขณะที่การใช้ภาษาเชิงเปรียบเทียบในบทที่ 8 เรื่อง “เสียงเพลงกับเสียงกรีด” ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ก็นำเสนอวาทกรรมผู้หญิงกับความงาม เช่น “น่ารักเหมือนตุ๊กตา” “สวย

ราวกับนางฟ้า” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 112, น. 114) นอกจากนี้ความงามยังเป็นสิ่งสำคัญที่ผูกติดไว้กับผู้หญิง ทำให้พวกเธอต้องดูแลร่างกายของตนเองให้ดูดี ดังเช่นประโยคที่ยกมาในบทที่ 2 เรื่อง “มองโชนมาอย่างวรรณกรรม” ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ว่า “คุณสวย ดารายอดนิยมตลอดกาลรักษาสุขภาพด้วยสาร่ายทองเป็นประจำ” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556, น. 17) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าร่างกายที่สวยงามเป็นเรื่องเฉพาะเจาะจงสำหรับผู้หญิง

1.1.2 ภาพเหมารวมที่ว่า ผู้หญิงใช้อารมณ์เป็นหลัก ดังเช่นเนื้อความในหนังสือเรียนวิวิธภาษา บทที่ 10 เรื่อง “คิดต่างกัน แต่อยู่ร่วมกันได้” ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งเมื่อตัวละครเด็กหญิงวรรณภาถูกเด็กชายณัฐพลแย่งขึ้นมาด้วยเหตุผลที่เห็นต่าง เด็กหญิงวรรณภากลับไม่แสดงเหตุผลอื่นโต้แย้งกลับแต่ยืนกรานกระต่ายขาเดียวถึงความคิดของเธอเองเท่านั้น ที่ว่า

“โทรศัพท์มือถือมีประโยชน์มาก ทำให้ติดต่อกันได้ตลอดเวลา ติดต่อกันได้ทุกที่ขอเพียงแค่มีสัญญาณไปถึงค่ะ สะดวกกว่าโทรศัพท์สาธารณะ เพราะบางแห่งที่เราไป ก็ไม่มีโทรศัพท์สาธารณะ” ปัทมารีบชิงเสนอความเห็นก่อนใครเพื่อน แต่ถูกณัฐพลแย่งขึ้นทันทีว่า “เดี๋ยวนี้ที่ไหนๆ ก็มีโทรศัพท์สาธารณะทั้งนั้น เธอไปที่ไหนหรือ ถึงไม่มีโทรศัพท์สาธารณะ” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 131) “หนูว่าโทรศัพท์มือถือมีประโยชน์ค่ะ” วรรณภาตอบอย่างมั่นใจ แต่ไม่แสดงเหตุผลอะไรประกอบ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 132)

จะเห็นได้ว่าตัวละครเด็กหญิงที่ถูกนำเสนอในแสดงถึงลักษณะภาพเหมารวมที่ว่าผู้หญิงพูดถึงสิ่งต่างๆ มากมายในเชิงที่มีอารมณ์มากกว่าเหตุผล ซึ่งภาพเหมารวมที่หนังสือเรียนวิวิธภาษาได้นำเสนอลักษณะนี้สอดคล้องกับภาพเหมารวมของ Heilbrun ที่ระบุว่า ผู้หญิงมีลักษณะ “Emotional” นอกจากนี้หนังสือเรียนวิวิธภาษายังได้ผลิตซ้ำภาพเหมารวมของแม่ที่ใช้อารมณ์เป็นหลัก ในบทที่ 10 เรื่อง “คิดดีก็ได้บุญ” ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งได้กล่าวถึงลักษณะนิสัยของแม่

ที่เปลี่ยนไปจากปกติเฉพาะในเวลาเตรียมของใส่บาตรว่า

แม่ต้องตื่นแต่เช้ามีดทุกวันเพื่อเตรียมอาหารใส่บาตร ปกติแม่จะเป็นคนเอะอะโว้ยวายแต่มีอยู่ขณะเดียวที่ฉันเห็นว่าแม่นิ่งที่สุด ก็คือกระบวนการที่แม่ใส่บาตรทั้งหมด . . . ยามเช้าดูเป็นเวลาที่แม่ใจเย็นกว่ายามเย็น แม่ทำอะไรเรียบง่าย ช่าง เวลาพูดก็จะเบาเสียง คล้ายกับว่าแม่เกรงใจยามเช้ามากกว่ายามกลางคืน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ข, 2น. 124)

จะเห็นได้ว่าลักษณะนิสัยของแม่ปกติเป็นคนเอะอะโว้ยวาย แต่ในเวลาเตรียมของใส่บาตรกลับมีสภาวะอารมณ์ที่นิ่งสงบ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่จะควบคุมสภาวะอารมณ์ของแม่ไม่ให้โว้ยวายและนิ่งได้มีเพียงเรื่องเกี่ยวกับศาสนาเท่านั้น

1.1.3 ภาพเหมารวมที่ว่า ผู้หญิงมีความละเอียด ให้ความสำคัญกับรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ ดังเช่น เนื้อเรื่องบทที่ 13 เรื่อง “โครงการงานเด่นเขียนเน้นกระบวนการ” ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งตัวละครเด็กหญิงชื่อนารีได้แสดงความเห็นของตนเองเกี่ยวกับการเขียนรายงานโครงการว่า “การเขียนรายงานโครงการนี้น่าจะเป็นการเสนอผลงานเพื่อเผยแพร่ให้คนอื่น ๆ เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ แนวคิด วิธีดำเนินงาน ผลที่ได้รับ ตลอดจนข้อสรุปและข้อเสนอแนะต่างๆ เกี่ยวกับโครงการของเราละ’ นารีเอ๋ยขึ้นบ้าง” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 170) และตัวละครเด็กหญิงชื่อรัตนายังส่ายหน้าด้วยว่า

“ใช่ แล้วต้องเขียนให้ครอบคลุมประเด็นสำคัญๆ ทั้งหมดของโครงการด้วย ต้องเขียนไปตามข้อเท็จจริง ให้ตรงตามที่เราได้ทำและคงต้องลำดับการดำเนินงานตามที่ทำกันมาให้ความต่อเนื่องสอดคล้องสัมพันธ์กันตลอดทั้งโครงการ ทุกคนว่าจริงไหม” รัตนานะเอ๋ยขึ้นบ้าง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 170) และเนื้อความที่ว่า “แล้วต้องไม่ลืม ก่อนส่งงานให้อาจารย์ เราต้องตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา แก๊ไขหรือเพิ่มเติมให้ถูกต้องสมบูรณ์ครบถ้วน ตรวจพิสูจน์อักษรก่อนนะ’ รัตนาคนรอบคอบกล่าวเตือน” (กระทรวงศึกษาธิการ,

2554, น. 171) จะเห็นได้ว่าตัวละครเด็กหญิงทุกคนล้วนให้ข้อมูลการเขียนรายงานโครงการอย่างละเอียด มีความรอบคอบ และจัดการข้อมูลได้ จึงส่งผลกระทบต่องานที่ผู้หญิงมักได้รับมอบหมายซึ่งมีลักษณะที่ต้องใช้ความละเอียดและเป็นงาน जिपाठะ ดังเช่นที่ตัวละครเด็กหญิงนารีได้รับมอบหมายให้จัดการเรื่องการเรียบเรียงรายงาน ในเนื้อความที่ว่า “นารีเิง เรื่องการใช้ภาษาเธอเก่งกว่าใคร เธอช่วยรับไปเรียบเรียงทีนะ’ ตะวันบอ” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 172)

จะเห็นได้ว่า ตัวละครเด็กหญิงทุกคนล้วนให้ข้อมูลการเขียนรายงานโครงการอย่างละเอียด มีความรอบคอบ และจัดการข้อมูลได้ จึงส่งผลกระทบต่องานที่ผู้หญิงมักได้รับมอบหมายซึ่งมีลักษณะที่ต้องใช้ความละเอียดและเป็นงาน जिपाठะ ดังจะกล่าวต่อไปในหัวข้อบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงและผู้ชาย

1.1.4 ภาพเหมารวมที่ว่า ผู้หญิงใช้เงินสุร่ยสุร่าย ฟุ่มเฟือย เห็นได้จากเนื้อเรื่องบทที่ 5 ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เรื่อง “รอให้น้ำลายไหลเสียก่อน” ซึ่งผู้เขียนบทเรียนได้สร้างให้ตัวละครหลักที่เป็นผู้หญิงวัยกลางคนมีนิสัยฟุ่มเฟือยดังเนื้อความตอนหนึ่งที่ว่า

ความต้องการของข้าพเจ้ามีมากเหลือเกิน และไม่เคยเลยที่จะให้โอกาสตนเองรอคอยจนกระทั่งให้น้ำลายไหลเสียก่อนเพียงเหลือบดูเห็นของที่ชอบใจก็ซื้อโดยแทบจะไม่คิดถึงราคาถูกแพง และเมื่อได้มาแล้วเพิ่งได้คิดทีหลังว่าตนเองมิได้ชอบมันอย่างแท้จริงเลย ของหลายอย่างจึงนอนจมอยู่กันตู้อย่างไม่มีวันปรารถนาจะหยิบออกมาใช้อีก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 66)

อย่างไรก็ตามผู้เขียนบทเรียนได้สร้างตัวละครอีกฝ่ายหนึ่งที่แม้จะเป็นเด็กแต่มีความคิดไตร่ตรอง รู้จักอดใจในสิ่งที่อยากได้ก่อนจะซื้อ ซึ่งเห็นได้จากเนื้อความว่า “หนูคอยให้น้ำลายไหลเสียก่อนถึงจะซื้อ” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 66) ด้วยลักษณะนิสัยที่รู้จักประหยัดเช่นนี้ได้รับการยกย่องจากตัวละครหญิงวัยกลางคนว่า “ถ้าโตขึ้นคงจะเป็นหญิงสาวที่มีนิสัยดีงามอย่างยิ่ง และข้าพเจ้า

ก็คงจะไม่มีวันลืมเด็กน้อยคนนี้ได้เลย” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 66)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้เขียนบทเรียนได้เชื่อมโยงลักษณะนิสัยประหยัด รู้จักคิดก่อนจะซื้อ เขาก็กับลักษณะของ “หญิงสาวที่มีนิสัยดีงาม” ซึ่งควรได้รับการชื่นชมจากสังคม แม้เรื่องความประหยัดเป็นประเด็นที่ควรปลูกฝังแก่เยาวชนไม่ว่าจะเพศใดก็ตาม แต่บทเรียนนี้ได้เน้นปลูกฝังที่เยาวชนหญิงซึ่งอนุমানได้ว่ามาจากภาพเหมารวมที่ว่าผู้หญิงใช้เงินสุรุ่ยสุร่าย ฟุ่มเฟือยนั่นเอง

1.2 ภาพเหมารวมความเป็นชาย (Stereotype of Masculinity) ในหนังสือเรียนวิวิธภาษา

1.2.1 ภาพเหมารวมที่ว่า ผู้ชายมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นชาย ถูกดูหมิ่นไม่ได้ ดังเช่นเนื้อความในหนังสือเรียนวิวิธภาษา บทที่ 4 เรื่อง “ลูกผู้ชาย...ตัวเกือบจริง” ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ซึ่งได้ให้คำนิยามและคุณค่าของคำว่า “ลูกผู้ชาย” ไว้ทั้งในเนื้อเรื่องและส่วนสรุปท้ายบทเรียนว่า “หมายถึงผู้ชายที่มีความรับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์ ยุติธรรม เข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว กล้าหาญ” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 45, น. 52) อีกทั้งผู้ชายจะถูกหมิ่นศักดิ์ศรีว่าไม่ใช่ “ลูกผู้ชาย” ไม่ได้ แม้จะไม่ได้ทำความผิด แต่ถ้าถูกกล่าวหาด้วยถ้อยคำลักษณะดูหมิ่นหรือสบประมาทก็จะยอมไม่ได้ ดังเช่นตัวละครเอก “ผม” ในเรื่อง “ลูกผู้ชาย...ตัวเกือบจริง” ซึ่งแม้จะไม่ได้ตั้งใจแกล้งจนเจ้าดาว เพื่อนผู้หญิงจอมแก่น ให้ล้ม และเขาก็ปฏิเสธอาจารย์พิเชษฐไปแล้วในตอนแรก แต่เมื่ออาจารย์พูดว่า “ไม่ต้องปฏิเสธเลย ลูกผู้ชายทำผิดแล้วต้องรับผิดชอบ” ผมก็นึกในใจว่า “ก็ได้ครับ ลูกผู้ชายต้องรับผิดชอบ” แล้วตะโกนออกไปเต็มเสียงว่า “ผมผิดครับ” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 49) ยิ่งไปกว่านั้นการที่ผมบังเอิญจนเจ้าดาวจบล้มกลับถูกอาจารย์พิเชษฐตัดสินว่าแกล้งเจ้าดาว ด้วยเหตุผลที่ว่า “นั่นเพื่อนผู้หญิงนะ” และ “แค่แกล้งผู้ชายด้วยกันก็ผิดแล้ว นี่ยังแกล้งเพื่อนผู้หญิงอีก อาจารย์เหว็บอกว่าเธอแกล้งดูจดาว ถึงได้ถูกทำโทษ แล้วนี่ระหว่างการทำโทษ ยังแกล้งเขาต่ออีก” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 49) แม้ว่า “ผม” จะช่วยหิวปีกเจ้าดาวขึ้นมาแล้ว และตัวเจ้าดาวเองก็ยืนทำ

หน้าพิลึกปล้นประหนึ่งว่าไม่เข้าใจสิ่งที่อาจารย์พิเชษฐ์ตัดสิน แต่ “ผม” ก็ไม่ได้
รับการให้อภัยจากอาจารย์พิเชษฐ์และถูกทำโทษหนักกว่าเดิม นี่แสดงให้เห็นถึง
ภาพเหมารวมของผู้ชายที่ต้องมีความเป็นสุภาพบุรุษ ทะนุถนอมและดูแลผู้หญิง
เมื่อ “ผม” กระทำในสิ่งตรงกันข้ามจึงถูกลงโทษจากอาจารย์พิเชษฐ์นั่นเอง

นอกจากนี้ผู้ชายที่มีความอิจฉาถือว่าไม่ความเป็นชาย ดังที่ตัวละครเอก
“ผม” ในบทที่ 3 เรื่อง “เพื่อนกัน” ของหนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ 1 พูดด้วยความชิงชังพฤติกรรมของไอ้แก่ ไก่อของปู่ ว่า

“ผมละหมั่นไส้ไอ้แก่ของปู่จริงๆ...

ผมเคยเปรยๆ กับพ่อว่า

“ผมเกลียดไอ้แก่”

พ่อก็ได้ยินเท่านั้นก็พูดขึ้นว่า

“อิจฉามันละซี”

ผมก็พลอยโกรธพ่อไปอีกคน พ่อพูดกับผมอย่างนั้นได้อย่างไร คนอย่าง
ผมนะหรือจะเอาตัวไปเทียบกับไก่อไปอิจฉาไก่อ ไม่มีทางหรอกพ่อ ยิ่งถูกผู้ชายอย่าง
ผมด้วยแล้ว เพียงแต่ผมหมั่นไส้อยากเตะมันสักπάบเท่านั้น (กระทรวงศึกษาธิการ,
2554, น. 36)

จากตัวอย่างเนื้อความที่ยกมาจะเห็นได้ว่าผู้ชายจำเป็นต้องรักษา “ความ
เป็นชาย” ของตนเองอย่างเคร่งครัด และหากมีการกระทำหรือลักษณะที่ตรงกัน
ข้ามกับ “ความเป็นชาย” ซึ่งสังคมกำหนดไว้ ผู้ชายก็จะรู้สึกว่าคุณดูหมิ่น เสียศักดิ์ศรี
ดังเช่นตัวละคร “ผม” ในเรื่อง “ลูกผู้ชาย...ตัวเกือบจริง” และในเรื่อง “เพื่อนกัน”

1.2.2 ภาพเหมารวมที่ว่า ผู้ชายรู้จักใช้จ่ายอย่างประหยัด คุ่มค่า และ
คำนึงถึงเหตุผลและมีมุมมองภาพรวมมากกว่าผู้หญิง ดังเช่นในหนังสือเรียน
วิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 บทที่ 10 เรื่อง “คิดต่างกัน แต่อยู่ร่วมกันได้”
ตัวละครเด็กชายเป็นตัวแทนสอนเรื่องความประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือยต่อการมีมีถือ
ไว้ใช้ ดังที่ว่า

“ผมว่าโทรศัพท์มือถือเป็นของฟุ่มเฟือย” ญัฐพลยังต้องการพูดต่อ “ราคาก็แพง แล้วยังค่าโทรศัพท์อีก ต่อให้แต่ละเดือนไม่ใช่โทรออกเลย ก็ต้องเสียเงิน ยิ่งถ้าควบคุมตัวเองไม่ได้ พูดมาก คุยมาก คุยนาน ก็ยังต้องจ่ายเงินมากครับ”

“ใช่ ผมไม่เห็นวัยรุ่นคนไหนมีมือถือไว้โทรศัพท์เลย มาโรงเรียนก็ไม่เห็นจำเป็นต้องมาคุยโทรศัพท์กับใคร อยู่บ้านก็ใช้โทรศัพท์บ้านได้ ส่วนใหญ่เห็นมีเอาไว้รอดกัน มีไว้ถ่ายรูป เล่นเกมกันทั้งนั้น ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นครับ” ญัฐพลรีบเสริม

“ผมเห็นคนมีมือถือใช้ บางครั้งก็มีอันตรายนะครับ ผมเคยดูข่าวมีคนถูกทำร้ายร่างกายเพราะคนร้ายต้องการชิงโทรศัพท์กับมือถือ ยิ่งเป็นเด็ก ๆ อย่างพวกเราก็ยิ่งอันตรายใหญ่” วัลลภพูดในเชิงลบ

“บางคนมีมือถือแล้วโทรคุยกันทั้งวัน เสียเวลา แทนที่จะใช้เวลาว่างให้ประโยชน์” มนัสให้ความเห็น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 132)

ในขณะที่ตัวละครเด็กหญิงหลายคนคิดในทางตรงกันข้าม ยิ่งแสดงให้เห็นชัดเจนถึงภาพเหมารวมของผู้ชายซึ่งรู้จักใช้จ่ายอย่างประหยัด คุ่มค่า และคำนึงถึงเหตุผลและมีมุมมองภาพรวมมากกว่าผู้หญิง

เมื่อเทียบวาทกรรมความเป็นหญิง (Femininity) กับความเป็นชาย (Masculinity) แล้วจะพบว่าวาทกรรมความเป็นหญิงที่ถูกนำเสนอผ่านภาพเหมารวมในบทเรียนต่างๆ มีหลากหลายประเด็น และปริมาณการนำเสนอมากกว่าวาทกรรมความเป็นชาย แต่ไม่ว่าจะเป็นวาทกรรมของเพศสภาพใดก็ล้วนสัมพันธ์กับบทบาททางเพศสภาพ พื้นที่ และภาพอุดมคติที่สังคมคาดหวังต่อไป

2. บทบาททางเพศสภาพ (Gender Roles) ของผู้หญิงและผู้ชาย

บทบาททางเพศสภาพ (Gender Roles) ในที่นี้หมายถึง พฤติกรรม หน้าที และความรับผิดชอบของผู้หญิงและผู้ชายซึ่งถูกกำหนดขึ้นโดยสังคม โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความแตกต่างในการรับรู้ของสังคม ซึ่งจะกำหนดว่าผู้หญิงและผู้ชายควรที่จะคิด แสดงออก และรู้สึกอย่างไรตามเพศสรีระของพวกเขา² (Blair, 2007, p. 10)

จากการสำรวจหนังสือเรียนวิวิธภาษาทั้ง 3 ชั้นเรียน พบว่ามีวาทกรรมด้านบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงและผู้ชายแฝงฝังอยู่ในบทเรียนมากที่สุด โดยบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงที่ปรากฏในหนังสือเรียนวิวิธภาษาได้แก่ หน้าที่รับผิดชอบเรื่องอาหารการกิน ดูแลลูก และทำงานบ้าน หรือหากผู้หญิงทำงานนอกบ้านสร้างรายได้ ก็ยังคงมีหน้าที่รับผิดชอบเรื่องภายในบ้านเช่นเดิม นอกจากนี้งานที่ผู้หญิงมักได้รับมอบหมาย คือเลขานุการ ฝ่ายการจัดการ ผู้ช่วย หรือรองหัวหน้า รองประธาน ส่วนบทบาทหน้าที่ของผู้ชายได้แก่ หน้าที่รับผิดชอบเรื่องทำงานนอกบ้านทั้งที่สร้างรายได้และเป็นกิจกรรมที่ไม่สร้างรายได้ รวมทั้งมีหน้าที่ดูแลผู้หญิงและเด็ก ซึ่งเป็นบุคคลที่อ่อนแอ ต้องได้รับการปกป้อง นอกจากนี้ยังมีบทบาทเป็นผู้จัดการหรือดำเนินพิธีการทางศาสนา ซึ่งวาทกรรมเกี่ยวกับบทบาททางเพศสภาพนี้ปรากฏชัดเจนมากที่สุดในบทเรียนของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

2.1 บทบาทหน้าที่ของผู้หญิง

2.1.1 ผู้หญิงในฐานะแม่และภรรยา มีหน้าที่รับผิดชอบเรื่องอาหารการกิน ดูแลลูก และทำงานบ้าน ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ขาดไม่ได้ ดังเช่นแม่ของ “ผม” ในเรื่อง “วันที่ผมตื่นสาย” บทที่ 13 ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ซึ่งเนื้อความว่า “ผมมีเวลาเหลือเพื่อให้ค่อยๆ สัมผัสรสชาติของอาหาร ฝีมือแม่ผมคงที่... ผมแอบเห็นแม่ยิ้ม ที่ได้เห็นผมค่อยๆ บรรจงตักข้าวต้มเข้าปากช้าๆ วันนี้แม่ไม่ต้องคอยเตือนให้ระวัง

² แปลและเรียบเรียงจากต้นฉบับที่ว่า “Gender roles are the socially determined behaviors, tasks, and responsibilities for men & women based on socially perceived differences that define how they should think, act, and feel based on their respective sex.”

ข้าวต้มลูกปากเหมือนเช่นทุกวัน” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 186) และ “วันนี้ผมไม่ผูกนาฬิกาที่ข้อมือ และตั้งใจจะไม่มองนาฬิกาที่แขวนบนผนัง คงมีเพียงแม่ที่จะคอยเป็นนาฬิกาปลุกเตือนให้กินข้าวมื้อกลางวันและมื้อเย็น” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 188)

2.1.2 ผู้หญิงในฐานะแม่และภรรยาซึ่งทำงานนอกบ้านสร้างรายได้ ยังคงมีหน้าที่รับผิดชอบเรื่องภายในบ้านเช่นเดิม ดังเช่นแม่ของดวงฤทัย ในเรื่อง “วิถีงามความพอเพียง” บทที่ 2 ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เนื้อความที่ว่า

แม่ของดวงฤทัยแต่งงานกับพ่อเมื่อแม่มีอายุได้ ๒๖ ปี แม่เป็นพนักงานบริษัทเล็กๆ แห่งหนึ่งในตัวจังหวัด แม่จะได้รับเงินเดือนไม่น้อย แต่เมื่อแต่งงานแม่ต้องย้ายมาอยู่ที่บ้านของพ่อ แม่เลือกที่จะลาออกจากบริษัท เพราะคิดว่าถ้าอยู่ที่บ้านนี้ ต้องเดินทางไกล จะไม่มีเวลาดูแลครอบครัว แม่หันมาทำขนมขาย. . .แม่หารายได้จากการขายขนมเก็บเป็นทุนการศึกษาของลูก ทำให้ดวงฤทัยมั่นใจว่า เธอจะได้เรียนถึงมหาวิทยาลัยอย่างแน่นอน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 19)

จะเห็นได้ว่า กรณีแม่ของดวงฤทัยนั้นต้องเสียสละความก้าวหน้าในหน้าที่การงานในระบบเศรษฐกิจ เพื่อมาทำงานบ้านและดูแลสมาชิกในครอบครัว ซึ่งถือเป็นบทบาทหน้าที่ที่ผู้เป็นแม่รับผิดชอบบกพร่องไม่ได้ แต่กระนั้นงานหลักนี้ไม่ได้มีมูลค่าหรือสร้างรายได้มาจุนเจือครอบครัว เทียบไม่ได้งานของผู้ชายซึ่งทำนอกบ้าน ดังนั้นผู้เป็นแม่ที่ดีหรือได้รับการชื่นชมจากสังคมจึงต้องทำงานเสริมที่สร้างรายได้ด้วย ดังเช่นแม่ของดวงฤทัยที่หันมาทำขนมขาย ซึ่งถือเป็นภาระซ้ำซ้อน (Double Burden) กล่าวคือ ต้องทำทั้งงานในบ้านและงานที่สร้างรายได้

อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ว่ากรณีแม่ของดวงฤทัยจะเป็นกรณีพิเศษที่มีเงื่อนไขหรือข้อจำกัดเฉพาะครอบครัวนี้แล้วทำให้ต้องมีภาระซ้ำซ้อนดังข้อความข้างต้น แต่ในบทเรียนยังได้ตอกย้ำความเป็นปกติธรรมดาของภาระซ้ำซ้อน ที่ผู้หญิงซึ่งมีครอบครัวแล้วหรือแม่บ้านต้องรับผิดชอบด้วยข้อความที่ว่า “คนที่เป็นผู้ใหญ่จะมีหน้าที่ช่วยงานของชุมชนของเรามากบ้างน้อยบ้างตามความสมัครใจ และตาม

ความถนัด แม่บ้านก็รวมกันเป็นกลุ่มแม่บ้าน” (กระทรวง ศึกษาธิการ, ม. 1, 2554, น. 19)

นี้แสดงให้เห็นว่าไม่ใช่เพียงแค่มแม่ของดวงฤทัยเท่านั้นที่มีภาระซ้ำซ้อน แต่แม่บ้านคนอื่นๆ ในชุมชนก็รวมกันเป็นกลุ่มแม่บ้านเพื่อทำงานในชุมชนด้วย กระบวนการทำให้เป็นเรื่องปกติธรรมดา (Normalization)³ เช่นนี้ทำให้ผู้อ่าน ซึ่งก็คือนักเรียนยอมรับวาทกรรมดังกล่าวไปโดยุษย์

2.1.3 งานที่ผู้หญิงมักได้รับมอบหมาย คือเลขานุการ ฝ่ายการจัดการ ผู้ช่วย หรือรองหัวหน้า รองประธาน ด้วยเหตุที่ภาพเหมารวมของผู้หญิงคือ มีความละเอียด ให้ความสำคัญกับรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ จึงส่งผลกระทบต่องานที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งปรากฏในหนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 บทที่ 5 เรื่อง “บันทึกท่องเที่ยวโลก” ในส่วนคำอธิบายท้ายบทเรียนว่า

*สมรได้รับมอบหมายให้เป็นเลขานุการของคณะกรรมการ
ชมรมหลายคณะ จนทำให้วิตกว่าจะหลงลืมไม่ได้ไปเข้าร่วม
ประชุมคณะกรรมการชมรมภาษาไทยที่กำหนดให้มีขึ้นในวัน*

---

3 หมายถึง กระบวนการทางสังคมที่ผ่านการคิดและการกระทำซึ่งถูกมองว่าเป็น “ปกติ” และกลายเป็นที่ยอมรับหรือเป็นไปอย่าง “ธรรมชาติ” ในชีวิตประจำวัน แนวคิดกระบวนการทำให้เป็นเรื่องปกติธรรมดา (Normalization) ปรากฏในงานของ มิเชล ฟูโกต์ โดยเฉพาะในหนังสือ Discipline and Punish ซึ่งใช้ในบริบทของอำนาจในการทำให้เชื่อ (disciplinary power) โดยในความหมายของฟูโกต์ กระบวนการทำให้เป็นเรื่องปกติธรรมดา (Normalization) สัมพันธ์กับการประกอบสร้างบรรทัดฐานทางสังคมที่เป็นอุดมคติ ตัวอย่างเช่น ในทางอุดมคติวิถีปฏิบัติของทหารที่ดีคือ ต้อง ยืน เดินสวนสนาม วันอาทิตย์ เป็นต้น จากนั้นจะมีการให้รางวัลตอบแทนปัจเจกบุคคลที่ปฏิบัติสอดคล้องกับอุดมคติหรือลงโทษปัจเจกบุคคลที่ออกนอกกรอบนอกทางจากวิถีแห่งอุดมคติ นอกจากนี้ฟูโกต์มองว่า กระบวนการทำให้เป็นเรื่องปกติธรรมดา (Normalization) เป็นหนึ่งในชุดของกลยุทธ์แห่งการใช้อำนาจในการควบคุมทางสังคมขั้นสูงสุดโดยใช้การบีบบังคับน้อยที่สุด ซึ่งฟูโกต์นิยามว่า “อำนาจในการทำให้เชื่อ (disciplinary power)” และได้นำมาใช้ในการศึกษาช่วงศตวรรษที่ 19 อย่างกว้างขวางในค่ายทหาร โรงพยาบาล โรงเรียน โรงงาน สำนักงาน และอื่น ๆ และด้วยเหตุนี้ “อำนาจในการทำให้เชื่อ (disciplinary power)” จึงได้กลายมาเป็นลักษณะสำคัญของโครงสร้างทางสังคม ในสังคมสมัยใหม่ (Adams, 1997, p. 106)

ศุภกรที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๓ ที่ห้อง ๓๑๗ ตึก ๒ ห้องวิทยทัศน์
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 77)

เนื้อความข้างต้นแสดงถึงบทบาทหน้าที่ที่ผู้หญิงมักได้รับคือ เลขานุการ ซึ่งสัมพันธ์กับภาพเหมารวมของผู้หญิงที่ว่าผู้หญิงมีความละเอียด นอกจากนี้บทบาทเลขานุการที่เป็นผู้หญิงยังถูกนำเสนอซ้ำในบทที่ 10 เรื่อง “ถกประเด็นทำเป็นรายงาน” ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เนื้อเรื่องจำลองการประชุมของนักเรียนในคณะกรรมการชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ของโรงเรียนศึกษาวิทยา โดยองค์ประชุมประกอบด้วยประธาน กรรมการ เลขานุการ และที่ปรึกษา ซึ่งประธานคือนายมารุต สมหวัง ส่วนเลขานุการคือนางสาวฤดี ทรัพย์ยิ่ง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 146) จะเห็นได้ว่าตัวละครเด็กหญิงในเรื่องนี้ได้รับมอบหน้าที่เลขานุการ ซึ่งกลายเป็นภาพเหมารวมต่อไปว่าเลขานุการจะต้องเป็นผู้หญิง ในทางตรงกันข้ามหน้าที่ประธานเป็นของผู้ชาย

2.2 บทบาทหน้าที่ของผู้ชาย

2.2.1 ผู้ชายในฐานะพ่อและสามีมีหน้าที่รับผิดชอบเรื่องทำงานนอกบ้าน ทั้งที่สร้างรายได้ และเป็นกิจกรรมที่ไม่สร้างรายได้ ดังเช่นเนื้อความในหนังสือเรียน วิชาวิจิตรศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 บทที่ 2 เรื่อง “วิถีงามความพอเพียง” ซึ่งกล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของพ่อของดวงฤทัยว่า “พ่อใช้จักรยานขี่ไปทำงานและกลับบ้านตรงเวลาทุกวัน . . . พ่อของดวงฤทัยมีหน้าที่เป็นประปาชุมชน ถ้าประปาบ้านใดมีปัญหาขัดข้อง พ่อนี้แหละช่วยได้” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 19) จะเห็นได้ว่า นอกเหนือจากการทำงานหารรายได้ให้ครอบครัว พ่อของดวงฤทัยยังมีหน้าที่เป็นประปาชุมชน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับหน้าที่ของแม่ของดวงฤทัยซึ่งกล่าวถึงในหัวข้อที่ 2 ของบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงแล้ว แม่ของดวงฤทัยเองก็มีหน้าที่ในชุมชนเช่นกัน แต่แตกต่างกันตรงที่แม่ของดวงฤทัยมีบทบาทหน้าที่ทั้งงานบ้านซึ่งไม่ได้สร้างรายได้และงานของชมรมแม่บ้าน ในขณะที่พ่อของดวงฤทัยมีบทบาทหน้าที่ในแง่ที่สร้างรายได้ให้ครอบครัว และยังเป็นผู้ช่วยเหลือชุมชน แสดงให้เห็นถึงคุณค่าในบทบาทหน้าที่ของพ่อที่มากกว่าแม่

นอกจากนี้ในหนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 บทที่ 13 เรื่อง “วันที่ผมตื่นสาย” มีเนื้อความกล่าวถึงสิ่งที่ “ผม” ต้องทำในวันที่อยู่บ้านว่า “ตั้งใจไว้ว่า ๓ วันนี้ จะอ่านนวนิยายที่ซื้อไว้ตั้งแต่ปีที่แล้ว และเพิ่งอ่านไปได้เพียง ๑๐ กว่าหน้าให้จบ แล้วก็จัดสวนรกๆ ให้น่าดูขึ้น” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 186) จะเห็นได้ว่า เนื้อเรื่องนำเสนอภาพในวันที่ตัวละครเอก “ผม” หลุดอยู่บ้าน ไม่ต้องไปทำงานหารายได้ ซึ่งในช่วงวันหยุดนั้น “ผม” ก็ไม่ได้มีหน้าที่ทำงานในบ้านที่ถูกกำหนดไว้แต่อย่างใด มีเพียงแค่งานจัดสวนซึ่งก็เป็นความปรารถนาของ “ผม” เองที่ต้องการทำให้สวนน่าดูขึ้น แสดงให้เห็นว่าบทบาทหน้าที่ของผู้ชายในบ้านนั้น ไม่ได้มีงานที่ถูกกำหนดไว้ดังเช่นผู้หญิง

2.2.2 ผู้ชายมีหน้าที่ดูแลผู้หญิงและเด็ก ซึ่งเป็นบุคคลที่อ่อนแอ ต้องได้รับการปกป้อง ดังเช่นพ่อของ ดวงฤทัย ในเรื่อง “วิถีงามความพอเพียง” เนื้อความที่ว่า

พ่อของดวงฤทัยไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ ไม่เล่นการพนัน... สมัยที่พ่อหนุ่มๆ มีบ้างที่ใช้เงินอย่างไม่ระมัดระวัง แต่พอแต่งงานกับแม่และมีดวงฤทัย พ่อได้สิ่งที่มีค่าที่สุดในชีวิต พ่อจึงตั้งใจดำเนินชีวิตให้สะอาดมากที่สุดเพื่อให้มีชีวิตที่ยืนยาว จะได้ดูแลแม่และดวงฤทัยนานๆ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 19)

จะเห็นได้ว่า บทบาทพ่อของดวงฤทัยซึ่งกลับตัวกลับใจ ปฏิบัติตนตาม บทบาทอุดมคติของสังคมคือ ไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ ไม่เล่นการพนัน ซึ่งถือเป็นการดำเนินชีวิตที่สะอาดที่สุด เพื่อทำหน้าที่สำคัญคือดูแลภรรยาและลูก ยิ่งไปกว่านั้น ในบทเรียนนี้ยังได้ตอกย้ำว่า วาทกรรมบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงและผู้ชายที่กล่าวไปข้างต้นแล้วนั้นเป็นวาทกรรมบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงและผู้ชายที่ควรยึดถือเป็นแบบอย่าง โดยใช้คำพูดของดวงฤทัยผู้เป็นลูกที่กล่าวว่า “ดวงฤทัยสรุปความคิดของเธอว่า วิถีชีวิตของพ่อแม่ของเธอน่าถือเป็นแบบอย่าง เป็นชีวิตที่มีความสุขสงบ สบายใจ ไม่หุหุระ สูงส่ง แต่ก็ไม่ขัดสน ไม่เดือดร้อน” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 19) ประกอบกับตัวอย่างโฆษณาที่หนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ยกมาในบทที่ 2 เรื่อง “มองโฆษณาอย่างวรรณกรรม” ดังเนื้อความที่ว่า

โฆษณาดี ๆ มีสารที่จรรโลงใจให้ผู้ดูได้หยั่งเห็น และฉุดคึดอยู่มาก เหมือนกัน . . . ความเข้าใจของลูกตัวน้อยๆ เป็นแรงใจให้พ่อแม่ ได้เป็นอย่างดี เช่น พ่อลูกขับรถกลับบ้านในยามค่ำ ลูกถามพ่อว่า ทำไมต้องทำงานหนักด้วย พ่อบอกว่าจะได้ซื้อบ้านใหญ่ๆ ให้ลูก เผื่ออรตต้องเบรกกะทันหัน เห็นอันตรายจ่ออยู่ตรงหน้าแล้ว ลูก จึงปลอบว่าเราอยู่บ้านเล็กๆ ก็ได้ เท่ากับบอกว่าหนูเป็นห่วงพ่อ อย่าทำงานหนักมากจนเกินไปเพื่อสิ่ง que แสดงความมั่งคั่งสุขสบาย เลย เจ้าของสินค้าได้ประโยชน์ถึง ๒ ทาง ทางหนึ่งมีผู้รับรู้ว่าสินค้า มีคุณภาพ อีกทางหนึ่งช่วยสร้างสำนึกที่ดีในใจผู้เป็นลูก (กระทรวง ศึกษาธิการ, 2556ช, น. 14)

จะเห็นได้ว่า เนื้อความข้างต้นยิ่งผลิตซ้ำคุณค่าของบทบาทความเป็นพ่อ และสามีซึ่งทำงานหารายได้อย่างขยันขันแข็งเพื่อภรรยาและลูก โดยนำเสนอผ่าน ความรู้สึกของลูกสาวที่บอกว่าหนูเป็นห่วงพ่อ ในขณะที่บทบาทหรืองานของแม่ซึ่ง ทำทุกอย่างภายในบ้านไม่ได้รับการเชิดชูคุณค่าในลักษณะเดียวกัน

อย่างไรก็ตามแม้ว่าบทบาทหน้าที่ของผู้ชายซึ่งต้องดูแลผู้หญิงและเด็กนั้น จะได้รับการยกย่องและมีคุณค่าเป็นไปตามอุดมคติของสังคม แต่นี่ก็อาจเป็นการ สร้างกรอบในการดำเนินชีวิตที่เข้มงวดให้แก่ผู้ชายเช่นกัน อันเนื่องมาจากความ คาดหวังของสังคมที่ให้เป็นผู้ชายมีบทบาทหน้าที่ดูแลสมาชิกในครอบครัวทั้งในแง่ การหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว และในแง่การปกป้องความปลอดภัยในชีวิตของ สมาชิกในครอบครัว

2.2.3 ผู้ชายมีบทบาทเป็นผู้จัดการหรือดำเนินพิธีการทางศาสนา ดังจะเห็น ได้จากเนื้อความในหนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 บทที่ 13 เรื่อง “วันที่ผมตื่นสาย” ที่ว่า “หลังข้าวเช้าผมช่วยพ่อทำความสะอาดโต๊ะหมู่บูชาใน ห้องพระ เราค่อยๆ ทำความสะอาด เช็ดทุกขอบทุกปลายของโต๊ะ งานที่น่าจะเสร็จจ้่า กลับเสร็จในเวลารวดเร็วจนได้ลงมาช่วยแม่ซักผ้า” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 188) และในบทที่ 7 เรื่อง “รู้ตำนานสืบสานวัฒนธรรม” ของชั้นมัธยมศึกษาปี

ที่ 3 ที่ว่า “ผู้นำข้าวแช่เข้ากระบวนประกอบด้วยสาว ๆ มากมาย แต่เมื่อไปถึงวัดแล้ว บรรดาพวกผู้ชายหรือลูกศิษย์วัดจะเป็นผู้มารับข้าวแช่ไปถวายพระ เพราะห้ามผู้หญิงเข้าไป่วนวายในเขตโบสถ์” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ข, น. 89)

จะเห็นได้ว่า ผู้ชายในทั้ง 2 เรื่องมีบทบาทเป็นผู้จัดการหรือดำเนินพิธีกรรมทางศาสนาไม่ว่าจะเป็นในเรื่องพิธีกรรมทางศาสนาอย่างการนำข้าวแช่ไปถวายพระสงฆ์ในโบสถ์ในเรื่อง “รู้ตำนานสืบสานวัฒนธรรม” หรืองานบ้านที่ไม่ได้มีความเคร่งครัดในเรื่องจารีตและวัตรปฏิบัติทางศาสนา เช่น งานทำความสะอาดโต๊ะหมู่บูชาในเรื่อง “วันที่ผมตื่นสาย”

3. พื้นที่ในบ้านและนอกบ้าน (Private & Public Sphere) ของผู้หญิงและผู้ชาย

เมื่อบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงที่มีหน้าที่หลักคืองานบ้าน ต่างจากผู้ชายที่มีหน้าที่หลักคือหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว ความต่างนี้ส่งผลต่อพื้นที่หรือที่ทางเฉพาะสำหรับผู้หญิงและผู้ชายไปโดยปริยาย โดยทำให้มีลักษณะเป็นชั่วคราวข้ามกัน เกิดเป็นวาทกรรมพื้นที่ทางเพศสภาพซึ่งสัมพันธ์กับอำนาจ สำหรับพื้นที่ของผู้หญิงถูกนำเสนอในหนังสือเรียนวิวิธภาษา ได้แก่ พื้นที่ของผู้หญิงถูกจำกัดอยู่ภายในบ้านหรือหากอยู่ภายนอกบ้านก็จำกัดเฉพาะบางพื้นที่เท่านั้น และพื้นที่นอกบ้านเป็นอันตรายสำหรับผู้หญิง โดยเฉพาะในเวลาากลางคืน ในขณะที่พื้นที่ของผู้ชายถูกนำเสนอประเด็นเดียวคือ พื้นที่ของผู้ชายมีอิสระอยู่ภายนอกบ้าน ไม่จำกัดเฉพาะพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง

3.1 พื้นที่ของผู้หญิงในหนังสือเรียนวิวิธภาษา

3.1.1 พื้นที่ของผู้หญิงถูกจำกัดอยู่ภายในบ้านหรือหากอยู่ภายนอกบ้านก็จำกัดเฉพาะบางพื้นที่เท่านั้น ดังเนื้อความในเรื่อง “วิถีงามความพอเพียง” บทที่ 2 ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ว่า “...เมื่อแต่งงานแม่ต้องย้ายมาอยู่ที่บ้านของพ่อ แม่เลือกที่จะลาออกจากบริษัท เพราะคิดว่าถ้าอยู่ที่บ้านนี้ ต้องเดินทางไกล จะไม่มีเวลาดูแลครอบครัว แม่หันมาทำขนมขาย” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554,

น. 19) และในเรื่อง “เพื่อน” บทที่ 3 ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ว่า “ตอนผมเล็กๆ เวลาเดินเล่นตอนเย็นๆ พ่อก็ไปกับผม ส่วนแม่ก็เฝ้าบ้าน ทำกับข้าว” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 36)

จะเห็นได้ว่า หนังสือเรียนวิวิธภาษานำเสนอพื้นที่ของผู้หญิงที่จำกัดอยู่ “ภายในบ้าน” หรือเฉพาะบางแห่ง เพราะแม้ผู้หญิงจะมีภาระเข้าช้อนให้ต้องออกไปทำงาน “นอกบ้าน” สร้างรายได้เสริม แต่ก็อยู่ในพื้นที่จำกัดเฉพาะแห่ง เช่น ที่ทำการกลุ่มแม่บ้าน หรือตลาด เป็นต้น นอกจากนี้ “แม่” ในเรื่อง “วิถีงามความพอเพียง” ได้ตัดสินใจเปลี่ยนพื้นที่จากที่เคยอยู่บ้านของตนเอง ก็ย้ายไปอยู่บ้านของพ่อ ซึ่งก็ส่งผลต่อการเปลี่ยนพื้นที่ทำงานที่ทำให้ต้องตัดสินใจลาออกจากบริษัทด้วย นี่แสดงให้เห็นว่าสำหรับผู้หญิงที่อยู่ในฐานะภรรยาหรือแม่แล้ว การตัดสินใจเปลี่ยนพื้นที่ในการดำเนินชีวิตของตนเองแม้จะมีความยากลำบาก แต่หากว่าทำให้สามารถรับผิดชอบต่อบทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงพึงปฏิบัติคือ ดูแลครอบครัวได้อย่างเต็มที่แล้วนั้น ก็ควรทำ

3.1.2 พื้นที่นอกบ้านเป็นอันตรายสำหรับผู้หญิง โดยเฉพาะในเวลากลางคืน ดังเนื้อความในเรื่อง “เสียงเพลงกับเสียงกรี๊ด” บทที่ 8 ของหนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งแม่ของเจี๊ยบและก้อยเตือนลูกสาวทั้งสองคนที่ชอบอนุญาตออกไปชมคอนเสิร์ตว่า “ที่แม่อนุญาตให้ลูกไป ก็เพราะเป็นการแสดงตอนกลางวันนะลูก เลิกแล้วลูกต้องรีบกลับบ้าน อย่าเที่ยวเดินห้างจนมืดค่ำ กลับบ้านมืดๆ ค่าๆ จะอันตราย” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 104) จะเห็นได้ว่า พื้นที่ “นอกบ้าน” ของผู้หญิงยังถูกควบคุมอีกชั้นหนึ่งโดย วาทกรรมที่ว่า พื้นที่นอกบ้านเป็นอันตรายต่อผู้หญิงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลากลางคืน ผู้หญิงจะปลอดภัยกว่าในเวลากลางวัน

3.2 พื้นที่ของผู้ชายในหนังสือเรียนวิวิธภาษา

หนังสือเรียนวิวิธภาษานำเสนอพื้นที่ของผู้ชายในลักษณะที่เป็นชั่วคราวข้ามคือ มีอิสระอยู่ “นอกบ้าน” และไม่จำกัดเฉพาะพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ตัวอย่างเนื้อความที่แสดงถึงวาทกรรมพื้นที่ของผู้หญิงและผู้ชายที่เป็นชั่วคราวข้ามกันคือ เนื้อความที่

กล่าวถึงพ่อและแม่ของผมในเรื่อง “เพื่อนกัน” บทที่ 3 ของหนังสือเรียนวิวิธภาษา
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ว่า “ตอนผมเล็กๆ เวลาเดินเล่นตอนเย็นๆ พ่อก็ไปกับผม
ส่วนแม่มักเฝ้าบ้าน ทำกับข้าว” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 36) จากเนื้อ
ความดังกล่าวจะเห็นได้ว่าพื้นที่ของ “ผม” และพ่อย่านอกบ้านและดูจะมีอิสระ
ไม่ถูกจำกัดอาณาเขต ส่วนพื้นที่ของแม่คือ ในบ้านและถูกกำหนดให้ต้องเฝ้าบ้าน

4. เพศวิถี (Sexuality) ของผู้หญิงและผู้ชาย

เพศวิถี (Sexuality) หมายถึง มุมมองสำคัญมุมมองหนึ่งของความเป็น
มนุษย์ซึ่งมีต่อเนื่องไปตลอดชีวิตและครอบคลุมเรื่องเพศสรีระ อุดลักษณะและ
บทบาททางเพศสภาพ การรับรู้ทางเพศ ความต้องการทางเพศ ความหฤหรรษ์
ความสัมพันธ์ทางเพศ และการเจริญพันธุ์ เพศวิถีถูกรับรู้ผ่านประสบการณ์และ
แสดงออกทางความคิด จินตนาการ ความปรารถนา ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม
พฤติกรรม การกระทำ บทบาท และความสัมพันธ์ แม้เพศวิถีจะรวมไปถึงมิติ
ต่างๆ เหล่านี้ แต่เชื่อว่าทุกมิตินี้จะถูกรับรู้เข้าไปเป็นประสบการณ์หรือแสดงออกมา
ทั้งนี้เพศวิถีได้อิทธิพลมาจากปฏิกิริยาทางชีวภาพ จิตวิทยาสภาพสังคม เศรษฐกิจ
การเมือง วัฒนธรรม จริยธรรม กฎหมาย ประวัติศาสตร์ ศาสนา และปัจจัย
ทางด้านจิตใจ⁴ (Blair, 2007, p. 37)

จะเห็นได้ว่าความหมายของเพศวิถีกว้าง และสัมพันธ์กับเพศสภาพอย่าง
ยากที่จะแยกกันเด็ดขาด สำหรับประเด็นวาทกรรมด้านเพศวิถีในงานวิจัยนี้เจาะจง

---

4 แปลและเรียบเรียงจากต้นฉบับที่ว่า “Sexuality is a central aspect of being human that continues throughout life and encompasses sex, gender identities and roles, sexual orientation, eroticism, pleasure, intimacy, and reproduction. Sexuality is experienced and expressed in thoughts, fantasies, desires, beliefs, attitudes, values, behaviors, practices, roles, and relationships. While sexuality can include all of these dimensions, not all of them are always experienced or expressed. Sexuality is influenced by the interaction of biological, psychological, social, economic, political, cultural, ethical, legal, historical, and religious and spiritual factors.”

ศึกษาเพียงรูปแบบความสัมพันธ์ทางเพศที่ถูกลำเสนอในตัวบท ลักษณะการนำเสนออาทกรรมเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศ และอาทกรรมเรื่องความรักเท่านั้น ซึ่งชุดอาทกรรมเกี่ยวกับเพศสภาพที่ถูกลำเสนอในหนังสือเรียนวิวิธภาษา มีดังนี้

4.1 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย

หนังสือเรียนวิวิธภาษานำเสนอรูปแบบความสัมพันธ์เพียงแค่ระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย (Heterosexuality) เท่านั้น แต่ไม่มีการกล่าวถึงรูปแบบความสัมพันธ์ทางเพศแบบเพศเดียวกันเลย ตัวอย่างเช่น “กึ่งทองใบหยก ใช้ในความหมายว่าหญิงชายที่มีฐานะดีเสมอกัน มีชื่อเสียงเกียรติยศเสมอกันแต่งงานกัน เป็นต้น” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 97) นอกจากนี้กล่าวถึงการเกี่ยวพาราสีผ่านการขับร้องเพลงปฏิพากษ์ในคำอธิบายท้ายบทที่ 8 ของหนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เรื่อง “รีนเริงเพลงร่าวก” ว่า “เพลงปฏิพากษ์ หมายถึงเพลงพื้นบ้านแบบที่มีการร้องโต้ตอบกันระหว่างชายกับหญิง เนื้อเพลงมักเป็นการเกี่ยวพาราสี ใช้ถ้อยคำสองแง่สองง่าม เช่น เพลงลำตัด เพลงฉ่อย เพลงโคราช เพลงปรบไก่” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 114) และ

การร่าวกไม่มีพิธีการมากนัก เพราะเน้นความสนุกสนาน และเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้มีโอกาสจับคู่ร่าวกกัน ลีลาทำรำโดยทั่วไปจึงมีเพียงการกรายมือไปมาหรือรำคล้ายท่าสอดสร้อยยามลา เป็นส่วนใหญ่ หนุ่มสาวจะรำต่อกันเป็นคู่ๆ นิยมให้ฝ่ายหญิงรำอยู่ด้านใน ฝ่ายชายรำอยู่ด้านนอก รำไปรอบๆ วง ขณะรำมีการยกเอว ยกไหล่ หรืออาจมีการขม้ายชายตาระหว่างหนุ่มสาวไปด้วย แต่ถ้าผู้รำออกท่าทางให้สอดคล้องไปกับเนื้อเพลงที่ร้องด้วย ก็จะทำให้สนุกสนานยิ่งขึ้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 110)

คำอธิบายเกี่ยวกับเพลงร่าวกข้างต้นจำกัดอยู่เพียงแค่ความสัมพันธ์แบบต่างเพศหญิงชาย นอกจากนี้ยังเบี่ยงประเด็นคุณค่าของการร่าวกไปให้ความสำคัญที่ความสนุกสนาน ความสามัคคี และเอกลักษณ์ของภาษาไทย แทนที่ประเด็นความสัมพันธ์เชิงคู่สาวหรือความปรารถนาทางเพศ โดยในคำอธิบายท้ายบทเรียนนี้

ได้กล่าวถึงคุณค่าของเพลงร่ำวงว่า สะท้อนพฤติกรรมที่ติงามของคนในสังคมที่มีความสามัคคี โดยอธิบายถึงเพลงร่ำวงในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และยกตัวอย่างเพลง “งามแสงเดือน” “ชาวไทย” และ “ช่อมาลี” ซึ่งมีเนื้อหาที่เน้นความเป็นชาติและความสามัคคี ไม่ได้มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงและผู้ชายแม้แต่น้อย แสดงให้เห็นว่าหนังสือเรียนวิวิธภาษามีความพยายามที่จะเปี่ยมเบนประเด็นความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างผู้หญิงและผู้ชายไปเป็นเรื่องความสามัคคีหรือความรักกันของคนในชาติแทน นี่อาจเป็นเพราะสำหรับหนังสือเรียนหรือสถาบันการศึกษาแล้ว ความสัมพันธ์ทางเพศถือเป็นเรื่องที่ต้องควบคุมไม่ให้เกิดขึ้นในวัยเรียนอย่างเด็ดขาด

4.2 ความสัมพันธ์ทางเพศเป็นเรื่องที่ต้องควบคุม

แม้หนังสือเรียนวิวิธภาษาได้นำเสนอความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายบ้างผ่านบทประพันธ์เก่าที่คัดสรรมาตีพิมพ์หรือคำพังเพยโบราณ แต่การนำเสนอได้มีการเปี่ยมเบนประเด็นไม่ให้เห็นในเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศที่ชัดเจนนัก ซึ่งน่าจะมาจากวาทกรรมที่ผู้ผลิตหนังสือเรียนวิวิธภาษายึดถือและตั้งใจผลิตซ้ำคือวาทกรรมที่ว่า ความสัมพันธ์ทางเพศเป็นเรื่องที่ต้องควบคุม ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างประโยคที่ยกมาในคำอธิบายท้ายบทที่ 12 ของหนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เรื่อง “ความรักใดควรไฝ่หา” ที่ว่า “เขาสอนลูกชายวัยเรียนว่าควรมีความรักแต่ไม่ได้สอนลูกชายว่าจะต้องมีแฟนในขณะที่ยังเรียนหนังสืออยู่” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ข, น. 165) จะเห็นได้ว่า ประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศหรือความปรารถนาทางเพศในหนังสือเรียนวิวิธภาษาถูกนำเสนอในลักษณะที่ว่า แม้จะเป็นเรื่องธรรมชาติของร่างกาย แต่ก็เป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมสำหรับนักเรียน

อย่างไรก็ตามหนังสือเรียนวิวิธภาษาก็ได้พยายามนำเสนอเรื่องเพศวิถีในแง่ที่ว่า ความสัมพันธ์ทางเพศไม่ใช่เรื่องต้องห้ามเสียทีเดียว แต่เป็นสิ่งที่ต้องควบคุม ดังคำขวัญในคำอธิบายท้ายบทที่ 13 ของหนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เรื่อง “คำขวัญโน้มจิต โนมคิดคำคม” ที่ว่า “ยึดอกพกถุง” (กระทรวงศึกษาธิการ,

2556ช, น. 177) ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายรัฐที่มีเป้าหมายในการควบคุมสุขภาวะทางเพศ และปัญหาการตั้งครรรภ์ในวัยเรียน

4.3 วาทกรรมเรื่องความรักในหนังสือเรียนเป็นเรื่องความรักชาติหรือความเอื้ออาทรต่อผู้อื่นเท่านั้น

วาทกรรมเรื่องความรักในหนังสือเรียนวิวิธภาษาถูกจำกัดความเฉพาะในแง่ความเอื้ออาทรและความห่วงใยต่อผู้อื่น เช่น รักพ่อแม่ รักครูบาอาจารย์ และที่สำคัญที่สุดคือรักชาติ ดังบทสนทนาระหว่างแป้งหอมผู้เป็นพี่สาว แก้วใสผู้เป็นน้องชาย และพ่อ ในบทที่ 12 ของหนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เรื่อง “ความรักใดควรไฝหา” ที่ว่า

“ครูบอกว่าเราโตแล้ว เราโตแล้ว ต้องรู้จักเรื่องความรัก”

“ครูสอนให้นายมีแฟนหรือ” แป้งหอมถามต่อ

“บ้าจี้! พี่แป้งนี่ ความรักจะ ความรัก ไม่ใช่เรื่องแฟน รักแฟนนะเรื่องเล็ก เป็นเรื่องย่อยของความรักทั้งหมด”

“ก็คล้ายๆ กันแหละ” พ่อซึ่งฟังอยู่เสริมขึ้น “เพลงนี้ก็เตือนใจให้เราคิดว่า เราควรรักชาติของเราทำให้ชาติของเราอยู่มั่นคง เพราะความรักชาติเป็นความรักที่ยั่งยืน”

“คนเราต้องมีความรัก รักหลายๆ แบบ ลูกรักพ่อแม่ พ่อแม่รักลูก พี่น้องรักกัน แต่ในโคลงพระราชนิพนธ์นั้นสอนให้รักชาติใช้ไหมลูก”

“ครับ รักชาติ รักเกียรติ รักพระเจ้าแผ่นดิน และรักศาสนา”

แก้วใสอธิบาย (2556, น. 158)

ยิ่งไปกว่านั้นวาทกรรมความรักชาติเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในฐานะพลเมืองไทย ตัวอย่างเช่นบทที่ 8 ของหนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เรื่อง “รื่นเรียงเพลงรำวง” ที่เลือกนำเสนอเฉพาะเพลงรำวงในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งบทเรียนยกย่องว่ามีเนื้อหาสะท้อนพฤติกรรมที่ติงามของคนในสังคมที่มีความสามัคคี

จึงกล่าวได้ว่าวาทกรรมด้านเพศวิถีในหนังสือแบบเรียนถูกนำเสนอในแบบต่างเพศหญิงชายเท่านั้น ในขณะที่ประเด็นความสัมพันธ์เชิงคู่สาวหรือความปรารถนาทางเพศถูกปิดกั้นการนำเสนอ หรือเบี่ยงประเด็นไปให้ความสำคัญกับวาทกรรมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติมากกว่า ดังเช่นการกล่าวถึงประวัติของการร่างว่าเป็นการเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้จับคู่ร่างกัน แต่ให้ความสำคัญไปเน้นความสนุกสนานเพียงเป้าหมายเดียว ไม่ใช่เพื่อให้หนุ่มสาวได้ใกล้ชิดหรือทำความรู้จักและได้มีโอกาสสานต่อความสัมพันธ์กัน ทั้งที่เป้าหมายของการจัดร่างตามผลการศึกษาเรื่อง “นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487” ของนันทิรา ขำภิบาล ได้ระบุไว้ว่า

รัฐนิยมได้ควบคุมเรื่องเพศวิถีของประชาชนโดยการกำหนดนโยบายเรื่องการสมรสและการมีครอบครัว มีการจัดตั้งองค์การส่งเสริมการสมรสในกระทรวงสาธารณสุขใน พ.ศ. 2485 เพื่อเพิ่มจำนวนประชากร . . . องค์การนี้จึงได้กำหนดให้มีการสร้างประเพณีการรื่นเริงเพื่อหญิงชายได้พบปะรู้จักกันมากขึ้น เช่น การร่าง (นันทิรา ขำภิบาล, 2530, น. 173-180)

จากข้อความข้างต้น เห็นได้ว่าบทเรียนในหนังสือวิวิธภาษาไม่ได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการร่างซึ่งแท้จริงแล้วมีเนื้อหาออกไปในทางเกี่ยวพาราสี และมีเป้าหมายเกี่ยวข้องกับการเจริญพันธุ์ของหญิงชาย แต่เลือกนำเสนอเฉพาะประเด็นความรักชาติซึ่งแสดงออกในเพลงร่างสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เท่านั้น

5. ความเป็นหญิงและความเป็นชายในอุดมคติ (Ideal Womanhood & Manhood)

ความเป็นหญิงและความเป็นชายในอุดมคติ ในที่นี้หมายถึง คุณลักษณะในอุดมคติหรือพึงประสงค์ซึ่งถูกนำเสนอในหนังสือเรียนวิวิธภาษา และจากรายงานการศึกษาคุณลักษณะเด็กไทยที่พึงประสงค์ ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2548, น. 2) ระบุว่า คุณลักษณะของ

เด็กไทยที่พึงประสงค์ หมายถึง ลักษณะทางกายภาพ นิสัย ใจคอ กิริยา ท่าทาง หรือพฤติกรรมที่เด็กไทยควรยึดถือปฏิบัติตามความคาดหวังของคนไทยส่วนใหญ่ ซึ่งการวิจัยดังกล่าวสรุปว่า เมื่อพิจารณาเฉพาะมิติทางเพศสภาพและเพศวิถีนั้น คุณลักษณะเด็กไทยในปัจจุบันตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างนักเรียน อันดับ ที่ 18 คือ ไม่เกี่ยวข้องกับสื่อลามกอนาจาร (กระทรวงศึกษาธิการ, 2548, น. 95) แต่ในความคิดหวังของนักเรียนกลุ่มนี้กลับไม่มีประเด็นดังกล่าวอยู่ในการสรุปผล (กระทรวงศึกษาธิการ, 2548, น. 99) ในขณะที่ตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง ครู คุณลักษณะเด็กไทยในปัจจุบันซึ่งต้องไม่เกี่ยวข้องกับสื่อลามกอนาจาร อยู่ใน อันดับที่ 14 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2548, น. 96) แสดงให้เห็นว่า ประเด็นเรื่อง ที่เพศวิถีของเด็กไทยเป็นเรื่องสำคัญสำหรับครูมากกว่าสำหรับนักเรียน ยิ่งไปกว่า นั้นความคาดหวังของกลุ่มตัวอย่างครูที่มีต่อคุณลักษณะเด็กไทยที่พึงประสงค์ ยังปรากฏผลว่า ต้อง “รักษานวลสงวนตัว” อยู่ในอันดับที่ 15 และตามด้วยการไม่ เกี่ยวข้องกับสื่อลามกอนาจารในอันดับที่ 16 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2548, น. 100) จากผลการวิจัยของกระทรวงศึกษาธิการนี้ยืนยันให้เห็นชุดวาทกรรมเรื่อง เพศสภาพและเพศวิถีซึ่งผู้มีหน้าที่อบรมสั่งสอนเยาวชนของชาติให้ความสำคัญ ซึ่งก็คือ ประเด็น “รักษานวลสงวนตัว” และการไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องทางเพศนั่นเอง

จากการวิเคราะห์ตัวบทในหนังสือเรียนวิวิธภาษาพบว่า มีการนำเสนอ ผู้หญิงในอุดมคติที่สอดคล้องกับรายงานการศึกษาคุณลักษณะเด็กไทยที่พึง ประสงค์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2548) คือ ผู้หญิงต้องเป็นกุลสตรีและรักษานวลสงวน ตัว รวมทั้งคาดหวังให้ผู้หญิงมีความเรียบร้อย น่ารัก โดยสิ่งที่แสดงถึงคุณลักษณะ ในอุดมคติดังกล่าวก็คือ การแต่งกาย พฤติกรรมและคำพูด รวมถึงการแสดง ออกต่อเพศตรงข้าม ในขณะที่ตัวบทหนังสือเรียนวิวิธภาษาซึ่งนำเสนอผู้ชายใน อุดมคตินั้นน้อยกว่าผู้หญิงในอุดมคติ และมีประเด็นน้อยกว่า คือ ผู้ชายต้องแต่งกาย เรียบร้อย สะอาด สมศักดิ์ศรี และผู้ชายต้องมีความเป็นสุภาพบุรุษ ดูแลปกป้อง ผู้หญิงและเด็ก

5.1 ความเป็นหญิงในอุดมคติในหนังสือเรียนวิวิธภาษา

วาทกรรมที่ว่าผู้หญิงต้องเป็นกุลสตรีและรักนวลสงวนตัว รวมทั้งคาดหวังให้ผู้หญิงมีความเรียบร้อย น่ารัก โดยสิ่งหนึ่งที่แสดงถึงคุณลักษณะในอุดมคติดังกล่าวก็คือ การแต่งกาย ในหนังสือเรียนวิวิธภาษา ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 บทที่ 4 เรื่อง “แต่งให้งามตามที่เหมาะ” ได้นำเสนอบทกลอนยาวสตรีเรื่อง ยายสอนหลาน ของ “แก้ว แกมกาญจน์” ซึ่งเพียงนภา ตัวละครเอกคิดว่าเป็น คำสอนที่เหมาะสมแก่ปัจจุบัน ดังนี้

อันเสื้อผ้าย่าให้เสี้ยวหรือฉูดฉาด	ทรงประหลาดล่อตาหาเหมาะสม
มีคับหลวมสวมใส่สมัยนิยม	ทั้งผ้าผมพองามต้องตามวัย
อย่าเขียนตาทาปากให้มองประอะ	แลเลอะเทอะทาแต่แค่นี้ได้
ถึงไม่ทาที่ใช้ว่าจะเป็นไร	ถ้าสดใสก็คงสวยสำรวยทรง
แต่งให้งามตามระเบียบดูเรียบร้อย	ให้หยดย้อยเยี่ยงอย่างเป็นนางหงส์
สวมสร้อยคอข้อแขนแหวนหลายวง	สักวันคงเขาจักลักชิงเอา
ต้องเสียทรัพย์อัปอายกายก็เจ็บ	อาจถูกเก็บกลับกลับบ้างจับเขา
เว้นแต่การงานสำคัญนั้นทำเนา	แต่งให้เพราพริ้งมั่งเป็นครั้งครา

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 55)

จะเห็นได้ว่าคำสอนข้างต้นมีลักษณะเป็นข้อห้ามไม่ให้ผู้หญิงแต่งตัวแต่งหน้าล่อตาล่อใจ ผู้หญิงอยู่ภายใต้กรอบความคิดของสังคมที่ว่าต้องเรียบร้อย และหากใส่เครื่องประดับ ผู้หญิงจะตกเป็นเหยื่อของโจร ซึ่งหากเกิดขึ้นแล้ว ผู้หญิงเองที่จะต้องอัปอาย เพราะแต่งกายไม่ระมัดระวังเอง อย่างไรก็ตามจากบทกลอนข้างต้น จะเห็นได้ว่าเมื่อมีงานหรือโอกาสสำคัญ สังคมก็ยังคาดหวังให้ผู้หญิงแต่งตัวสวย ดูงามตา

ประเด็นเรื่องการแต่งกายของผู้หญิงที่ต้องดูเรียบร้อย น่ารัก เป็นกุลสตรี ถูกนำเสนอซ้ำในหนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 บทที่ 8 เรื่อง “เสียงเพลงกับเสียงกรี๊ด” ผ่านมุมมองของก้อย ตัวละครเอกของเรื่องซึ่งเป็นตัวแทนของเด็กผู้หญิงที่ตีและเรียบร้อย เมื่อมองดูกลุ่มเด็กผู้หญิงที่เป็นชั่วตรงข้าม ซึ่งมาชมคอนเสิร์ต ก็มีความรู้สึกไม่พอใจ ดังเนื้อความตอนหนึ่งที่ว่า

ก้อยชอบดูสาว ๆ วัยรุ่นที่แต่งตัวมาประชันกัน หลายคนสวม กระโปรงสั้นมาก บางคนก็ดูสวยดี แต่บางคนขยาด กังงายอย่าง กับนกกระยาง ก้อยดูไปอมยิ้มไป สะกิดให้เจี๊ยบดูวัยรุ่นคนหนึ่ง สวมกระโปรงสีแดงสั้นมาก ผมก็ยิ้มสีทองเหมือนแฮมมิ่ง แต่งหน้า ทาปาก ทาแก้มแดงอย่างกับลูกตำลึง “พี่เจี๊ยบดูผู้หญิงคนนั้นซิ ทำผมเหมือนหนามทุเรียนเลย” ก้อยกระซิบกับพี่ (กระทรวง ศึกษาธิการ, 2554, น. 106)

นอกจากการแต่งกายแล้ว พฤติกรรมและคำพูดก็แสดงได้ถึงความเป็น กุสสตรี เรียบร้อย น่ารัก ดังเช่นในเรื่อง “เสียงเพลงกับเสียงกรี๊ด” ได้กล่าวถึง พฤติกรรมของกลุ่มวัยรุ่นหญิงที่ส่งเสียงกรี๊ดกร๊าด โดยหนังสือเรียนนำเสนอว่าเป็น สิ่งต้องห้าม ไม่เหมาะสมสำหรับผู้หญิง ในทางกลับกันพฤติกรรมที่พึงประสงค์คือมี กิริยาที่เรียบร้อย ดังที่แม่ของเจี๊ยบและก้อยพูดว่า “ไปหลายคนอย่าส่งเสียงอะอะ กรี๊ดกร๊าด เดี่ยวจะไปมีเรื่องทะเลาะกับคนอื่นนะลูก” แล้วเจี๊ยบตอบแม่ของเธอว่า “คุณแม่ขา เพื่อนๆ หนูเรียบร้อยกันทุกคนเลยคะ เหมือนอย่างหนูกับก้อยนี่แหละ” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 104) นอกจากนี้ในหนังสือเรียนวิธิภาษา ของ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 บทที่ 1 เรื่อง “พูดดีมีเสน่ห์” ก็ได้กล่าวถึงมารยาทการพูด ที่ดีงามของผู้หญิงซึ่งได้รับการยกย่องจากสังคมเปรียบเทียบกับลักษณะนิสัยที่ไม่ เหมาะสมผ่านตัวละครเด็กหญิงสองคน ซึ่งเป็นตัวแทนลักษณะนิสัยที่ตรงกันข้าม กัน ดังเนื้อความที่ว่า “แจงพูดอะไรตรงๆ แบบที่คุณยายว่า ขวานผ่าซาก แต่แก้ว เขาระวัง เขาไม่ว่าใครเลย พูดก็เพราะ คุณยายคงเขาได้นะคะว่าเพื่อนๆ ต้องชอบ แก้วมากกว่าแจง” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 2) และ

อาจารย์ใหญ่บอกว่า แก้วเป็นคนที่มีมารยาทดี มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และใส่ใจการเรียนดีเยี่ยมด้วยคะ แก้วพูดจาอ่อนหวานไพเราะกับ ทุกคนไม่ว่าคนนั้นจะเป็นใคร เวลามีคนมาชมกิจกรรมของโรงเรียน แก้วมักได้รับ เลือกลงเป็นผู้นำชมคะ แล้วเวลาที่เขาจะกลับ มักชมแก้วให้ใครๆ ได้ยินว่า แก้ว พูดเพราะ พูดเก่ง และพูดชัด แก้วก็จะตอบว่า “ขอบพระคุณคะ” (กระทรวง ศึกษาธิการ, 2556ก, น. 4)

จะเห็นได้ว่าการสร้างตัวละครซึ่งมีเพียงผู้หญิงเป็นคนดำเนินเรื่อง ทั้งคุณยาย แจง และแก้ว ต่างเป็นตัวแทนของผู้หญิงในแต่ละลักษณะ โดยคุณยาย เป็นผู้หญิงในฐานะผู้ใหญ่และสายตาของสังคม ส่วนแจงเป็นผู้หญิงในฐานะที่ไม่ สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งแจงก็พยายามปรับปรุงตัวเองให้เป็นไปตาม ลักษณะของแก้ว ซึ่งเป็นผู้หญิงที่สังคมให้การยกย่อง

นอกจากเรื่องมารยาทการพูดแล้ว เนื้อเรื่องในบทนี้ได้ตอกย้ำประเด็น การแต่งกายของเด็กผู้หญิงที่เป็นตัวละครเอก รวมถึงความสนใจซึ่งมีความ เป็นสมัยใหม่มากขึ้น ดังที่แจงเปรียบเทียบความเหมือนของตัวเองกับแก้วว่า “เราชอบนุ่งกางเกงยีนส์ แต่ไม่ชอบสวมเสื้อยืดเหมือนกัน ชอบดูกีฬาแต่ไม่ชอบเล่น เหมือนกัน และก็ชอบดูหนังฟังเพลงเหมือนกัน” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 2) อย่างไรก็ตามเนื้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า แม้หนังสือเรียนวิวิธภาษาจะ นำเสนอความเป็นสมัยใหม่ แต่การนุ่งกางเกงยีนส์ก็เป็นการแต่งกายที่ผิดขีด ไม่ได้ ดูล่อตาล่อใจ ในขณะที่ความสนใจดูกีฬาแต่ไม่เล่นก็ยังคงอยู่ในวาทกรรมผู้หญิงใน อุดมคติที่เรียบร้อย ซึ่งสังคมคาดหวัง

สำหรับประเด็นความรักนวลสงวนตัวนั้น หนังสือเรียนวิวิธภาษาได้ตอกย้ำ โดยยกตัวอย่างสุภาษิตสอนหญิงนำมาตีพิมพ์ลงในแบบฝึกหัดท้ายบทเรียนบทที่ 7 เรื่อง “เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่วตาตาม” ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ดังนี้

อันคำคมลมบรุชนั้นสุดกล้า   เขาย่อมวาร์สลีนนี้กินหวาน
จระวังตั้งมั่นในสันดาน   อย่าลนลานหลงระเริงด้วยเชิงชาย
เขารักจริงให้ลู่ออกกับพ่อแม่   อย่าวิ่งแร่หลงงามไปตามงาย
เขาไม่เลี้ยงไล้ซั้บจะอ้ออาย   ต้องเป็นหม้ายอยู่กับบ้านประจางตน
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 100)

5.2 ความเป็นชายในอุดมคติในหนังสือเรียนวิวิธภาษา

วาทกรรมที่ว่าผู้ชายต้องเป็นสุภาพบุรุษ ถูกนำเสนอผ่านประเด็นการแต่ง กายเช่นกันกับวาทกรรมผู้หญิงในอุดมคติ โดยในหนังสือเรียนวิวิธภาษา ของ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 บทที่ 4 เรื่อง “แต่งให้งามตามที่เหมาะ” ได้กล่าวถึงความ

คิดของเพียงนภา ตัวละครเอก ซึ่งคิดว่า “ผู้ชายก็ต้องแต่งกายให้เรียบร้อย สะอาด ถูกกาลเทศะ เคารพสถานที่ ไปที่ไหนก็ต้องไม่เป็น ต้องถูกระเบียบ ดูสง่า ไม่มอมชอมมมแมม อ้อ! ไม่สวมกางเกงขาดด้วย” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 55) นอกจากนี้เพียงนภายังนึกบทสักวาของหม่อมราชวงศ์อรณัฏร ของทอง ที่ว่า

สักวาเยาวชนคนน่ารัก   ควรรู้จักแต่งให้งามตามสมัย
เกิดเป็นชายแต่งเป็นชายไม่อายุใคร   ให้สมวัยสมกาลเทศะดี
แต่งเครื่องแบบเก็บชายเสื้ออย่าเหลือปล่อย   คาดเข็มขัดเรียบร้อยสมศักดิ์ศรี
แต่งลำลองมองสบายหลายวิธี   ฤงเท้ามีรองเท้าใส่ให้งามเอย

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 55)

มุมมองของเพียงนภาเรื่องการแต่งกายที่เหมาะสมสำหรับผู้ชาย และบทสักวา คำสอนข้างต้น ให้คุณค่ากับผู้ชายที่แต่งตัวได้สะอาด และขอบเขตของคำว่า “เรียบร้อย” สำหรับผู้ชายคือไม่มอมชอมมมแมม ต้องดูสง่า มีศักดิ์ศรี และต้องมีความเป็นชาย

เมื่อเปรียบวาทกรรมผู้หญิงในอุดมคติกับผู้ชายในอุดมคติซึ่งถูกนำเสนอในหนังสือเรียนวิวิธภาษา จะเห็นได้ว่าการสร้างวาทกรรมผู้หญิงในอุดมคตินั้นจะมีลักษณะเป็นคำสั่งสอน ข้อห้ามเด็ดขาด เช่นคำสอนที่ให้ผู้หญิงสงวน “ความเป็นหญิง” ไม่ควรแต่งให้สวยล่อตาล่อใจ แต่ต้องดูเรียบร้อยสมวัย ในทางตรงกันข้ามหากผู้หญิงแต่งตัวล่อตาล่อใจ และเกิดเหตุอาชญากรรมขึ้น สังคมกลับตีตราว่าต้นเหตุมาจากการแต่งกายที่ไม่เหมาะสมของผู้หญิงเอง ทำให้ผู้หญิงเกิดความรู้สึกต้องอับอาย ในขณะที่การสร้างวาทกรรมผู้ชายในอุดมคติจะมีลักษณะที่ตรงกันข้ามกับของผู้หญิง กล่าวคือสำหรับผู้ชาย หนังสือเรียนนำเสนอในเชิงแนะนำว่าควรปฏิบัติอย่างไร และเน้นที่การให้คุณค่ากับ “ความเป็นชาย” อย่างมาก โดยต้องแสดงถึงความมีระเบียบ สะอาด กล่าวโดยสรุปได้ว่า หนังสือเรียนในฐานะสื่อทางสังคมได้กำหนดกรอบของผู้หญิงในอุดมคติไว้อย่างเคร่งครัด ในขณะที่สำหรับผู้ชาย หนังสือเรียนนำเสนอเพียงแต่คำว่าควรปฏิบัติเช่นไร ทั้งนี้ในหนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้ตอกย้ำภาพผู้หญิงและผู้ชายในอุดมคติอีกครั้งอย่างตรงไปตรงมาผ่านตัวอย่างคำขวัญที่ยกมากล่าวถึงในบทที่ 13 เรื่อง “คำขวัญ

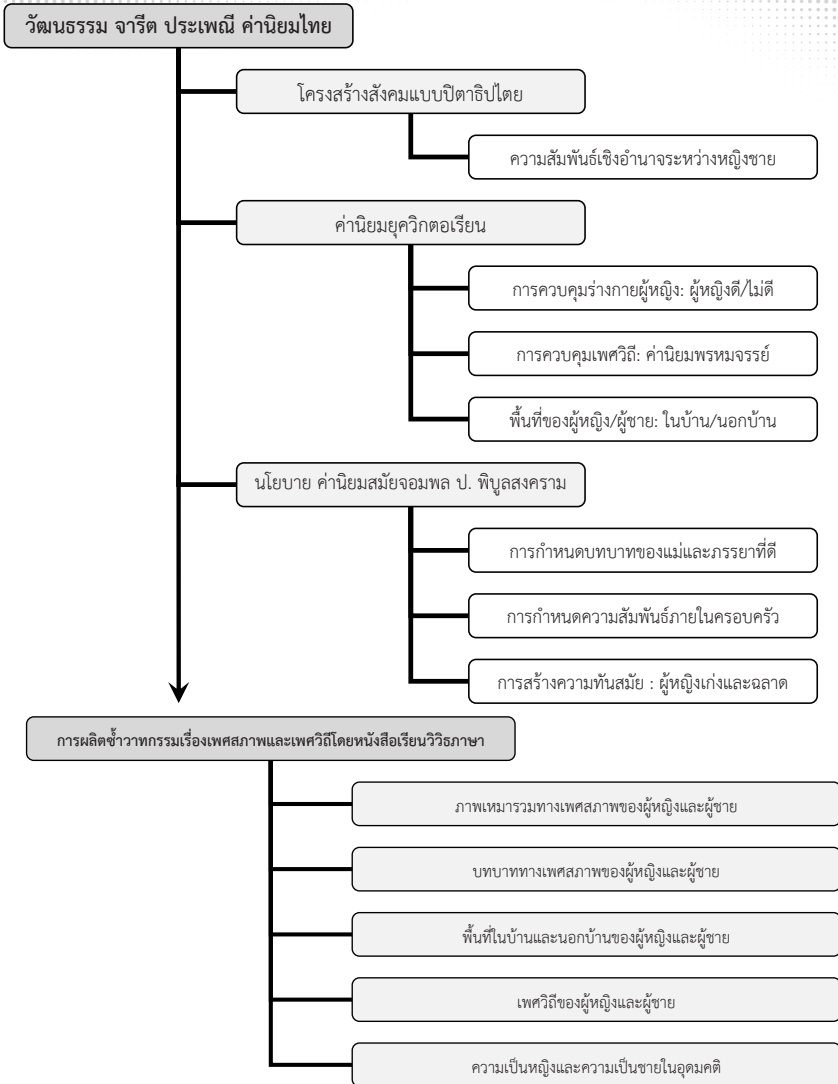
โน้มน้ำจิต โน้มน้ำคิดคำคม” ว่า “เราเป็นกุลสตรีศรีสยาม” และ “ถิ่นนี้สร้างสุภาพบุรุษ” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556, น. 172) เพื่อให้นักเรียนได้รับการปลูกฝังมโนทัศน์เรื่องผู้หญิงและผู้ชายในอุดมคติที่เป็นแบบแผนตรงกันผ่านวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นในหนังสือเรียนวิวิธภาษา

กระบวนการประกอบสร้างวาทกรรมเรื่อง “เพศ” ในหนังสือเรียนวิวิธภาษา

เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลในการประกอบสร้างชุดวาทกรรมเรื่องเพศสภาพและเพศวิถีในหนังสือเรียนวิวิธภาษา พบว่า วัฒนธรรมไทย จารีตประเพณี ตลอดจนความเชื่อ และค่านิยมในสังคมไทยนั้นเป็นมูลเหตุหลักของการประกอบสร้างชุดวาทกรรมเหล่านั้น อันเนื่องมาจากวาทกรรมคือชุดของความหมายที่เป็นระบบ ซึ่งปรากฏทั้งในรูปแบบของข้อความ ภาพ สัญลักษณ์ แบบแผน ปฏิบัติวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม อัตลักษณ์ (Identity) ที่มีการสื่อสารเพื่อให้เกิดความหมาย คุณค่า กฎเกณฑ์ เงื่อนไข ซึ่งมีผลต่อการควบคุมสังคม สถาบัน และปัจเจกบุคคลว่า อะไรควรนำเสนอ/สื่อความหมาย อะไรควรเชื่อ/ปฏิบัติตาม รวมทั้งมีผลกระทบต่อการสร้างชุดของความจริงขึ้นในสังคมในช่วงเวลาเฉพาะด้วย (วิลาสินี พิพิธกุล และ กิติ กัญภัย, 2546, น. 19)

อย่างไรก็ตามสำหรับชุดวาทกรรมที่แฝงฝังในหนังสือเรียนนั้น แม้ว่าช่วงเวลาจะผ่านไปหลายสิบปีและในปัจจุบันก็มีชุดความจริงใหม่เพิ่มเติมขึ้นมา หากแต่ชุดวาทกรรมหรืออุดมการณ์ที่แฝงฝังและถ่ายทอดผ่านหนังสือเรียนนั้นกลับยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเมื่อหลายสิบปีก่อนนัก นั่นเป็นเพราะในแง่ของการขีดเส้นและควบคุมเยาวชนผ่านระบบการศึกษานั้นจำเป็นที่จะต้องมิชุดวาทกรรมหลักหรืออุดมการณ์ที่เป็นไปตามโครงสร้างสังคมไทยซึ่งจำเป็นต้องรักษาไว้เพื่อความเป็นปึกแผ่นของสังคม ด้วยเหตุนี้ในการอธิบายถึงการประกอบสร้างวาทกรรมเรื่องเพศสภาพและเพศวิถีในหนังสือเรียนวิวิธภาษาจึงอธิบายในแง่ปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างชัดเจนต่อชุดวาทกรรมเรื่องเพศสภาพและเพศวิถีในช่วงเวลาต่างๆ ที่เปลี่ยนไปซึ่งส่งต่อมาในหนังสือเรียนวิวิธภาษาในปัจจุบัน ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แผนผังความสัมพันธ์ของแนวคิดและชุดวาทกรรมที่มีอิทธิพลต่อการประกอบสร้างวาทกรรมเรื่องเพศสภาพและเพศวิถีในหนังสือเรียนวิวิธภาษา

เมื่อพิจารณาหลักการถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย จะเห็นได้ว่ากระทรวงศึกษาธิการ (2551) ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า มุ่งถ่ายทอด ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทยที่ดีงามซึ่งควรค่าแก่การอนุรักษ์ และสืบทอดค่านิยมอันดีงามเหล่านั้นต่อไป หากแต่แท้จริงแล้วค่านิยมเหล่านั้น ล้วนอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดปิตาธิปไตยหรือแนวคิดชายเป็นใหญ่ ซึ่งให้อำนาจ แก่ผู้ชายเหนือผู้หญิง และส่งผลให้ผู้หญิงมีสถานภาพต่ำกว่าผู้ชายมาตั้งแต่สมัย สังคมไทยดั้งเดิม ซึ่งจากการศึกษาของ นันทิรา ขำภิบาล ระบุไว้ว่า สถานภาพ และบทบาทของสตรีไทยมีอิทธิพลของวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนด โดยช่วงสมัยก่อน รับอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตกคือตั้งแต่สุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งเป็นสังคมไทยดั้งเดิมนั้น ได้กำหนดให้สตรีไทยมีสถานภาพที่ต่ำกว่าบุรุษเป็น อันมาก ไม่ว่าจะเป็นสตรีชั้นสูงหรือสตรีสามัญ อันเนื่องมาจากโครงสร้างสังคมแบบ ศักดินา อิทธิพลของคติความเชื่อทางพุทธศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณี (นันทิรา ขำภิบาล, 2530, น. 9-20) นี้แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรม จารีต ประเพณีไทย ตลอด จนความเชื่อ ค่านิยม ที่มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยถูกสร้างขึ้นภายใต้กรอบแนวคิดแบบ ปิตาธิปไตย ซึ่งผู้ชายมีอำนาจและสถานภาพทางสังคมเหนือผู้หญิง ในขณะที่ผู้หญิง ถูกกำหนดบทบาทหน้าที่ ความคาดหวัง และจำกัดพื้นที่ให้อยู่แต่ในบ้านเพื่อเลี้ยงลูก ดูแลสมาชิกในครอบครัว รวมถึงถูกห้ามในการแสดงออกด้านต่างๆ ด้วย เช่น การแต่งกาย การแสดงความปรารถนาทางเพศ เป็นต้น โดยในแง่ของบทบาท ทางเพศสภาพ (Gender Roles) ของผู้หญิงและผู้ชายในหนังสือเรียนวิวิธภาษา แสดงให้เห็นถึงการแบ่งงานกันทำระหว่างเพศ ซึ่งมีฐานมาจากแนวคิดปิตาธิปไตย โดยผู้ชายใช้เหตุอ้างในเรื่องเพศสรีระที่แข็งแรงของตนเอง กับความอ่อนแอและ ความเป็นแม่ของผู้หญิงมาเป็นข้อจำกัด และกำหนดหน้าที่ซึ่งเกี่ยวกับงานภายใน บ้านและการดูแลลูก ในขณะที่ผู้ชายทำงานหารายได้นอกบ้าน ซึ่งส่งผลต่อวาท กรรมพื้นที่ (Sphere) ของผู้หญิงและผู้ชายที่เป็นขั้วตรงข้ามคือ พื้นที่ในบ้าน เป็นของผู้หญิง ส่วนพื้นที่นอกบ้านเป็นของผู้ชาย นอกจากนี้ด้วยความที่เป็นบท ประพันธ์ซึ่งแต่งขึ้นใหม่จึงมีลักษณะแนวคิดของสังคมสมัยใหม่ปรากฏในหนังสือ

เรียน วิวิธภาษา ประกอบกับอุดมคติผู้หญิงเก่งในสังคมสมัยใหม่ ทำให้บทบาทของ
ผู้หญิงในหนังสือเรียนวิวิธภาษามีหน้าที่หารายได้เป็นงานเสริม และผู้หญิงอยู่ใน
ภาวะภาวะซ้ำซ้อน สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ Jennifer Holt เรื่อง “The Ideal
Woman” ซึ่งตีพิมพ์ลงในวารสารอิเล็กทรอนิกส์ Soundings ของมหาวิทยาลัย
California State University Stanislaus เมื่อเดือน พ.ค. ปี ค.ศ. 2005 ที่ว่า

*ในเวลา (ค.ศ. 2005) แนวคิดเพศหญิงในอุดมคติกลายเป็นยอด
มนุษย์สตรีที่ถูกคาดหวังให้ทำงานทุกอย่างของผู้หญิงในอุดมคติ
ของยุค 1950-1959 ได้อย่างสมบูรณ์ในขณะที่ยังรักษาเป้าหมาย
ในการทำงานของสตรีสมัยใหม่ได้ด้วย การรวมความคาดหวัง
ทั้งสองด้านนี้เข้าด้วยกันทำให้อุดมคตินี้อาจจะอยู่ไกลเกิน
ความเป็นจริงในชีวิตของผู้หญิง ซึ่งพวกเธอก็ได้แต่ตะเกียกกันต่อไป
แต่ไม่มีวันทะกายไปถึง⁵ (Holt, 2005, p. 5)*

ภาพที่พึงประสงค์ของผู้หญิงในหนังสือเรียนวิวิธภาษาซึ่งเป็นผู้หญิงเก่งใน
สังคมสมัยใหม่ และเป็นเพื่อนคู่คิดแก่สามีได้ สอดคล้องกับภาพของผู้หญิงไทยซึ่ง
ได้รับการยกระดับให้มีความเป็นอารยะมากขึ้นในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม
ซึ่งรัฐบาลวางนโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงในลักษณะที่เป็นรูปธรรมเด่นชัดขึ้น ยิ่งไป
กว่านั้นยังสร้างผู้หญิงไทยให้เป็นดอกไม้ของชาติ หรือแม่ของชาติ โดยได้กำหนด
บทบาทหน้าที่ของผู้หญิงไทยอย่างชัดเจนผ่านการแสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างหรือ
ต้นแบบโดยท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ภริยาของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม
นั่นเอง ซึ่งจากการศึกษาของ นันทิรา ขำภิบาล (2530, น. 253) ระบุว่า “การออก
มามีบทบาทในสังคมของสตรีชั้นสูงและชั้นกลาง แม้ว่าจะจะเป็นความคิดริเริ่มส่วน

5 แพลและเรียบเรียงจากต้นฉบับที่ว่า “The ideal woman has now become the concept of
the super woman, who is expected to complete all the tasks of an ideal woman
of the 1950s while maintaining the career goals of the modern woman. The
combination of the two has resulted in an ideal that is perhaps so far above the
reality of women’s lives that women themselves will continue to struggle and
struggle but never attain it.”

ตัวของท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ในฐานะที่เป็นภริยาของผู้นำประเทศ แต่ก็มีส่วนพัฒนาสตรีในยุคสมัยดังกล่าวซึ่งมีลักษณะที่ก้าวหน้า” อีกทั้งยังได้เชิดชูอุดมการณ์ความเป็นแม่ให้ปรากฏชัดในผู้หญิงทุกชนชั้นในฐานะนโยบายพัฒนาสังคมของประเทศ โดยการเสนอว่า ผู้หญิงคือแม่พิมพ์ของชาติ คือแม่พิมพ์ของลูก ถ้าแม่ดีลูกก็จะดี ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการช่วยสร้างชาติ (มาตี, 2552, น. 50) ด้วยเหตุนี้ว่าทกรรมทางเพศสภาพและเพศวิถีในหนังสือเรียนวิวิธภาษาจึงได้รับอิทธิพลจากนโยบายสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นอันมาก โดยวาทกรรมบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในฐานะภรรยาและแม่จึงปรากฏอยู่มากที่สุดในหนังสือเรียนวิวิธภาษา นอกจากนี้วัฒนธรรมหนึ่งที่ถูกยกระดับมาเชิดชูและให้ความสำคัญในสมัย จอมพล ป. พิบูลสงครามก็คือ วัฒนธรรมครอบครัวแบบอุดมคติที่เป็น “ผัวเดียวเมียเดียว” ซึ่งรัฐสมัยใหม่ในช่วงของจอมพล ป. พิจารณาแล้วว่าครอบครัวเป็นสมมุติฐานของชาติ จึงได้กำหนดวัฒนธรรมนี้ขึ้นเพื่อให้ครอบครัวทั้งหลายรับเอาไปปฏิบัติ (สุรเชษฐ์, 2557, น. 83) ดังนั้นภาพครอบครัวในอุดมคติที่มีพ่อ แม่ ลูก อาศัยอย่างอบอุ่น โดยพ่อทำงานนอกบ้าน แม่ทำงานในบ้าน ลูกมีหน้าที่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน และถูกถ่ายทอด ผลิตผ่านหนังสือเรียนวิวิธภาษาเช่นกัน จะเห็นได้ว่าภาพของครอบครัวอุดมคติแบบ “ผัวเดียวเมียเดียว” ที่ถูกกำหนดขึ้นอย่างจริงจังเป็นวัฒนธรรมอันดีงามของไทยได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดบทบาท หน้าที่ และระเบียบความสัมพันธ์ทางเพศสภาพในพื้นที่ครอบครัวด้วย

สำหรับภาพเหมารวมด้านเพศสภาพ (Gender Stereotypes) ของผู้หญิงและผู้ชาย มีลักษณะเป็นขั้วตรงข้ามเช่นเดียวกับบทบาทและพื้นที่ โดยอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดแบบปิตาธิปไตยที่มีผู้ชายมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจเหนือผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงมีภาพในเชิงลบ (Negative) และต้องอยู่ภายใต้การควบคุมจากสังคมมากกว่าผู้ชาย ซึ่งจะเห็นได้จากเนื้อความในเชิงสิ่งสอนต่างๆ ที่ปรากฏในหนังสือเรียน ทั้งการแต่งกาย มารยาทในการพูด พฤติกรรมที่แสดงออก เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มาจากวาทกรรมที่ว่า “รักนวลสงวนตัว” และ “เรียบร้อย น่ารัก” อันได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดยุควิกตอเรียน ซึ่งหลอมรวมเป็นวัฒนธรรมอันดีงามของไทย

มาช้านาน ผู้หญิงที่เป็นไปตามบรรทัดฐานดังกล่าวของสังคมจะได้รับการยกย่องว่าเป็น “ผู้หญิงดี” ในขณะที่ผู้หญิงซึ่งไม่อยู่ในกรอบบรรทัดฐานของสังคมก็จะถูกประเมินว่าเป็น “ผู้หญิงไม่ดี” ซึ่งส่งต่อมาที่การผลิตซ้ำวาทกรรมภาพอุดมคติ (Ideal Images) ของผู้หญิง รวมถึงผู้ชายที่สังคมคาดหวังผ่านหนังสือเรียน ส่วนในแง่ของวาทกรรมเพศวิถี (Sexuality) ของผู้หญิงและผู้ชาย ในหนังสือเรียน วิถีภาษานำเสนอเพียงวาทกรรมความรักชาติเท่านั้น โดยตอกย้ำนโยบายการสร้างชาติของจอมพล ป. ซึ่งเป็นอุปกรณ์สำคัญในการควบคุมเยาวชนที่เป็นอนาคตของชาติ ส่งผลต่อความมั่นคงของชาติต่อไป ส่วนในแง่การแสดงออกด้านความต้องการทางเพศ (Sexual Desire) ของผู้หญิงและผู้ชายถูกนำเสนอว่าต้องอยู่ภายใต้การควบคุม เพื่อเป็นการป้องกันการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร

การผลิตซ้ำวาทกรรมเรื่องเพศสภาพและเพศวิถี โดยหนังสือเรียนวิถีภาษา

ท่ามกลางกระแสยุคโลกาภิวัตน์ซึ่งความพยายามต่อสู้กับโครงสร้างสังคมแบบปิตาธิปไตยเพื่อให้สิทธิของผู้หญิงทัดเทียมกับผู้ชายเกิดผลสัมฤทธิ์มากขึ้น ตัวอย่างเช่นการเปลี่ยนแปลงกฎหมายอย่างพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 ซึ่งคุ้มครองภรรยาที่ถูกสามีใช้ความรุนแรง และพระราชบัญญัติชื้อบุคคล พ.ศ. 2548 ซึ่งให้สิทธิในการเลือกใช้นามสกุล หรือพระราชบัญญัติค่านำหน้านามหญิง พ.ศ. 2551 ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเลือกใช้นำหน้านามว่า “นาง” หรือ “นางสาว” ได้ภายหลังจากจดทะเบียนสมรสแล้ว รวมถึงค่านิยมเรื่องเพศสภาพและเพศวิถีที่เปิดกว้างมากขึ้น ทำให้ชุดวาทกรรมดั้งเดิมแบบแนวคิดปิตาธิปไตยหรือแนวคิดยิววิกตอเรียนที่ผู้ชายยกคชี่หรือใช้อำนาจเหนือผู้หญิง ดูเหมือนจะกลายเป็นชุดวาทกรรมล้าหลังที่มีกระแสต่อต้านจากคนในสังคมบางส่วน แต่ชุดวาทกรรมดังกล่าวยังคงถูกผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันได้ด้วยวิธีการถ่ายทอดผ่านองค์ความรู้โดยสถาบันทางสังคมต่างๆ โดยเฉพาะสถาบันครอบครัว และสถาบันการศึกษา ดังที่ มาตี ลิมสกุล

ระบุดังกล่าวการศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์แนวคิดเพศภาวะในหนังสือแบบเรียนระดับประถมศึกษา ช่วงชั้นที่ 1 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544” (2552, น. 4) ว่า

ภายใต้กระแสความทันสมัยและความเป็นตะวันตก ทำให้รูปแบบการจัดการเรียนในปัจจุบัน ไม่บ่งชี้ถึงการรับใช้อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่อย่างในอดีต ด้วยการเรียนภายใต้หลักสูตรและวิชาการ ตลอดจนกิจกรรมในการเรียนรู้ที่เป็นไปในรูปแบบเดียวกันสำหรับทั้ง 2 เพศ แต่ผลการศึกษาเกี่ยวกับเพศภาวะหลายเรื่อง (นิศา ชูโต และคณะ, 2538, น. 1-3; จอมญาดา ชื่นประจักษ์กุล, 2548, น. 151-154; สรัญญา เอกธรรมสุทธิ, 2549, น. 186-190) ชี้ชัดให้เห็นการดำรงอยู่ การผลิตซ้ำและการสืบทอดอุดมการณ์ดังกล่าวอย่างแยบยล แล้วครอบงำอัตลักษณ์และการให้ความหมายของอุดมการณ์ความเป็นหญิงที่ด้อยกว่า มีสถานะต่ำกว่าอุดมการณ์ความเป็นชายในสังคม ด้วยการสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นทับซ้อน ผ่านระบบความเชื่อ บรรทัดฐานทางสังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรม โดยมี “กระบวนการขัดเกลาทางสังคม” (Socialization) เป็นเครื่องมือสำคัญในการผลิตซ้ำ ทางอำนาจและผลประโยชน์ให้อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข ผ่านกระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกในสังคม ทั้งรูปแบบที่เป็นทางการ (ทางตรง) และไม่เป็นทางการ (ทางอ้อม) โดยมีตัวแทนของสังคมทำหน้าที่ดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา และสถาบันสื่อมวลชน

เมื่อวิเคราะห์โดยใช้แนวคิดของฟูโกต์เกี่ยวกับบงก์ประธาน (Subject) อำนาจ (power) และภาคปฏิบัติการของวาทกรรม (Discursive practices) ที่ว่ามนุษย์ในฐานะเป็น subject โดยเนื้อแท้แล้วไม่ได้มีเสรีภาพ แต่ถูกห้อมล้อมไปด้วยแรงบีบที่กำหนดจากสังคมทุกๆ ด้าน ความคิดเรื่อง subject เป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้น (social construction) โดยผ่านวาทกรรมทางสังคม (social discourses) [ภาษา ความคิด การแสดงแทนด้วยสัญลักษณ์] ซึ่งจัดวางตำแหน่งแห่งที่ให้กับ subject ในสนามของความสัมพันธ์ทางอำนาจ (power)

relations) และภายในปริมณฑลของปฏิบัติการ (practices) (เชษฐา พวงหัตถ์, 2548, น. 73)

การผลิตซ้ำชุดวาทกรรมดั้งเดิมที่มีแนวคิดแบบปิตาธิปไตยและแนวคิดยุควิกตอเรียนที่วัฒนธรรมไทยรับมาปฏิบัติอย่างเข้มข้น จึงดูเหมือนจะมีผลในภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมน้อยลง กล่าวคือ คนในสังคมไทยโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ซึ่งเกิดมาในช่วงที่วาทกรรมยุคโลกาภิวัตน์มีอำนาจ ไม่ได้คล้อยตามหรือถูกก่อรูปความเป็นตัวตนตามชุดวาทกรรมดั้งเดิมนั้นเสียทั้งหมด เนื่องมาจากในเวลานี้อำนาจของวาทกรรมยุคโลกาภิวัตน์มีมากกว่า คนในสังคมไทยจึงมีแนวโน้มที่จะคิดต่อต้านชุดวาทกรรมดั้งเดิมแบบที่ผู้ชายกดขี่หรือใช้อำนาจเหนือผู้หญิงซึ่งปรากฏให้เห็นชัดเจนในวรรณคดี อย่างไรก็ตามเครื่องมือในการผลิตซ้ำชุดวาทกรรมหรืออุดมการณ์รัฐอย่างหนังสือเรียนวิวิธภาษาถูกผลิตออกมาเมื่อ พ.ศ. 2551 โดยใช้บทประพันธ์ที่แต่งขึ้นใหม่ซึ่งมีโครงเรื่อง ฉาก และกระบวนการทัศน์ของตัวละครที่มีความทันสมัย น่าจะมีผลในภาคปฏิบัติการมากกว่าหนังสือเรียนชุดอื่นๆ ซึ่งถ่ายทอดชุดวาทกรรมดั้งเดิมอย่างเข้มข้นผ่านวรรณคดีไทย ทั้งนี้เนื่องมาจากการสร้างโครงเรื่อง ฉาก และกระบวนการทัศน์ของตัวละครให้มีความทันสมัย เห็นได้จากการที่ผู้ใหญ่ (ในฐานะสังคม) พยายามทำความเข้าใจลักษณะของวัยรุ่นมากขึ้น เช่น การที่พ่อแม่อนุญาตให้ลูกไปเที่ยวคอนเสิร์ต หรือการที่แม่และครูเข้าใจสภาวะอารมณ์ฉุนเฉียวของลูกและลูกศิษย์ซึ่งแสดงพฤติกรรมในลักษณะที่ใช้อารมณ์รุนแรง แม้ว่าจะยังคงแฝงฝังอยู่ในกรอบของชุดวาทกรรมดั้งเดิมที่อยู่ภายใต้แนวคิดปิตาธิปไตยที่ถูกก่อรูปเป็นวาทกรรมซึ่งชื่อว่า “วัฒนธรรมไทยที่ดีงาม” ส่งผลให้นักเรียนหรือผู้อ่านหนังสือเรียนวิวิธภาษาไม่เกิดความคิด “ต่อต้าน” แต่ “ยอมรับ” ชุดวาทกรรมเหล่านั้นโดยดุษฎีด้วยเหตุที่มีความทันสมัยและดูสมเหตุสมผลกับโลกแห่งความจริงในสังคม หากแต่แท้จริงแล้วนักเรียนหรือผู้อ่านกำลังถูกชุดวาทกรรมที่มาในรูปแบบของ “ความรู้” หล่อหลอมและทำให้ตกอยู่ในกระบวนการผลิตซ้ำทางวาทกรรมแล้ว สอดคล้องกับที่ เชษฐา พวงหัตถ์ (2548, น. 83) ได้กล่าวถึงแนวคิดของฟูโกต์เกี่ยวกับความ

พียงพียงกันระหว่างอำนาจและความรู้ไว้ว่า

...ความเชื่อมโยงกันระหว่างอำนาจ (power) และความรู้ (knowledge) ปรากฏให้เห็นในลักษณะของการสร้างความสามารถและกิจกรรมรูปแบบใหม่ๆ ให้กับปัจเจกบุคคล ร่างกายที่ถูกทำให้เชื่อหรืออยู่ในเโรวาทซึ่งถูกสร้างขึ้นมาโดยการสร้างวินัยในชีวิตประจำวันหรือปฏิบัติการเรื่องเพศที่ถูกทำให้เป็นเรื่องปกติ (normalized) รวมถึงอัตลักษณ์ที่ถูกผลิตโดยผ่านวาทกรรมใหม่ๆ เกี่ยวกับเรื่องเพศล้วนแสดงให้เห็นถึงผลที่เกิดจากการใช้อำนาจ อำนาจสมัยใหม่ไม่ได้ปฏิบัติการโดยผ่านการบังคับหรือการจำกัดความสามารถและกิจกรรมที่มีอยู่ แต่โดยผ่านการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ๆ ความรู้และปฏิบัติการ ในแง่นี้เห็นได้ว่าความรู้ในรูปของวาทกรรมมีลักษณะของการปฏิบัติในแง่ของผลกระทบ ดังนั้นจึงเรียกควบคู่กันไปว่า “วาทกรรม/ปฏิบัติการ” วาทกรรมในลักษณะนี้ปรากฏให้เห็นไม่เพียงแต่ในตัวบทที่เป็นงานเขียนเท่านั้น แต่ยังปรากฏให้เห็นในปฏิบัติการของสถาบันและขององค์กรด้วย

ดังนั้นการสร้างโครงเรื่อง ฉาก และกระบวนทัศน์ของตัวละครในบทประพันธ์ที่แต่งขึ้นใหม่ในหนังสือเรียนวิวิธภาษาให้มีความทันสมัยนั้นจึงเป็นการช่วงชิงอำนาจทางวาทกรรมให้ยังคงอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งทำให้ชุดวาทกรรมที่แฝงฝังอยู่ในบทประพันธ์มีความสมเหตุสมผล เข้ากับความเป็นจริงในสังคมขณะนี้ และเป็นที่ยอมรับของนักเรียน เพื่อผลิตซ้ำชุดวาทกรรมดั้งเดิมที่เป็นอุดมการณ์ของกระทรวงศึกษาธิการในฐานะสถาบันรัฐซึ่งมีเป้าหมายคงรูปวัฒนธรรมไทยไว้ อย่างเข้มข้น ซึ่งวัฒนธรรมหรือค่านิยมไทยนั้นอยู่ภายใต้แนวคิดปีตาธิปไตย แนวคิดวิกตอเรียน และแนวคิด นโยบาย สมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม นั่นเอง

บทสรุป

แม้โครงเรื่อง ฉาก และกระบวนการทัศน์ของตัวละครแสดงถึงสังคมยุคโลกาภิวัตน์ แต่ว่าทฤษฎีเรื่องเพศสภาพและเพศวิถีในหนังสือเรียนก็ยังอยู่ในกรอบจารีตไทยซึ่งประกอบสร้างมาจากแนวคิดปิตาธิปไตย และแนวคิดยุควิกตอเรียนซึ่งชายมีอำนาจเหนือหญิง ในขณะที่หญิงถูกควบคุมเพศสภาพและเพศวิถีมากกว่าชาย ส่วนบทบาททางเพศสภาพและภาพอุดมคติที่สังคมคาดหวัง พบว่าหญิงต้องเป็นกุลสตรี ชายต้องเป็นสุภาพบุรุษ ซึ่งในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เน้นปลูกฝังว่าทฤษฎีนี้แก่พลเมืองไทยโดยผ่านการสร้างและเชิดชูวัฒนธรรมไทยแบบรัฐนิยม นอกจากนี้ในหนังสือเรียนวิวิธภาษายังปรากฏว่าทฤษฎีเพศวิถีแบบต่างเพศ (Heterosexuality) เท่านั้น แต่ปิดกั้นเพศวิถีแบบเพศเดียวกัน (Homosexuality) รวมทั้งเบียดเบียนทฤษฎีเรื่องความรักเป็นเพียงเรื่องของความรักชาติเท่านั้น ส่วนความปรารถนาหรือความสัมพันธ์ทางเพศไม่ถูกนำเสนอในหนังสือเรียนวิวิธภาษาให้นักเรียนเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับคุณลักษณะเด็กไทยที่พึงประสงค์ตามแนวทางของกระทรวงศึกษาธิการซึ่งไม่ประสงค์ให้นักเรียนมีความรักหรือความสัมพันธ์ทางเพศก่อนวัยอันควรนั่นเอง

รายการอ้างอิง

หนังสือและบทความในหนังสือ

- กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ. (2544). *คู่มือการจัดการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย*, เอกสารประกอบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2551). *ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2548). *รายงานการศึกษาคุณลักษณะเด็กไทยที่พึงประสงค์*. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2554). *หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย วิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1*. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2556ก). *หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย วิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2*. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2556ข). *หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย วิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3*. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- คำ ผกา. (2554). วันทองเลือกผัว. ใน ปกป้อง จันวิทย์ (บรรณาธิการ), *October 11: Sex Issue* (น. 234-244). กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุ๊กส์.
- เชษฐา พวงหัตถ์. (2548). *โครงสร้าง-ผู้กระทำการ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- นิตา ชูโต. (2538). *รายงานการวิจัยเรื่องการประเมินหนังสือเรียนและหนังสืออ่านประกอบ การเรียนเชิงถ่ายถอดค่านิยม เกี่ยวกับบทบาทหญิงชาย*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, คณะอนุกรรมการศึกษา อาชีพ และวัฒนธรรม.

มลฤดี ลาพิมล. (2551). รักนวลสงวนตัว. ใน พิมพวัลย์ บุญมงคล (บรรณาธิการ), *ภาษาเพศในสังคมไทย: อำนาจ สิทธิ และสุขภาวะทางเพศ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.

มลฤดี ลาพิมล, พิมพวัลย์ บุญมงคล, ศรีนยา สิงห์ทองวรรณ, อุไรรัตน์ หน้าใหญ่, และ รณภูมิ สามัคคีคารมย์. (2551). *วาทกรรมเรื่องเพศในหลักสูตรเพศศึกษาแนวใหม่: มุมมอง การต่อรอง และการประยุกต์ใช้*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสร้างความเข้าใจเพื่อสุขภาพผู้หญิง.

วิลาสินี พิพิธกุล และ กิตติ กันภัย. (2546). *เพศและการสื่อสารในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

บทความวารสาร

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (สิงหาคม 2534). *ชาติไทย และเมืองไทย ในแบบเรียนประถมศึกษา*. *ศิลปวัฒนธรรม*, 12(10), 142-164.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538). *ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียน และอนุสาวรีย์: ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ และการจัดสำนึก*. *ศิลปวัฒนธรรม (ฉบับพิเศษ)*, 84-87.

วารภรณ์ แซ่มสนิท. (2551). *หลากหลายคือความเป็นธรรม: Politics of Recognition กับการเคลื่อนไหวเรื่องเพศวิถีในสังคมไทย*. *วารสารจุดยืน: Stance วารสารสตรีนิยมไทย*, 2, 75-113.

วิทยานิพนธ์

นันทิรา ขำภิบาล. (2530). *นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะศิลปศาสตร์, สาขาประวัติศาสตร์.

ปราบดา ประภาสิริ. (2548). *เสียงเงิบของแม่ผู้ติดเชื้อเอชไอวี: อำนาจ การต่อรอง และการขัดขืน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร, สาขาสตรีศึกษา.

มาตี ลิ้มสกุล. (2552). *การวิเคราะห์แนวคิดเพศภาวะในหนังสือแบบเรียนระดับประถมศึกษา ช่วงชั้นที่ 1 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, สาขาการบริหารสังคม.

เอกสารประกอบการประชุม

สรณัฐ ไตลังคะ. (สิงหาคม 2554). *เพศวิถีและอารมณ์ปรารถนาในนวนิยายเรื่อง เราลิติต ของ ร. จันทะพิมพะ*.

ใน นัทนัย ประสานนาม (บรรณาธิการ), *มนุษยศาสตร์ในทศวรรษใหม่: พลวัตแห่งองค์ความรู้กับพหุลักษณะทางวัฒนธรรม: การประชุมวิชาการระดับชาติในโอกาสครบรอบ 30 ปี แห่งการสถาปนาคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 18-19 สิงหาคม 2554*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

สาธารณะ รัฐ เช็ทซ์ เพศวิถียุค “นายกา หญิง”. (31 พฤษภาคม 2556). ข่าวสดออนไลน์. สืบค้นจาก http://www.khaosod.co.th/view_newsonline.php?newsid=TVRNMk9Ua3p0amN6T1E9PQ==

เอกสารอื่น ๆ

จิรณีย์ วิมุตติสุข. (29 กรกฎาคม 2548). ชุนแผน: พระเอกในอุดมคติ ดิจริงหรือ?. ใน *ลายไทยฉบับพิเศษวันภาษาไทยแห่งชาติ* [จุลสาร]. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Books and Book Articles

- Adams, M. L. (1997). *The trouble with normal: Postwar youth and the making of heterosexuality*. Totonto: University of Toronto Press.
- Blair, T. E. (Ed.). (2007). *A Glossary of terms in gender and sexualities* (2nd ed.). Nakhon Pathom: Mahidol University, Faculty of Social Sciences and Humanities, The Southeast Asian Consortium on Gender, Sexuality and Health.
- Foucault, M. (1990). *The history of sexuality, volume I: An introduction* (R. Hurley, Trans.). New York: Vintage.
- Heilbrun, A. B. (1981). *Human sex-role behavior*. New York: Pergamon Press.

Electronic Media

- Holt, J. (2005, May). The ideal woman. Retrieved from <http://www.csustan.edu/sites/default/files/honors/documents/journals/soundings/Holt.pdf>

วิวาทะทางการเมืองว่าด้วย การสร้างเขื่อนดอนสะโฮง แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

The Political Controversy on Don Sahong Dam in
Champasak Province, Lao People's Democratic Republic

สุพิชฌาย์ ปัญญา¹

บทคัดย่อ

ถึงแม้ว่ากระแสต่อต้านการสร้างเขื่อนไซยะบูลี (Xaygnabouli) ดำเนินอย่างต่อเนื่อง แต่รัฐบาลลาวยังคงประกาศเดินหน้าโครงการก่อสร้างเขื่อนดังกล่าว โดยมีหวั่นต่อเสียงวิพากษ์วิจารณ์ของภาคประชาสังคม ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2556 รัฐบาลลาวได้ประกาศโครงการก่อสร้างเขื่อน อันมีชื่อว่า เขื่อนดอนสะโฮง โดยรัฐบาลลาว มีวัตถุประสงค์เพื่อรองรับกับความต้องการบริโภคกระแสไฟฟ้าในบริเวณลาวใต้ ภายใต้โครงการแบตเตอรี่แห่งเอเชียหรือหม้อไฟแห่งเอเชีย ดังที่ปรากฏขึ้นในยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจของสปป.ลาว ผลจากโครงการสร้างเขื่อนดอนสะโฮงได้นำไปสู่ทั้งกระแสการสนับสนุนและต่อต้าน จนนำไปสู่วิวาทะทางการเมืองหรือข้อถกเถียงทางการเมืองระหว่างรัฐบาลลาวและภาคประชาสังคม ที่ต่างฝ่ายต่างมีเหตุปัจจัยที่นำไปสู่รูปแบบการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่แตกต่างกัน โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือการต่อสู้และการต่อรองเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตนเองในท้ายที่สุด

คำสำคัญ: เขื่อนดอนสะโฮง รัฐบาลลาว สปป.ลาว นโยบายหม้อไฟแห่งเอเชีย

¹ อาจารย์ประจำสำนักวิชาการเมืองและการปกครอง คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Abstract

Although the civil society has been resisting and criticizing the Xaynabouli dam project but Lao government has been constructing the dam. Moreover, In November 2013 Lao government announced Don Sahong run-of-river dam project will sell all of the electricity to Electricite du Laos for domestic consumption amid rising demand for power in the southern part of Laos under the Battery of Asia policy in Lao socio-economic development. This issue has been criticized by civil society because of its impacts but Lao government has been supporting the dam, that lead to the political controversy between Lao government and civil society. Each group has a different factor in order to bargaining to archive their goals about the dam.

Keywords: Don Sahong Dam, Lao government, Lao PDR, Battery of Asia policy

ถึงแม้ว่ากระแสการต่อต้านเขื่อนไซยะบูลี (Xayabouli Dam) ยังคงดำเนินอย่างต่อเนื่องจากภาคประชาสังคมและนานาชาติประเทศที่สังเกตเห็นผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติอันเกิดจากการสร้างเขื่อนดังกล่าว แต่รัฐบาลลาวกลับไม่สนใจเสียงวิพากษ์วิจารณ์เหล่านี้ และประกาศเดินทางโครงการสร้างเขื่อนไซยะบูลี ค.ศ.2013 ซึ่งปัจจุบันก่อสร้างเสร็จสิ้นไปแล้วกว่าร้อยละ 21 (ทรงฤทธิ์ โพนเงิน, 2014: ออนไลน์) ยิ่งไปกว่านั้นในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2013 รัฐบาลลาวได้ประกาศดำเนินการโครงการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่บริเวณสี่พันดอน แขวงจำปาสัก สปป.ลาว อันมีนามว่า “ดอนสะโฮง” (Don Sahong Dam) ภายหลังจากศึกษาความเป็นไปได้และผลกระทบถึง 7 ปี โครงการการสร้างเขื่อนดอนสะโฮงเป็นหนึ่งในโครงการของนโยบายหม้อไฟแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (The Battery of South East Asia) ของรัฐบาลลาว ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการผลิตกระแสไฟฟ้าส่งออกไปยังประเทศเพื่อนบ้านและตอบสนองต่อความต้องการบริโภคกระแสไฟฟ้าภายในประเทศ ผลจากการประกาศโครงการสร้างเขื่อนดอนสะโฮงได้นำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์จากบรรดาภาคประชาสังคมอันประกอบด้วย องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ นักวิชาชีพด้านการพัฒนาและสิ่งแวดล้อม รวมถึงประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณแม่น้ำโขงตอนล่าง อันมีสาเหตุมาจากที่รัฐบาลลาวประกาศดำเนินการโครงการดังกล่าวโดยปราศจากการรับฟังเสียงวิพากษ์วิจารณ์ของภาคประชาสังคม ประเทศเพื่อนบ้านและคณะกรรมการแม่น้ำโขง โดยรัฐบาลลาวอ้างว่า โครงการเขื่อนดอนสะโฮงนั้น เป็นขอบเขตอำนาจอธิปไตยภายในรัฐ รวมทั้งรัฐบาลลาวได้ตีความว่าเขื่อนดอนสะโฮงไม่ได้อยู่บนลำน้ำสายหลักของแม่น้ำโขงทั้งหมด เพียงแค่ใช้พื้นที่บนแม่น้ำโขงเพียงส่วนน้อยเท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงก่อให้เกิดกระแสการต่อต้านโครงการเขื่อนดอนสะโฮงขึ้นจากภาคประชาสังคม จนนำไปสู่การเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อหยุดยั้งการดำเนินการก่อสร้างเขื่อนดอนสะโฮงในรูปแบบต่างๆ

ดังนั้นในบทความชิ้นนี้ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอข้อคิดเห็นในประเด็นเกี่ยวกับโครงการสร้างเขื่อนดอนสะโฮงที่นำไปสู่การต่อสู้และต่อรองเชิงอำนาจระหว่างรัฐบาลลาวกับกลุ่มภาคประชาสังคม หรือที่เรียกว่าเป็น “วิวาทะทางการเมือง” (Political controversy) โดยใช้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา อันนำไปสู่ข้อถกเถียงเกี่ยวกับการสร้างเขื่อนดอนสะโฮงภายในสปป.ลาว ผ่านการรวบรวมเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข่าวสารที่เกี่ยวกับโครงการดังกล่าวใน เว็บไซต์สื่อกระแสหลักของสปป.ลาว และเว็บไซต์ของภาคประชาสังคมที่ออกมาต่อต้านการสร้างเขื่อนดอนสะโฮงอย่างไรก็ตามก่อนที่จะกล่าวถึงวิวาทะทางการเมืองของทั้ง 2 กลุ่มนี้ ในเบื้องต้นของบทความชิ้นนี้จะกล่าวถึงแนวคิดที่ใช้ในงานนี้และข้อมูลทั่วไปของเขื่อนดอนสะโฮงเพื่ออธิบายถึงความสำคัญของบริเวณสี่พันดอนต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศวิทยาในแม่น้ำโขง

ข้อมูลทั่วไปของเขื่อนดอนสะโฮงแขวงจำปาสัก สปป.ลาว

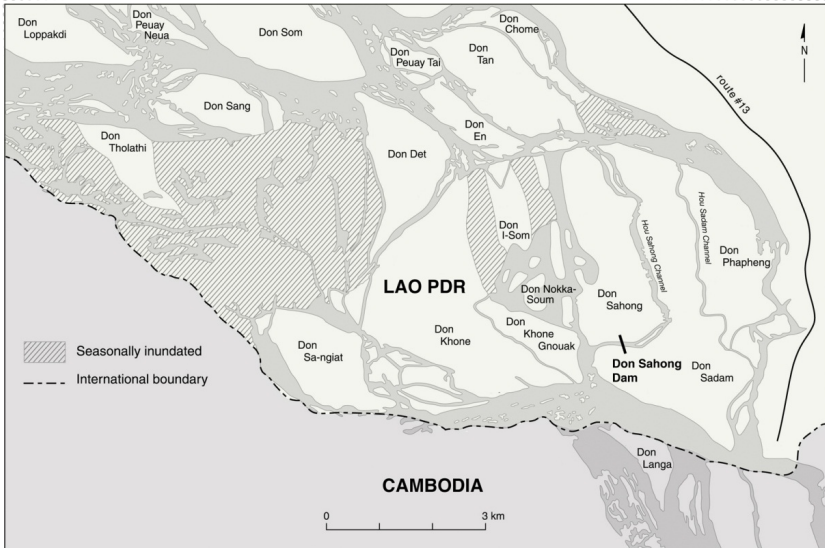
ในงานศึกษาของ Diokmo และ Van Chinh (2006, pp. 1-2) ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของแม่น้ำโขง ในฐานะที่เป็นแม่น้ำที่มีขนาดใหญ่ และเต็มไปด้วยความหลากหลายทางนิเวศวิทยาและวัฒนธรรม เพราะในบริเวณที่แม่น้ำโขงไหลผ่านนั้น เริ่มต้นตั้งแต่ จีน เมียนมาร์ สปป.ลาว ไทย กัมพูชา และเวียดนาม อย่างไรก็ตามภายหลังจากการก่อตั้งโครงการความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ได้นำไปสู่การพัฒนาในแม่น้ำโขงที่มีจำนวนมากยิ่งขึ้นและการพัฒนาดังกล่าวเป็นการพัฒนาที่ทันสมัย อันมุ่งเน้นแต่การอุปโภคบริโภคมากกว่าการพัฒนาอย่างยั่งยืน เช่น การสร้างเขื่อนในจีนบนแม่น้ำโขง ที่ปิดกั้นเส้นทางน้ำของแม่น้ำโขงและส่งผลกระทบต่อประเทศที่อยู่บริเวณแม่น้ำโขงตอนล่างและระบบนิเวศวิทยาในแม่น้ำโขงอีกด้วย ส่วนสาเหตุที่การพัฒนาให้ทันสมัยได้รับความนิยมบนแม่น้ำโขงนั้น จากงานศึกษาของยศ สันตสมบัติ และคณะ (2014, น.3-6) พบว่า ปัจจุบันหลากหลายประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงเวลานี้เป็นสังคมเปลี่ยนผ่าน (Transitional societies) นั่นคือการเกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่าง

รวดเร็วทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ท่ามกลางกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วนี้ ได้ส่งผลให้การจัดการทรัพยากรมีลักษณะรวมศูนย์อำนาจมากยิ่งขึ้น เพื่อแข่งขันดึงดูดทรัพยากรมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งในแง่ของการสร้างเขื่อนเหมืองแร่และไร่ขนาดใหญ่ ดังจะเห็นได้จากการตัดสินใจประกาศเดินหน้าการสร้างเขื่อนดอนสะโฮงจากรัฐบาลลาว ที่ถือเป็นการดำเนินการโดยปราศจากการรับฟังความคิดเห็นจากคณะกรรมการแม่น้ำโขง รวมถึงเสียงวิพากษ์วิจารณ์ของภาคประชาสังคมในประเทศดังกล่าว

เขื่อนดอนสะโฮง (Don Sahong Dam) เป็นอีกหนึ่งเขื่อนที่จะก่อสร้างบนแม่น้ำโขง ในบริเวณสี่พันดอน แขวงจำปาสัก สปป.ลาว หรือแม่น้ำโขงตอนล่างสี่พันดอน (Siphandone) ตั้งอยู่บริเวณพรมแดนของสปป.ลาว และกัมพูชา ตั้งอยู่ระหว่างเทือกเขาตงรักในทางทิศตะวันตกและที่ราบสูงโบลเว่น (Bolovens Plateau) ในทางทิศตะวันออกและตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากสี่พันดอนประกอบด้วยเกาะแก่งเป็นจำนวนมาก จึงทำให้สี่พันดอนได้รับการขนานนามว่าเป็นแหล่งนิเวศวิทยาที่มีอุดมสมบูรณ์ที่หล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำโขงตอนล่างกว่าล้านชีวิต เนื่องจากสี่พันดอนเป็นเส้นทางอพยพของพันธุ์ปลากว่า 205 ชนิดในแม่น้ำโขง รวมถึงเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของโลมาอิรวดี ซึ่งเป็นปลาโลมาน้ำจืดที่สามารถพบเห็นได้ในแม่น้ำโขงเท่านั้น ด้วยเหตุนี้สี่พันดอนจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณแม่น้ำโขง ดังที่ในงานศึกษาของ Hill and Hill (2009 อ้างถึงใน IUCN, 2009, pp.70-74) ได้กล่าวว่า “สี่พันดอน คือแหล่งนิเวศวิทยาที่มีลักษณะเฉพาะอันจำเป็นต่อภาคพื้นดินของแม่น้ำโขงตอนล่างทั้งหมด ในพื้นที่นั้นเต็มไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่หายาก ที่ทุกๆคนต่างพยายามอนุรักษ์เกาะแก่งทั้งหมดจากการพัฒนา” ที่สำคัญสี่พันดอนยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาที่จำเป็นต่อการดำรงชีพของผู้คนกว่าล้านคนในสปป.ลาว ไทย กัมพูชา และสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง (Mekong Delta) ในเวียดนาม ดังเช่นในประเทศกัมพูชา กว่าร้อยละ 75 ของปลาในโตนเลสาป (Tonle Sap) ขึ้นอยู่กับการอพยพของปลาที่อยู่ในสี่พันดอน

ในช่วงหน้าแล้ง และโตนเลสาบถือมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวกัมพูชา เพราะโตนเลสาบเป็นแหล่งผลิตอาหารอันดับ 2 ของประเทศ กัมพูชา ยิ่งไปกว่านั้นประชาชนกว่า 100,000 คนที่อาศัยอยู่บริเวณสี่พันดอนต่างพึ่งพิงแม่น้ำโขงในฐานะที่เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเลี้ยงชีพและเป็นแหล่งรายได้ โดยวิธีการผลิตของประชาชนส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับฤดูกาลและจำนวนของแม่น้ำโขง ซึ่งอาชีพการประมงถือเป็นรายได้หลักและเป็นแหล่งวัตถุดิบอาหารที่สำคัญจนนำไปสู่การคิดค้นและพัฒนาเทคนิคการประมงใหม่ๆ และสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ในบริเวณสี่พันดอนมีฮูสะโฮง (HouSahong) อันเป็นที่รู้จักจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวว่าเป็นเส้นทางสำคัญสำหรับการอพยพของปลาชนิดต่างๆ รวมถึงมีขนาดที่เหมาะสมที่ทำให้ปลาชนิดต่างๆสามารถอพยพได้อย่างราบรื่น จนประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวได้กล่าวว่า “หากฮูสะโฮงถูกกั้น ประชาชนที่อาศัยอยู่เวียงจันทน์ก็จะมีปลาเพียงพอต่อการบริโภค”

อย่างไรก็ตามภายหลังจากการพัฒนาในแม่น้ำโขงที่มุ่งเน้นในด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภคต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างเขื่อน การสร้างถนน การทำเหมืองแร่และการตัดไม้ทำลายป่า ก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบต่อระบบนิเวศวิทยาบนแม่น้ำโขง จนนำไปสู่การขยายตัวของจำนวนดินตะกอนและเนินทรายในแม่น้ำโขง อันส่งผลกระทบต่ออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ต่อการวางไข่และการเพาะพันธุ์ปลาในแม่น้ำโขง เนื่องจากดินตะกอนทำให้การแทรกซึมของแสงแดดลดลงและส่งผลกระทบต่อการเจริญเติบโตของพืชน้ำต่างๆ

ภาพที่ 1 แผนภาพแสดงเส้นทางไหลผ่านของแม่น้ำโขงตอนล่าง
และโครงการสร้างเขื่อนดอนสะโฮง
ที่มา: องค์การแม่น้ำสากล, ม.ป.ป.: ออนไลน์

จากที่กล่าวถึงในข้างต้นพบว่าฮูสะโฮงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อระบบนิเวศวิทยาและพันธุ์ปลาต่างๆ ในแม่น้ำโขงตอนล่าง อย่างไรก็ตามในเดือนมีนาคม ค.ศ.2006 รัฐบาลลาวได้ทำบันทึกความเข้าใจกับบริษัท Mega First Cooperation Berhad (หรือ MFCB) ซึ่งเป็นบริษัทสัญชาติมาเลเซียในการศึกษาความเป็นไปได้ของการสร้างเขื่อนบนแม่น้ำโขงซึ่งเขื่อนดอนสะโฮงจะมีความสูงประมาณ 30-32 เมตร สามารถผลิตกระแสไฟฟ้าได้ประมาณ 240-360 เมกกะวัตต์ วัตถุประสงค์หลักของการสร้างเขื่อนดอนสะโฮงคือการตอบสนองต่อความต้องการบริโภคไฟฟ้าในบริเวณลาวได้ รวมถึงยังสามารถส่งออกกระแสไฟฟ้าไปยังประเทศไทยและกัมพูชาตามนโยบายหม้อไฟแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Battery of South East Asia) ที่ถูกระบุไว้ในแผน

พัฒนาเศรษฐกิจ-สังคมแห่งชาติ 5 ปี ครั้งที่ 7 (2010-2015) เนื่องจาก สปป.ลาว ยังคงเป็นประเทศด้อยพัฒนาที่ยังขาดแคลน ซึ่งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ระบบสาธารณสุขโรคและคุณภาพชีวิต ดังนั้นรัฐบาลลาวจึงคาดหวังเป็นอย่างยิ่งว่า การสร้างเขื่อนในสปป.ลาวนั้น จะสามารถนำรายได้จากการขายกระแสไฟฟ้าให้แก่ประเทศเพื่อนบ้านมาใช้ในการพัฒนาประเทศ รวมทั้งสามารถบรรลุยุทธศาสตร์ การขจัดความยากจน และหลุดพ้นจากประเทศด้อยพัฒนา ก่อน ค.ศ. 2020 อันเป็นวาระการประชุมของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ครั้งที่ 6 ที่นำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาประเทศระยะยาวของสปป.ลาวโดยอาศัยการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีความเสมอภาคและยั่งยืน ไม่ว่าจะเป็นการเข้าสู่ระบบตลาด การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่มีความจำเป็น การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนผ่านความมั่นคง ด้านอาหาร การบริการทางสังคมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมใน ค.ศ.2013 ทางบริษัท MFBC ได้ประกาศเตรียมการสร้างเขื่อนดังกล่าวภายหลังจากศึกษา มาเป็นระยะเวลา 7 ปี โดยนาย Peter Hawkins ผู้จัดการด้านสิ่งแวดล้อมของ เขื่อนดอนสะโฮงได้อธิบายถึงรูปแบบการก่อสร้างเขื่อนที่สามารถสร้าง ประสิทธิภาพสูงสุดและไม่ก่อให้เกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเส้นทางอพยพของปลาในแม่น้ำโขง เนื่องจากโครงการเขื่อนดอนสะโฮงนั้น ไม่ได้ อยู่บนเส้นทางแม่น้ำโขงสายหลัก หากแต่ใช้พื้นที่เพียงร้อยละ 15 ของจำนวน แม่น้ำโขงทั้งหมดเท่านั้น (Somsak Phongkhae, 2013: ออนไลน์) ดังนั้น รัฐบาลลาวจึงประกาศเดินหน้าโครงการดังกล่าว โดยมีได้ปรึกษาหารือ คณะกรรมาธิการแม่น้ำโขง ประชาชนที่จะได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน และประเทศเพื่อนบ้าน อย่างกัมพูชา ไทย และเวียดนาม จึงนำไปสู่การ ตื่นตัวของภาคประชาสังคมที่เล็งเห็นถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นจากเขื่อน ดอนสะโฮง จนก่อให้เกิดวิาทะทางการเมือง หรือการแสดงความคิดเห็นที่เกี่ยวกับ ผลกระทบด้านลบที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมและชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนริมฝั่งโขง เพื่อต่อรองให้รัฐบาลลาวยุติโครงการดังกล่าว

การตื่นตัวของภาคประชาสังคมและนานาชาติ ต่อโครงการเขื่อนดอนสะโฮง

ภายหลังจากที่รัฐบาลลาวประกาศเดินหน้าโครงการเขื่อนดอนสะโฮง ในแขวงจำปาสัก ซึ่งอยู่บริเวณแม่น้ำโขงตอนล่าง อันมีความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตของผู้คนริมสองฝั่งโขงดังที่กล่าวถึงในข้างต้น ประเด็นดังกล่าวได้นำไปสู่ การต่อต้านของภาคประชาสังคมในแม่น้ำโขง อันประกอบด้วย กลุ่มองค์กรพัฒนา เอกชน นักวิชาการ นักวิชาชีพด้านการพัฒนาและประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ใน อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงและนานาชาติ (ThaiPublica, 2014: ออนไลน์) จากข้อมูล ขององค์การแม่น้ำสาขาสกลและสมาพันธ์แม่น้ำแห่งกัมพูชา (2014: ออนไลน์) ได้ออกมาประเมินผลกระทบด้านลบอันจะเกิดภายหลังจากที่เขื่อนดอนสะโฮง ก่อสร้างเสร็จสิ้นไม่ว่าจะเป็นผลกระทบที่ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ที่พึ่งพิงแม่น้ำโขงในการหาเลี้ยงชีพ เนื่องจากในบริเวณสี่พันดอนมีพันธุ์ปลา เป็นจำนวนกว่า 205 ชนิด หากโครงการเขื่อนดอนสะโฮงขวางกั้นแม่น้ำโขงทั้งหมด ก็จะไปสู่ปัญหาเส้นทางการอพยพของปลาตลอดทั้งปี และจะส่งผลกระทบต่อชาวประมงที่ทำมาหากินในบริเวณแม่น้ำโขงตอนล่าง นอกจากนี้แล้วยังส่ง ผลกระทบต่อปลาโลมาอิรวดี ที่ถือว่าเป็นปลาโลมาน้ำจืดที่พบเห็นได้เพียงที่ แม่น้ำโขงตอนล่างเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของ Ryan (2014, pp.7-8) เกี่ยวกับผลกระทบจากเขื่อนดอนสะโฮงที่มีต่อปลาโลมาอิรวดี ได้แสดงให้เห็น ว่า การขุดเจาะเพื่อก่อสร้างเขื่อนนั้น จะส่งเสียงดังรบกวนปลาโลมาอิรวดีและ อาจส่งผลเสียหายต่อระบบประสาทของปลาโลมาอิรวดีจนทำให้ไม่สามารถหา อาหารตามปกติเช่นเดียวกับหลักฐานทางวิทยาศาสตร์อื่นๆที่พบว่าเขื่อนจะปิดกั้น เส้นทางการอพยพของปลา รวมทั้งหยุดยั้งการไหลของตะกอนในแม่น้ำโขงซึ่งมีความ สำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการภาคเกษตรกรรม (สำนักข่าวอิสรา, 2013: ออนไลน์) ดังนั้นการสร้างเขื่อนดอนสะโฮงจึงส่งผลกระทบด้านลบกับสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อีกทั้งยังส่งผลให้ความหลากหลาย ทางชีวภาพของแม่น้ำโขงลดลง นอกจากผลกระทบด้านลบที่กล่าวถึงข้างต้นแล้ว

ภาคประชาสังคมยังมีความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า การสร้างเขื่อนในบริเวณแม่น้ำโขงตอนล่างนั้น เป็นการผลักดันโดยปราศจากการศึกษาผลกระทบข้ามพรมแดนอย่างพอเพียง รวมถึงไม่มีการปรึกษาหารือร่วมกับประชาชนในพื้นที่และภูมิภาค และคณะกรรมการแม่น้ำโขง (Mekong River Commission: MRC)

ด้วยเหตุนี้จึงนำไปสู่กระบวนการต่อสู้และต่อรองเชิงอำนาจของกลุ่มภาคประชาสังคมผ่านการเคลื่อนไหวทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ โดยภาคประชาสังคมได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของแม่น้ำโขงและผลกระทบด้านลบอันจะเกิดภายหลังจากโครงการเขื่อนตอนสะโฮงก่อสร้างเสร็จสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการส่งจดหมายเปิดผนึกถึงรัฐบาลลาว คณะกรรมการแม่น้ำโขงและรัฐบาลของประเทศสมาชิกในโครงการความร่วมมืออนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในการพิจารณาผลกระทบของการสร้างเขื่อนตอนสะโฮงอีกครั้งเนื่องจากทั้ง 3 ภาคส่วนต่างเป็นตัวแสดงที่มีบทบาทอย่างยิ่งต่อการพัฒนากระแสหลักบนแม่น้ำโขงและมีอำนาจในการตัดสินใจดำเนินนโยบายต่างๆที่เกี่ยวกับแม่น้ำโขง รวมถึงจัดการประชุมนานาชาติระดับภูมิภาคในประเด็น “เขื่อนตอนสะโฮงในลาว: ความคิดเห็นของกัมพูชา ไทย และเวียดนาม” ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2014 และออกแถลงการณ์ “หยุดเขื่อนบนแม่น้ำโขงสายหลัก – หยุดการลงทุนทั้งหมด” เพื่อประกาศจุดยืนของภาคประชาสังคมในฐานะผู้ต่อต้านโครงการเขื่อนตอนสะโฮงแถลงการณ์ดังกล่าว สามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า “ภาคประชาสังคมเรียกร้องไม่ให้มีการลงทุนใดๆในโครงการเขื่อนทั้งหมดในแม่น้ำโขง ให้ทุกธนาคารหยุดให้กู้เพื่อสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขงทั้งหมดและให้รัฐบาลของประเทศแม่น้ำโขงตระหนักถึงผลกระทบและความเดือดร้อนของประชาชน รวมถึงเคารพสิทธิของพวกเขาในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ รัฐบาลของประเทศแม่น้ำโขงจะต้องใช้ความพยายามทั้งหมด ในการให้การก่อสร้างเขื่อนบนแม่น้ำโขงสายหลักยุติลงทันทีและทำให้แน่ใจได้ว่า จะไม่มีการทำข้อตกลงใดๆอีกในอนาคตและสร้างเขื่อนบนแม่น้ำโขงอีกต่อไป ในท้ายที่สุด ในขณะที่สัญญาสัมปทานของเขื่อนตอนสะโฮงยังไม่ได้รับการลงนามและยังไม่มีธนาคารใดที่ประกาศต่อสาธารณะว่าจะให้เงินกู้

สำหรับโครงการนี้ เราขอเรียกร้องให้ไม่มีการลงทุนใดๆสำหรับโครงการที่เต็มไปด้วยความเสี่ยงนี้โดยเด็ดขาด” (ไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน, 2014: ออนไลน์)

ส่วนทัศนคติของคณะกรรมการแม่น้ำโขง(Mekong River Commission: MRC) ในฐานะที่เป็นองค์กรที่ส่งเสริมและประสานงานด้านการจัดการและพัฒนาแหล่งน้ำ และทรัพยากรอันเกี่ยวเนื่องอื่นๆแบบยั่งยืน เพื่อผลประโยชน์ร่วมกันของประเทศสมาชิก อันได้แก่ สปป.ลาว ไทย เวียดนาม และกัมพูชา รวมถึงการจัดการข้อมูลข่าวสารวิทยาศาสตร์และให้คำแนะนำด้านนโยบาย (คณะกรรมการแม่น้ำโขง, ม.ป.ป.: ออนไลน์) พบว่า รัฐบาลลาวได้แจ้งให้คณะกรรมการแม่น้ำโขงทราบภายใต้ระเบียบปฏิบัติเรื่องการแจ้ง การปรึกษาหารือล่วงหน้า และข้อตกลง (Procedures for Notification, Prior consultation and Agreement: PNPCA) ตามข้อตกลงแม่น้ำโขง ค.ศ. 1995 (สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต, 2014: ออนไลน์) ถือเป็นเพียงการ “แจ้งเพื่อทราบ” เท่านั้นว่าจะดำเนินการก่อสร้างเขื่อนดอนสะโฮงภายใน ค.ศ. 2013 และอ้างว่าพื้นที่ของเขื่อนดอนสะโฮงเป็นขอบเขตอำนาจอธิปไตยของสปป.ลาว และใช้พื้นที่แม่น้ำโขงเพียงส่วนน้อยเท่านั้นรัฐบาลลาวจึงไม่ได้ขอคำแนะนำจากคณะกรรมการแม่น้ำโขงและประเทศสมาชิกเกี่ยวกับโครงการเขื่อนดอนสะโฮง แต่ภายหลังจากที่มีกระแสการคัดค้านจากภาคประชาสังคมรวมถึงการหยิบยกประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดจากเขื่อนดอนสะโฮงสู่เวทีสาธารณะ ดังนั้นคณะกรรมการแม่น้ำโขงจึงจัดการประชุมวาระพิเศษที่นครหลวงเวียงจันทน์ใน ค.ศ. 2014 โดยมีมติตกลงให้นำเสนอโครงการเขื่อนดอนสะโฮงเข้าสู่การพิจารณาอีกครั้งในการประชุมระดับรัฐมนตรีของ 4 ประเทศสมาชิกในคณะกรรมการแม่น้ำโขง โดยสาเหตุที่ต้องมีการประชุมหารือเกี่ยวกับเขื่อนดอนสะโฮงเพิ่มเติมอีกครั้ง เนื่องจากกองประชุมในวาระพิเศษนี้ ยังมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันเกี่ยวกับการบังคับใช้ข้อตกลงว่าด้วยการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำโขงที่มีต่อโครงการเขื่อนดอนสะโฮง ทั้งนี้ผู้แทนของรัฐบาลกัมพูชาและเวียดนาม เห็นว่ารัฐบาลลาวจะต้องนำเสนอโครงการเขื่อนดอนสะโฮงเข้าสู่กระบวนการปรึกษาหารือของ

คณะกรรมการแม่น้ำโขง ก่อนที่จะมีการก่อสร้าง เนื่องจากเป็นโครงการที่อยู่บนแม่น้ำโขงที่เป็นแม่น้ำนานาชาติของทั้ง 6 ประเทศ และการสร้างเขื่อนจะส่งผลกระทบต่อประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณแม่น้ำโขงตอนล่างอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นผลของการประชุมหารือวาระพิเศษในประเด็นเขื่อนดอนสะโฮงนี้ จะได้ถูกพิจารณาอีกครั้งในกองประชุมระดับรัฐมนตรีของคณะกรรมการแม่น้ำโขงกับการประชุมสุดยอดผู้นำรัฐบาลของคณะกรรมการแม่น้ำโขง ครั้งที่ 2 ที่จะจัดขึ้นในเดือนเมษายน ค.ศ. 2014 ที่ประเทศเวียดนาม จึงทำให้รัฐบาลลาว และบริษัท MFCB ต้องยุติการดำเนินงานก่อสร้างเขื่อนดอนสะโฮง เป็นการชั่วคราว (ทรงฤทธิ์ โพนเงิน, 2014: ออนไลน์)

ในขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านอย่างกัมพูชา เวียดนาม และไทย ที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนดอนสะโฮง ได้ออกมาแสดงท่าทีเรียกร้องให้รัฐบาลลาว พิจารณาเรื่องการสร้างเขื่อนดอนสะโฮงขึ้นมาใหม่ ภายหลังจากการสำรวจเส้นทางอพยพของปลาร่วมกับรัฐบาลลาว แล้วพบว่าบางเส้นทางไม่มีความน่าเชื่อถือ รัฐบาลลาวควรจะทำการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับโครงการเขื่อนดอนสะโฮง ถึงแม้ว่ารัฐบาลลาวจะออกมายืนยันว่าเขื่อนดอนสะโฮงนั้นใช้พื้นที่เพียงร้อยละ 15 ของแม่น้ำโขงเท่านั้น แต่รัฐบาลกัมพูชาเกรงว่าการสร้างเขื่อนดังกล่าวจะนำมาซึ่งความเสียหายต่อโตนเลสาป (Tonle Sap) ในฐานะที่เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชาวกัมพูชา จึงทำให้ชาวกัมพูชาบางส่วนที่อาศัยอยู่บริเวณโตนเลสาปออกมาเรียกร้องต่อรัฐบาลกัมพูชาให้ออกมาแสดงจุดยืนต่อต้านเขื่อนดอนสะโฮงเช่นเดียวกับไทยและเวียดนามที่ออกมาเรียกร้องให้สปป.ลาวยุติโครงการสร้างเขื่อนดังกล่าว

จากคำแถลงการณ์ของภาคประชาสังคม รวมถึงท่าทีของคณะกรรมการแม่น้ำโขงและกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านที่ได้รับผลกระทบจากโครงการเขื่อนดอนสะโฮง ได้นำไปสู่วิวัฒนาการเมืองที่ภาคประชาสังคมออกมาต่อต้านและต่อรองผ่านการเขียนจดหมายเปิดผนึกออกคำแถลงการณ์เรียกร้องให้ยุติการสร้างเขื่อนบนแม่น้ำโขง พร้อมทั้งลงนามต่อต้านโครงการเขื่อนดอนสะโฮง รวมถึงการ

ประชุมพิจารณาเรื่องเขื่อนดอนสะโฮงโดยคณะกรรมการแม่น้ำโขง กลุ่มเหล่านี้ได้ใช้ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเป็นสาเหตุหลักในการต่อต้านการสร้างเขื่อนดอนสะโฮงส่วนรัฐบาลลาวกลับไม่ได้เพิกเฉยต่อเสียงของภาคประชาสังคมแต่อย่างใด หากแต่พยายามสร้างข้อถกเถียงหรือวิพากษ์ชุดใหม่เพื่อโต้แย้งกับภาคประชาสังคมเกี่ยวกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากการสร้างเขื่อนบนแม่น้ำโขง โดยรัฐบาลลาวได้จ้างผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อมจากต่างประเทศ ในการประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศวิทยาที่เกิดจากการสร้างเขื่อนดอนสะโฮง ดังที่จะกล่าวถึงในลำดับถัดไป

การสนับสนุนของรัฐบาลลาวภายใต้นโยบายหม้อไฟ แห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ปัจจุบันเขื่อนในสปป.ลาวกว่า 23 แห่ง ได้ถูกสร้างเป็นที่เรียบร้อยแล้ว และยังมีอีก 10 แห่งที่อยู่ระหว่างการก่อสร้างอย่างไรก็ตามยังคงมีอีก 2 โครงการที่ได้รับความวิพากษ์วิจารณ์จากภาคประชาสังคมและนักสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง คือ เขื่อนไซยะบูลี (Xayabouli Dam) และเขื่อนดอนสะโฮง (Don Sahong Dam) เนื่องจากเขื่อนทั้ง 2 แห่งก่อตั้งอยู่บริเวณแม่น้ำโขงกระแสหลัก ที่เป็นแม่น้ำนานาชาติระหว่าง 6 ประเทศ และมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่บนสายน้ำแห่งนี้ อย่างไรก็ตาม สปป.ลาวเป็นประเทศที่มีแม่น้ำโขงไหลผ่านร้อยละ 35 ของแม่น้ำโขงทั้งหมด ซึ่งมากกว่าประเทศอื่นๆ ในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง จึงทำให้ สปป.ลาวสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ริมฝั่งโขงและทรัพยากรจากแม่น้ำโขงเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้แม่น้ำโขงจึงมีบทบาทเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของ สปป.ลาว รวมถึงการส่งออกกระแสไฟฟ้าที่กลายเป็นอีกหนึ่งรายได้หลักของ สปป.ลาว จากข้อมูลของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2011, pp.23-24) พบว่า ในระหว่าง ค.ศ. 2006-2010 ค่าเฉลี่ยของ

การผลิตกระแสไฟฟ้าของสปป.ลาวเพิ่มขึ้นร้อยละ 22.12 ตามราคาท้องตลาด ซึ่งครอบคลุมร้อยละ 3 ของ GDP และบรรลุร้อยละ 97 ตามแผนเป้าหมาย ในแต่ละปีการผลิตกระแสไฟฟ้าเพิ่มขึ้นร้อยละ 9.3 โดยภาคส่วนของกระแสไฟฟ้า แบ่งเป็นร้อยละ 15 ของการผลิตภาคอุตสาหกรรมทั้งหมด

ส่วนเขื่อนดอนสะโฮง ถือเป็นอีกหนึ่งโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ โดยรัฐบาลลาวได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของเขื่อนดังกล่าวในฐานะที่เป็นแหล่งพลังงานไฟฟ้า เพื่อตอบสนองความต้องการบริโภคไฟฟ้าในบริเวณลาวใต้ รวมถึงแหล่งรายได้ทางเศรษฐกิจจากการนำกระแสไฟฟ้าไปขายยังประเทศเพื่อนบ้านอีกด้วย ดังที่ รัฐบาลลาวได้ระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคมแห่งชาติ 5 ปี ครั้งที่ 7 ค.ศ. 2010-2015 ให้มีการส่งเสริมการสร้างเขื่อนพลังงานไฟฟ้าภายในประเทศ เช่นเดียวกับการท่องเที่ยว เหมืองแร่ และการลงทุนจากต่างประเทศ (Ministry of Planning and Investment, 2011, pp. 99-101) เนื่องจากสปป.ลาว เป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญเป็นจำนวนมาก ดังนั้นรัฐบาลลาวจึงเล็งเห็นถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะได้รับจากการสร้างเขื่อนดอนสะโฮง รวมถึงเขื่อนอื่นๆภายในประเทศ ดังที่ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของสปป.ลาวที่มีเป้าหมายหลักคือ การพัฒนาระยะยาวตามยุทธศาสตร์การขจัดความยากจนและหลุดพ้นจากสภาวะด้อยพัฒนา ก่อน ค.ศ. 2020 รัฐบาลลาวได้มุ่งเน้นการพัฒนาให้ทันสมัยกับการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นลำดับสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ดังที่จะเห็นได้จากยุทธศาสตร์ในการประชุมรัฐบาลลาวครั้งที่ 7 ค.ศ. 2000 ว่า “ต่อสู้กับความยากจนผ่านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาชนบทและการมีส่วนร่วมของประชาชน” (Fighting poverty through human resource development, rural development and people’s participation) (Lao PDR, n.d., p.1) ด้วยเหตุนี้ความต้องการหลุดพ้นจากสภาวะด้อยพัฒนาและการขจัดความยากจนภายในประเทศ ถือเป็นปัจจัยผลักดันของรัฐบาลลาวในการส่งเสริมโครงการเขื่อนดอนสะโฮง ที่ส่งผลให้รูปแบบของการพัฒนาในสปป.ลาว

มีมิติของการพัฒนาให้ทันสมัยมากกว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนและนำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์ของภาคประชาสังคมในท้ายที่สุด

อย่างไรก็ตามการต่อต้านจากภาคประชาสังคมได้ส่งผลให้รัฐบาลลาวต้องออกมาแถลงการณ์เกี่ยวกับรายละเอียดของเขื่อนดอนสะโฮงเพิ่มเติม เพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่ภาคประชาสังคมว่า เขื่อนดอนสะโฮงนั้นไม่ได้ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกระทรวงพลังงานและบ่อแร่แห่งสปป.ลาว เป็นตัวแทนของรัฐบาลลาวในการดูแลและรับผิดชอบการสร้างเขื่อนดอนสะโฮงโดยผู้แทนของกระทรวงดังกล่าวได้ออกมาประกาศว่า เขื่อนดอนสะโฮงนั้น ใช้เนื้อที่แม่น้ำโขงเพียงร้อยละ 15 เท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้น รัฐบาลลาวยังสร้างความเชื่อมั่นผ่านการจ้างผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศให้ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นไปได้และผลกระทบของเขื่อน และผู้เชี่ยวชาญได้กล่าวว่า เขื่อนดอนสะโฮงเต็มไปด้วยมายาคติเกี่ยวกับการสร้างปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยประชาชนผู้ไม่เข้าใจรายละเอียดของโครงการดังกล่าว ส่วนหลักฐานอ้างอิงที่ภาคประชาสังคมนำมาใช้ในการอธิบายผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมนั้น เป็นข้อมูลที่ล้าสมัยและประกอบด้วยข้อมูลที่ไมถูกต้องเป็นจำนวนมาก ที่สำคัญผู้เชี่ยวชาญยังได้กล่าวอีกว่า “มายาคติที่หลายคนเชื่อนั้น ไม่เป็นความจริง” ส่วนของปลาโลมาอิรวดีนั้น พบว่า ปกติปลาโลมาอิรวดีนั้นมีความรู้สึกไวต่อตะกอนอยู่แล้ว และในแม่น้ำโขงเองก็มีตะกอนเป็นจำนวนมากและทางรัฐบาลลาว รวมถึงผู้เชี่ยวชาญต่างพยายามให้ดินตะกอนในแม่น้ำโขงลดลง (Vientiane Times, 2013: ออนไลน์)

นอกจากนี้รัฐบาลลาวได้ปฏิญาณว่าจะสร้างเขื่อนด้วยความรับผิดชอบต่อด้วยการออกแบบเขื่อนดอนสะโฮงให้เป็นมิตรแก่สิ่งแวดล้อม รวมทั้งเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นของภาคประชาสังคมในการออกแบบเขื่อนขั้นตอนสุดท้าย และทางรัฐบาลลาวมั่นใจว่าโครงการดังกล่าวไม่ส่งผลกระทบต่อแม่น้ำโขงตอนล่าง รวมถึงผู้คนที่อาศัยอยู่บนต้นน้ำอีกด้วย ดังนั้นรัฐบาลลาวจึงมีการเชิญชวนให้มีการเข้าเยี่ยมชมโครงการดังกล่าว พร้อมทั้งแสดงให้เห็นถึงข้อมูลเกี่ยวกับ

เส้นทางอพยพของปลาในแม่น้ำโขงว่าในบริเวณฮูสะโฮงนั้น ยังมีเส้นทางอพยพ
อื่นๆ ได้แก่ ฮูสะดำและฮูซ่างเผือก โดยเส้นทางเหล่านี้เป็นเส้นทางที่ปลาใช้
อพยพตามปกติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ยิ่งไปกว่านั้นรัฐบาลลาวยังออกมา
ยืนยันว่าตนเองได้ศึกษารายละเอียดของโครงการเขื่อนดอนสะโฮงเป็นอย่างดี
ไม่ว่าจะเป็น ด้านวิศวกรรม ความเป็นไปได้ของโครงการ ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
และสังคม และให้คำมั่นว่าเขื่อนดอนสะโฮงจะไม่ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและ
สัตว์น้ำ เนื่องจากเป็นโครงการที่ใช้พื้นที่แม่น้ำโขงเพียงส่วนน้อยเท่านั้น

ระหว่างที่ประเด็นเขื่อนดอนสะโฮงยังคงได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อยู่นั้น
รัฐบาลลาวยังคงมอบหมายให้กระทรวงพลังงานและบ่อแร่ติดตามการพัฒนา
ของเขื่อนดอนสะโฮงในบริเวณฮูสะโฮง รวมถึงให้งบสนับสนุนแก่ผู้เชี่ยวชาญจาก
ต่างประเทศในการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมต่อไป โดยมุ่งเน้นไป
ที่เส้นทางอพยพของปลา รวมถึงการปรับปรุงประสิทธิภาพของการประมงให้
มีความยั่งยืน ยิ่งไปกว่านั้นรัฐบาลลาวยังมีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับ
โครงการเขื่อนดอนสะโฮง ซึ่งมีกระทรวงพลังงานและบ่อแร่เป็นผู้รับผิดชอบ
ในการจัดอบรมปฏิบัติการ เพื่ออธิบายโครงการเขื่อนดอนสะโฮงและสิ่งที่
รัฐบาลลาวให้ความสำคัญต่อผลกระทบที่เกิดจากเขื่อนแห่งนี้ โดยมีตัวแทนจาก
คณะกรรมการแม่น้ำโขงและองค์การพัฒนาเอกชน และประเทศเพื่อนบ้าน
เข้าร่วมการประชุมครั้งนี้ในการอบรมดังกล่าวได้มีการรับฟังความคิดเห็นจาก
นักสิ่งแวดล้อมในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการออกแบบเขื่อนดอนสะโฮงขั้นตอน
สุดท้ายซึ่งนักสิ่งแวดล้อมและองค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่ได้แสดงทัศนคติ
เกี่ยวกับโครงการเขื่อนดอนสะโฮงว่าจะส่งผลกระทบต่อด้านลบ ไม่ว่าจะเป็น
คุณภาพน้ำ ดินตะกอน ปลาโลมาอิรวดี เส้นทางอพยพของปลา ดังนั้นรัฐบาล
ลาวและกระทรวงพลังงานและบ่อแร่ให้คำมั่นแก่ภาคประชาสังคมว่าจะนำเอา
ความคิดเห็นนี้ไปใช้ในการปรับปรุงการออกแบบเขื่อนดอนสะโฮง ให้เป็นมิตรแก่
สิ่งแวดล้อม ภายใต้หลักการมาภิบาลและให้ความร่วมมือตามข้อตกลงแม่น้ำโขง
ใน ค.ศ.1995 ของคณะกรรมการแม่น้ำโขง

ส่วนผู้มีอำนาจในแขวงจำปาสัก สปป.ลาว ได้ออกมาสนับสนุนโครงการ เชื้อนดอนสะโฮงและหวังว่าเชื้อนดอนสะโฮงจะสามารถกระตุ้นการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมในแขวงจำปาสัก เนื่องจากในบริเวณคอนพะเพ็งนั้น ถือเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone) ที่เต็มไปด้วยจำนวน นักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากที่ต้องการเยี่ยมชมความสวยงามของคอนพะเพ็ง จากรายงานของแขวงจำปาสักแสดงให้เห็นถึงจำนวนนักท่องเที่ยวจำนวน 500,000 คน ในค.ศ. 2013 และ 400,000 คน ใน ค.ศ.2012 อัตราการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวได้นำไปสู่การพัฒนาเพื่อตอบสนองต่อการท่องเที่ยวใน แขวงจำปาสัก เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวจากต่างประเทศเข้ามาในแขวงจำปาสักมากยิ่งขึ้นและสามารถก่อให้เกิดรายได้ต่อประชาชนในแขวงจำปาสักและ รัฐบาลลาว ดังนั้นในพื้นที่ดังกล่าวควรมีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็น โรงแรม เกสต์เฮาส์ ร้านอาหาร ที่สำคัญควรมีกระแส ไฟฟ้าที่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคของนักท่องเที่ยวและประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณลาวใต้ ดังนั้นผู้มีอำนาจในแขวงจำปาสัก จึงเล็งเห็นว่าเชื้อน ดอนสะโฮงนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาการท่องเที่ยวในแขวงจำปาสัก (Ekaphone Phouthonesy, 2014: ออนไลน์)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า ปัจจุบันการพัฒนาไม่ได้เป็นเรื่อง ภายในประเทศใดประเทศหนึ่งเฉกเช่นในอดีต การพัฒนานั้นขึ้นอยู่กับ การต่อสู้และการต่อรองนิยามความหมายของการพัฒนา หากมองวิวาทะทางการ เมืองระหว่างทั้ง 2 กลุ่มจะเห็นได้ว่า ทั้งฝ่ายสนับสนุนและต่อต้านการสร้าง เชื้อนดอนสะโฮงนั้น ต่างมีการนิยามความหมายของการพัฒนาที่แตกต่างกัน หากกล่าวถึงในมิติของรัฐบาลลาวในฐานะผู้สนับสนุนพบว่า การพัฒนาให้ทันสมัย ผ่านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ระบบสาธารณูปโภคและคุณภาพชีวิตนั้น ถือเป็นการพัฒนาที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่รัฐบาลลาวและสามารถนำรายได้เหล่านี้ไปใช้ในการพัฒนาประเทศและหลุดพ้นจากสภาวะด้อยพัฒนาตาม แผนที่รัฐบาลลาวระบุไว้ ในขณะที่หากมองในมิติของภาคประชาสังคมกลับ

พบว่า การพัฒนาให้ทันสมัยนำมาซึ่งผลกระทบด้านลบต่อสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชนที่พึ่งพิงทรัพยากรแม่น้ำโขง ดังนั้นการดำเนินการพัฒนา โครงสร้างพื้นฐานบนแม่น้ำโขงนั้น ควรจะมีการศึกษาผลกระทบให้อย่างถี่ถ้วน รวมถึงฟังเสียงของประชาชนในฐานะที่เป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยจากโครงการ ดังกล่าว ถึงแม้ว่าทั้งสองกลุ่มมีข้อถกเถียงเกี่ยวกับการพัฒนาที่แตกต่างกัน แต่กลับมีการหยิบยกเรื่องของสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างความชอบธรรมของแต่ละกลุ่ม กล่าวคือ เรื่องการพัฒนาให้ทันสมัยกับปัญหาสิ่งแวดล้อมกลายเป็นสิ่งที่ไม่สามารถ แยกออกจากกันได้ และสามารถนำไปสู่การเคลื่อนไหวทางการเมืองในรูปแบบ ต่างๆเพื่อบรรลุต่อความเป้าหมายของแต่ละกลุ่มนั่นเอง

บทสรุป

ถึงแม้ว่าโครงการสร้างเขื่อนดอนสะโฮงจะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์เป็น อย่างมากจากภาคประชาสังคม รวมถึงกลุ่มประเทศอื่นๆ ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง แต่รัฐบาลลาวยังคงประกาศเดินหน้าโครงการดังกล่าว หลังจากศึกษาผลกระทบ และเป็นไปได้กว่า 7 ปี อันนำไปสู่วิวาทะทางการเมืองระหว่างกลุ่มผู้สนับสนุน และต่อต้าน โดยกลุ่มผู้ต่อต้านโครงการสร้างเขื่อนดอนสะโฮงนั้น ประกอบด้วย องค์การพัฒนาเอกชน นักวิชาการ นักวิชาชีพด้านการพัฒนา หรือเรียกว่าเป็น ภาคประชาสังคม กลุ่มภาคประชาสังคมได้เล็งเห็นถึงปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและ ความหลากหลายทางชีวภาพที่จะเกิดขึ้นหลังจากการก่อสร้างเขื่อนดอนสะโฮง เสร็จสิ้น ส่วนรูปแบบของการต่อสู้และต่อรองของกลุ่มภาคประชาสังคม คือ การ ยื่นจดหมายแก่รัฐบาลลาว คณะกรรมการแม่น้ำโขงและรัฐบาลประเทศสมาชิก ในกรอบอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง รวมถึงการจัดงานประชุมระดับภูมิภาคเกี่ยวกับ ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นหลังจากโครงการเขื่อนดอนสะโฮงเสร็จสิ้นและลงนาม ต่อต้านเขื่อนดอนสะโฮง เพื่อให้ประเด็นดังกล่าวเป็นที่จับตามองต่อเวทีสาธารณะ และให้รัฐบาลลาวยุติโครงการสร้างเขื่อนดังกล่าว ส่วนกระแสการสนับสนุนนั้น พบว่า รัฐบาลลาวได้เล็งเห็นถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะได้รับจากการขาย

กระแสไฟฟ้าให้แก่กลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน รวมถึงตอบสนองความต้องการบริโภคไฟฟ้าในบริเวณลาวตอนใต้ จึงส่งผลให้เกิดการสนับสนุนโครงการเขื่อนดอนสะโฮง ยิ่งไปกว่านั้นรัฐบาลลาวยังคาดหวังว่าจะสามารถนำรายได้ที่ได้รับจากการขายกระแสไฟฟ้าไปยังประเทศเพื่อนบ้านมาใช้ในการพัฒนาประเทศ เพื่อหลุดพ้นจากความยากจนและสถานะด้อยพัฒนาก่อน ค.ศ. 2020 แต่ด้วยกระแสการต่อต้านจากภาคประชาสังคม ได้ส่งผลให้รัฐบาลลาวต้องออกมาชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับเขื่อนดอนสะโฮงเพิ่มเติม รวมถึงเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นของภาคประชาสังคมเกี่ยวกับโครงการดังกล่าว นอกจากนี้รัฐบาลลาวได้ออกมาปฏิญาณว่าจะสร้างเขื่อนด้วยความรับผิดชอบและก่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด รวมถึงให้ผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศออกมานำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับเขื่อนดอนสะโฮงเพิ่มเติม โดยผู้เชี่ยวชาญได้ระบุว่า เขื่อนดอนสะโฮงนั้น จะก่อสร้างบนแม่น้ำโขงเพียงร้อยละ 15 เท่านั้น และผู้เชี่ยวชาญยังยืนยันว่าจะไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมในแม่น้ำโขงตอนล่างอีกด้วย อย่างไรก็ตามโครงการเขื่อนดอนสะโฮงยังคงเป็นประเด็นที่ได้รับวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางและรัฐบาลลาวได้ประกาศหยุดการดำเนินการก่อสร้างชั่วคราว เพื่อรอให้วาระการประชุมว่าด้วยเรื่องการสร้างเขื่อนดอนสะโฮงเข้าสู่ที่ประชุมระดับรัฐมนตรีของทั้ง 4 ประเทศ ของคณะกรรมการธิการแม่น้ำโขงในเดือนเมษายน ค.ศ.2014

เอกสารอ้างอิง

หนังสือและบทความ

ยศ สันตสมบัติและคณะ (2014). *อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงใต้ชะง่อมสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ*.
เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.

Gerard Edward Ryan. (2014). *The Don Sahong Dam and the Mekong dolphin. Cambodia: World Wide Fund For Nature*. Anonymous.
(n.d). National growth and poverty eradication strategy. n.p.

International Union for Conservation of Nature. (2009) *Siphandone: the Mekong under threat*. Bangkok: IUCN Asia Regional Water and Wetlands Program.

Maria Sarena l. Diokno and Nguyen Van Chinh.(2009). *The Mekong arranged & rearranged*. Chiang Mai: Mekong Press.

Ministry of Planning and Invetment. (2011). *The seven five-years national socio-economic development plan (2010-2015)*.
Vientiane: Ministry of Planning and Investment.

VattanaPholsena and Ruth Banomyong. (2006). *Laos from buffer state to crossroads?*. Chiang Mai: Mekong Press.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

คณะกรรมการแม่โขง. (ม.ป.ป.) *ภารกิจของคณะกรรมการแม่โขง*.
[ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://www.mrcmekong.org/thai>, สืบค้น
30 มีนาคม 2557.

ไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน.(ม.ป.ป.) *เขื่อนดอนสะโฮงในลาว: ความคิดเห็นของกัมพูชา
ไทยและเวียดนาม*. [ออนไลน์].เข้าถึง ได้จาก[http://thaipublica.
org/2014/02/don-sahong-meeting-2/](http://thaipublica.org/2014/02/don-sahong-meeting-2/), สืบค้น 31 มีนาคม 2557.

- ทรงฤทธิ์ โพนเงิน. (2014). ชาวบ้านกัมพูชาเรียกร้องให้รัฐบาลลาวเลื่อนการสร้างเขื่อนดอนสะโฮง[ออนไลน์].เข้าถึงได้จาก <http://lao.voanews.com/content/villagers-call-for-postponement-of-laos-dam/1856222.html>, สืบค้น 31 มีนาคม พ.ศ.2557.
- ทรงฤทธิ์ โพนเงิน. (2014). ลาวจัดการประชุมเปิดกว้างเผยแพร่ความคืบหน้าในการสร้างเขื่อนดอนสะโฮง.[Online] เข้าถึงได้จาก<http://lao.voanews.com/content/laos-reports-on-progress-of-its-don-sahong-dam-construction-project/1872696.html>, สืบค้น 31 มีนาคม 2557.
- ทรงฤทธิ์ โพนเงิน. (2014). ลาวก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีสำเร็จไปแล้ว 21%. [ออนไลน์]เข้าถึงได้จาก <http://lao.voanews.com/content/laos-sayabouly-hydropower-dam-construction-progressive-by-21-Percent/1853147.html>, สืบค้น 30 มีนาคม 2557.
- สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต. (2014). จากไซยะบุรีถึงเขื่อนดอนสะโฮง สารพัดคำถามกับนโยบาย“เบตตเตอร์” ลาว. เข้าถึงได้จาก <http://www.internationalrivers.org/node/8219>, สืบค้น 30 มีนาคม 2557.
- SomsackPongkhao. (2013). Sahong dam not on Mekong mainstream: engineer. [Online] Available from:[http://www.vientianetimes.org.la/FreeContent/FreeConten_Sahong %20dam.htm](http://www.vientianetimes.org.la/FreeContent/FreeConten_Sahong%20dam.htm), March 31, 2014.
- Anonymous. (2014). Senior official answers questions over Don Sahong dam. [Online] Available from: http://www.vientianetimes.org.la/FreeContent/freeCont_Senior.htm, March 31, 2014.
- EkaphonePhouthonesy. (2013). Don Sahong dam to spur development in Champassak [Online] Available from: http://www.vientianetimes.org.la/subnew/Previous_063s/FreeContent/freeCont_Don.htm, March 1 2013.

EkaphonePhouthonesy. (2014). Laos promises transparency over Don Sahong dam. [Online] Available from: http://www.vientianetimes.org.la/FreeContent/freeCont_Laos%20promises.htm, March 31, 2014.

Vientiane Times. (2014). Don Sahong site visit: A fact-finding tour, not a sales pitch. [Online] Available from: http://www.vientianetimes.org.la/FreeContent/FreeConten_Don_sahong.htm, March 31, 2014.

Vientiane Time. (2013). Govt reiterates stance on Don Sahong Dam project. [Online] Available from: http://vientianetimes.org.la/sub-new/Previous_014/FreeContent/FreeConten_Govt.htm, March 30, 2014.

พลวัตแห่งวิถีอาเซียนกับวัฏจักร แห่งสันติภาพในภูมิภาค

Dynamism of ASEAN Way and Cycle of Peace in the Region

มนตรี วิวัฒน์สุข

Montree Wiwasukh

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้อาศัยข้อมูล 3 ชุด คือ ดัชนีสันติภาพโลก หลักการแห่งวิถีอาเซียน และปฏิจจสมุขปาบท เพื่อศึกษาพลวัตของวิถีอาเซียนในการขับเคลื่อนวัฏจักรแห่งสันติภาพในภูมิภาคตามกระบวนการแห่งปฏิจจสมุขปาบท ดัชนีสันติภาพโลกจากผลการประเมินสันติภาพของภูมิภาคทั่วโลก ด้วยตัวชี้วัดสันติภาพเชิงลบและเชิงบวก เอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยภาพรวม แม้จะมีสันติภาพอยู่ในระดับปานกลาง แต่ถือว่าเสื่อมลงตลอดระยะเวลา 6 ปีที่ผ่านมา อันเป็นผลจากการดำเนินกิจกรรมระหว่างประเทศของประเทศสมาชิกอาเซียน ด้วยหลักการแห่งวิถีอาเซียน ดังนั้น การปรับปรุงหลักการแห่งวิถีอาเซียนจะขับเคลื่อนวัฏจักรแห่งสันติภาพในภูมิภาคไปสู่ระดับที่สูงขึ้น โดยจุดเริ่มต้นแห่งวัฏจักรสันติภาพ คือ การตื่นรู้

คำสำคัญ: ภูมิภาค วิถีอาเซียน สันติภาพ การตื่นรู้ ปฏิจจสมุขปาบท

Abstract

This article utilized the threefold set of data: the global peace index, the principle of ASEAN Way and Patikkasamuppada (the Dependent Origination theory), to study the dynamism of ASEAN Way in propelling the peace cycle in the region. The global peace index from the result of peace evaluation in the regions around the world through the negative and positive peace indicators showed that although, South East Asia in general attained a medium level of peace but it has continuously decayed for past six years. This was a consequence of the international performance of ASEAN member states based on the principle of ASEAN Way. So, the adjustment of the ASEAN Way principle will propel the peace cycle in the region to higher level. And the starting point of peace cycle is the mindful awareness.

Keywords: region, ASEAN Way, peace, mindful awareness, Patikkasamuppada

บทนำ

ประเทศสมาชิกอาเซียน 10 ประเทศ กำลังรวมตัวกันให้เป็นประชาคมเดียว ใน พ.ศ. 2558 เรียกว่าประชาคมอาเซียน (ASEAN Community: AC) ผ่านทางประชาคมย่อย 3 ประชาคม คือ ประชาคมการเมืองและความมั่นคง (ASEAN Political Security Community: APSC) ประชาคมเศรษฐกิจ (ASEAN Economic Community: AEC) และ ประชาคมสังคมและวัฒนธรรม (ASEAN Socio-Cultural Community: ASCC) เป้าหมายสุดท้ายของประชาคมอาเซียนคือ สันติภาพ หรือ ความสงบสุขของประชาชนทั้งหมดของประเทศสมาชิก ผ่านกลไกการทำงานตามหลักการของวิถีอาเซียน (ASEAN Way) อาเซียนจะสามารถบรรลุเป้าหมายตามเจตนารมณ์ได้หรือไม่เมื่อตลอดระยะเวลา 6 ปีที่ผ่านมา ผ่าน สันติภาพของโลกและภูมิภาคเสื่อมลงตลอดเวลา

สันติภาพในภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลก จัดลำดับตามภูมิภาคที่มีสันติภาพสูงไปหาภูมิภาคที่มีสันติภาพต่ำ ดังนี้

(1) ยุโรป (1.62) (2) อเมริกาเหนือ (1.72) (3) เอเชีย-แปซิฟิก (1.91) (4) อเมริกาใต้ (2.04) (5) อเมริกากลางและแคริบเบียน (2.10) (6) ซับ-ซาฮาราแอฟริกา (2.24) (7) รัสเซียและยูเรเชีย (2.30) (8) ตะวันออกกลางและแอฟริกาเหนือ (2.33) (9) เอเชียใต้ (2.44) ดัชนีสันติภาพโลกนี้จัดทำโดยสถาบันเศรษฐศาสตร์และสันติภาพ (Institute for Economics and Peace, 2013) ด้วยตัวชี้วัดสันติภาพเชิงลบและสันติภาพเชิงบวก

ตัวชี้วัดสันติภาพเชิงลบมี 22 ตัว ได้แก่ (1) ความขัดแย้งภายในและระหว่างประเทศในปัจจุบัน (ongoing domestic and international conflict) มี 5 ตัว ได้แก่ (1) จำนวนการต่อสู้ที่เป็นผลจากความขัดแย้งภายนอกและภายใน (number of external and internal conflicts fought) (2) จำนวนการตายที่เป็นผลจากความขัดแย้งอย่างเป็นระบบ (ภายนอก) (number of deaths from organised conflict (external)) (3) จำนวนการตายที่เป็นผลจากความขัดแย้งอย่างเป็นระบบ (ภายใน) (number of deaths from

organised conflict (internal) (4) ระดับความขัดแย้งอย่างเป็นระบบ (ภายใน) (level of organised conflict (internal) (5) ความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน (relations with neighbouring countries)

(2) ความปลอดภัยและความมั่นคงทางสังคม (societal safety and security) มี 10 ตัวชี้วัด ได้แก่ (1) ระดับของอาชญากรรมในสังคมที่ประจักษ์ชัด (level of perceived criminality in society) (2) จำนวนของผู้ลี้ภัยและผู้อพยพพลัดถิ่นเทียบกับอัตราส่วนของประชากร (number of refugees and displaced people as a percentage of the population) (3) ความไม่มั่นคงทางการเมือง (political instability) (4) ขอบเขตของความเลวร้ายทางการเมือง (political terror scale) (10) กิจกรรมของผู้ก่อการร้าย (terrorist activity) (5) จำนวนของการฆาตกรรมต่อประชาชนหนึ่งแสนคน (number of homicides per 100,000 people) (6) ระดับของอาชญากรรมที่ก่อความรุนแรง (level of violent crime) (7) แนวโน้มการแสดงออกอย่างรุนแรง (likelihood of violent demonstrations) (8) จำนวนประชากรที่ติดคุกต่อประชาชนจำนวนหนึ่งแสนคน (number of jailed population per 100,000 people) (9) จำนวนเจ้าหน้าที่ด้านความมั่นคงภายในและตำรวจต่อประชาชนจำนวนหนึ่งแสนคน (number of internal security officers and police per 100,000 people)

(3) กิจการทหาร (militarization) มี 7 ตัวชี้วัด ได้แก่ (1) รายจ่ายทางการทหารเทียบกับอัตราส่วนของจีดีพี (military expenditure as a percentage of GDP) (2) จำนวนเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับบริการทางทหารต่อประชาชนหนึ่งแสนคน (number of armed-services personnel per 100,000 people) (3) ระดับของการถ่ายโอนอาวุธตามแบบที่สำคัญในฐานะผู้รับ (การนำเข้า) ต่อประชาชนหนึ่งแสนคน (volume of transfers of major conventional weapons as recipient (imports) per 100,000 people) (4) ระดับการถ่ายโอนอาวุธตามแบบที่สำคัญในฐานะผู้จัดหา (การส่งออก) ต่อประชาชนหนึ่งแสนคน (volume of transfers of major conventional

weapons as supplier (exports) per 100,000 people) (5) การมีส่วนร่วมทางการเงินเพื่อภารกิจด้านการรักษาสันติภาพของยูเอ็น (financial contribution to UN peacekeeping missions) (6) สมรรถนะด้านอาวุธนิวเคลียร์และอาวุธหนัก (nuclear and heavy weapons capability) (7) ความสะดวกในการเข้าถึงอาวุธพกและอาวุธเบา (ease of access to small arms and light weapons)

ตัวชี้วัดของสันติภาพเชิงบวกมี 8 ตัว ได้แก่ (1) รัฐบาลปฏิบัติงานได้อย่างดี (well functioning government) (2) บรรยากาศเอื้อต่อการประกอบธุรกิจ (sound business environment) (3) การกระจายทรัพยากรอย่างเสมอภาค (equitable distribution of resources) (4) การยอมรับสิทธิของผู้อื่น (acceptance of the rights of others) (5) ความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้าน (good relations with neighbours) (6) เสรีภาพของการสื่อสาร (free flow of information) (7) ทุนมนุษย์อยู่ในระดับสูง (high levels of human capital) และ (8) การทุจริตอยู่ในระดับต่ำ (low levels of corruption)

ประเทศสมาชิกอาเซียน 9 ประเทศ (ยกเว้นประเทศบรูไนซึ่งไม่มีข้อมูล) จัดอยู่ในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก ประกอบด้วยประเทศจำนวน 19 ประเทศ ได้แก่ กัมพูชา เกาหลีใต้ เกาหลีเหนือ จีน ญี่ปุ่น ทิมอร์เลสเต ใต้หวัน ไทย นิวซีแลนด์ ปาปัวนิวกินี ฟิลิปปินส์ มองโกเลีย มาเลเซีย เมียนมาร์ ลาว เวียดนาม สิงคโปร์ ออสเตรเลีย อินโดนีเซีย โดยภาพรวมมีสันติภาพเชิงลบอยู่ในระดับสูง และสันติภาพเชิงบวกอยู่ในระดับปานกลาง ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สันติภาพในเอเชีย-แปซิฟิก

เอเชีย- แปซิฟิก	สันติภาพเชิงลบ			สันติภาพเชิงบวก		
	ระดับ	โลก	ภูมิภาค	ระดับ	โลก	ภูมิภาค
นิวซีแลนด์	สูงมาก	3(1.24)	1	สูงมาก	9(1.50)	1
ญี่ปุ่น	สูงมาก	6(1.29)	2	สูงมาก	16(1.79)	3
ออสเตรเลีย	สูงมาก	16(1.44)	3	สูงมาก	10(1.54)	2
สิงคโปร์	สูงมาก	16(1.44)	3	สูงมาก	17(1.82)	4
ไต้หวัน	สูงมาก	26(1.54)	5	-	-	-
มาเลเซีย	สูง	29(1.57)	6	ปานกลาง	43(2.65)	6
ลาว	สูง	39(1.72)	7	ต่ำ	109(3.60)	14
เวียดนาม	สูง	41(1.77)	8	ต่ำ	77(3.17)	9
เกาหลีใต้	สูง	47(1.82)	9	สูง	26(2.08)	5
ติมอร์เลสเต	สูง	51(1.85)	10	-	-	-
อินโดนีเซีย	สูง	54(1.88)	11	ต่ำ	79(3.19)	10
มองโกเลีย	สูง	64(1.92)	12	ปานกลาง	61(2.93)	7
ปาปัวนิวกินี	ปานกลาง	99(2.13)	13	-	-	-
จีน	ปานกลาง	101(2.14)	14	ต่ำ	81(3.24)	11
กัมพูชา	ปานกลาง	115(2.26)	15	ต่ำ	100(3.41)	13
ฟิลิปปินส์	ปานกลาง	129(2.37)	16	ต่ำ	86(3.27)	12
ไทย	ปานกลาง	130(2.38)	17	ปานกลาง	63(2.95)	8
เมียนมาร์	ต่ำ	140(2.53)	18	-	-	-
เอเชีย-แปซิฟิก	สันติภาพเชิงลบ			สันติภาพเชิงบวก		
	ระดับ	โลก	ภูมิภาค	ระดับ	โลก	ภูมิภาค
เกาหลีเหนือ	ต่ำมาก	154(3.04)	19	-	-	-
รวม	1.91 (สูง)			2.48 (ปานกลาง)		

หมายเหตุ. จาก Global Peace Index 2013 โดย Institute for Economics and Peace, 2013, www.economicsandpeace.org.

เมื่อแยกประเทศเอเชีย-แปซิฟิกออกเป็น 2 ภูมิภาค คือ เอเชียตะวันออก-แปซิฟิก และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เห็นได้ว่าภูมิภาคเอเชียตะวันออก-แปซิฟิก ซึ่งประกอบด้วยประเทศจำนวน 10 ประเทศ ได้แก่ เกาหลีใต้ เกาหลีเหนือ จีน ญี่ปุ่น ติมอร์เลสเต ไต้หวัน นิวซีแลนด์ ปาปัวนิวกินี มองโกเลีย ออสเตรเลีย โดยภาพรวมมีสันติภาพทั้งเชิงลบและเชิงบวกอยู่ในระดับสูง ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สันติภาพในเอเชียตะวันออกเฉียง-แปซิฟิก

เอเชีย- แปซิฟิก	สันติภาพเชิงลบ			สันติภาพเชิงบวก		
	ระดับ	โลก	ภูมิภาค	ระดับ	โลก	ภูมิภาค
นิวซีแลนด์	สูงมาก	3(1.24)	1	สูงมาก	9(1.50)	1
ญี่ปุ่น	สูงมาก	6(1.29)	2	สูงมาก	16(1.79)	3
ออสเตรเลีย	สูงมาก	16(1.44)	3	สูงมาก	10(1.54)	2
ไต้หวัน	สูงมาก	26(1.54)	4	-	-	-
เกาหลีใต้	สูง	47(1.82)	5	สูง	26(2.08)	4
ติมอร์เลสเต	สูง	51(1.85)	6	-	-	-
มองโกเลีย	สูง	64(1.92)	7	ปานกลาง	61(2.93)	5
ปาปัวนิวกินี	ปานกลาง	99(2.13)	8	-	-	-
จีน	ปานกลาง	101(2.14)	9	ต่ำ	81(3.24)	6
เกาหลีเหนือ	ต่ำมาก	154(3.04)	10	-	-	-
รวม		1.84 (สูง)			2.18 (สูง)	

หมายเหตุ. จาก Global Peace Index 2013 โดย Institute for Economics and Peace, 2013, www.economicsandpeace.org.

ในขณะที่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งประกอบด้วยประเทศจำนวน 9 ประเทศ ยกเว้นประเทศบรูไนเพราะไม่มีข้อมูล ได้แก่ กัมพูชา ไทย ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย เมียนมาร์ ลาว เวียดนาม สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย โดยภาพรวมมีสันติภาพเชิงลบอยู่ในระดับสูง และเชิงบวกอยู่ในระดับปานกลาง ดังตารางที่ 3

ดังนั้น ในเบื้องต้น จึงกล่าวได้ว่าภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นตัวแปรของสันติภาพในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก เพราะภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิกมีสันติภาพเชิงลบ-สูง และบวก-สูง ส่วนภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีสันติภาพเชิงลบ-สูง และบวก-ปานกลาง เมื่อรวมกันเข้าทำให้ภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิกมีสันติภาพเชิงลบ-สูง และบวก-ปานกลาง ซึ่งเป็นไปตามสันติภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างไรก็ตามสันติภาพเชิงลบและบวกนี้ก็กล่าวไว้โดยภาพรวม หากแยกรายประเทศจะเห็นว่าประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง-แปซิฟิกหนึ่งประเทศมีสันติภาพเชิงลบอยู่ในระดับต่ำมาก ในขณะที่ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีระดับสันติภาพต่ำที่สุดเพียงระดับต่ำเท่านั้น

แม้การแยกกล่าวรายประเทศจะเป็นที่น่าสนใจแต่ไม่ใช่เป้าหมายของบทความชิ้นนี้จึงละไว้ เพราะบทความชิ้นนี้มุ่งแสดงภาพรวมของสันติภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเป็นที่ตั้งของประเทศสมาชิกอาเซียน

ตารางที่ 3 สันติภาพในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้	สันติภาพเชิงลบ			สันติภาพเชิงบวก		
	ระดับ	โลก	ภูมิภาค	ระดับ	โลก	ภูมิภาค
สิงคโปร์	สูงมาก	16(1.44)	1	สูงมาก	17(1.82)	1
มาเลเซีย	สูง	29(1.57)	2	ปานกลาง	43(2.65)	2
ลาว	สูง	39(1.72)	3	ต่ำ	109(3.60)	8
เวียดนาม	สูง	41(1.77)	4	ต่ำ	77(3.17)	4
อินโดนีเซีย	สูง	54(1.88)	5	ต่ำ	79(3.19)	5
กัมพูชา	ปานกลาง	115(2.26)	6	ต่ำ	100(3.41)	7
ฟิลิปปินส์	ปานกลาง	129(2.37)	7	ต่ำ	86(3.27)	6
ไทย	ปานกลาง	130(2.38)	8	ปานกลาง	63(2.95)	3
เมียนมาร์	ต่ำ	140(2.53)	9	-	-	-
รวม		1.98 (สูง)			3.0 (ปานกลาง)	

หมายเหตุ. จาก Global Peace Index 2013 โดย Institute for Economics and Peace, 2013, www.economicsandpeace.org.

เมื่ออาเซียนเป็นตัวแปรที่ทำให้สันติภาพเชิงบวกในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก ต่ำลงประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง คือ ระดับของสันติภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่ในระดับสูง-ปานกลาง ซึ่งแสดงให้เห็นว่ายังมีระดับสันติภาพระดับสูงกว่าปัจจุบันเป็นเป้าหมายให้อาเซียนบรรลุถึง อาเซียนจะสามารถอาศัยกลไกตามหลักการแห่งวิถีสันติภาพ เพื่อพัฒนาสันติภาพในภูมิภาคให้อยู่ในระดับที่สูงขึ้นได้หรือไม่ ดัชนีชี้วัดสันติภาพ ได้กล่าวไว้แล้วในบทนำนี้ ในลำดับถัดไปจะกล่าวถึงหลักการของวิถีสันติภาพ และทฤษฎีปฏิจางสมุขบาท แล้ววิเคราะห์พลวัตแห่งวิถีสันติภาพ และวัฏจักรแห่งสันติภาพในภูมิภาค ต่อไป

แนวคิดและทฤษฎี

แนวคิดและทฤษฎีประกอบการวิเคราะห์พลวัตและวัฏจักรสันติภาพ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ หลักการแห่งวิถีสยาม และหลักการแห่งทฤษฎีปฏิจลสมุบัติ มีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

1. **หลักการแห่งวิถีสยาม** มีลักษณะเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ (norm) มากกว่าที่จะเป็นกฎเกณฑ์ (rule of law) ซึ่งมีองค์ประกอบ 2 ส่วน ได้แก่ ธรรมเนียมปฏิบัติที่อิงค่านิยมสากล และธรรมเนียมปฏิบัติที่อิงค่านิยมภูมิภาค ค่านิยมสากลของวิถีสยาม ประกอบด้วยองค์ประกอบ 5 ข้อ ได้แก่ (1) การเคารพเอกราช อธิปไตย ความเสมอภาค บูรณภาพเหนือดินแดน และเอกลักษณ์ของชาติสมาชิก (2) สิทธิของชาติสมาชิกในการป้องกันประเทศให้ดำรงอยู่โดยปราศจากการแทรกแซง การบ่อนทำลาย และการขู่บังคับจากภายนอก (3) การไม่แทรกแซงกิจการภายในของประเทศสมาชิก (4) การยุติความแตกต่างหรือข้อโต้แย้งด้วยสันติวิธี และ (5) การไม่ก่อภัยคุกคามหรือการใช้กำลังต่อประเทศสมาชิก (ASEAN, 1976) แม้ค่านิยมสากลของวิถีสยามจะมี 5 ข้อ แต่แกนกลางของค่านิยมทั้งหมดคือการไม่แทรกแซงกิจการภายในของประเทศสมาชิก

ค่านิยมภูมิภาค คือ การปรึกษาหารือและฉันทามติ (consultation and consensus) ซึ่งมีลักษณะ 4 อย่าง ได้แก่ (1) การบรรลุข้อตกลงมาจากการปรึกษาหารือและการเห็นด้วยของทุกฝ่าย (2) หากมีการไม่เห็นด้วยเกิดขึ้นให้เลื่อนการหารือนั้นออกไป (3) ประเทศสมาชิกพร้อมเลื่อนผลประโยชน์แห่งชาติเพื่อให้ผลประโยชน์ของประชาคมมาก่อน และ (4) การให้ความสำคัญต่อกระบวนการที่ไม่เป็นทางการหรือความสัมพันธ์ส่วนตัวมากกว่าระบบสถาบัน (Collins, 2003; Acharya, 2001)

กล่าวโดยสรุปวิถีสยามประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ การไม่แทรกแซงกิจการภายในการปรึกษาหารือ และฉันทามติ โดยส่วนแรกมาจากค่านิยมสากล และสองส่วนหลังมาจากค่านิยมภูมิภาค

2. หลักการแห่งทฤษฎีปฏิจจสมุปบาท แบ่งออกเป็น 2 มิติ ได้แก่ หลักการทั่วไป และ หลักการเฉพาะหรือ หลักการประยุกต์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2553) ดังนี้

หลักการทั่วไป แบ่งออกเป็น 2 สาย ได้แก่ (1) สายเกิด มีหลักว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น” และ (2) สายดับ มีหลักการว่า “เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้ก็ดับ”

หลักการเฉพาะ แบ่งออกเป็น 12 หัวข้อ ได้แก่ (1) อวิชชา (ความไม่รู้) (2) สังขาร (การปรุงแต่ง) (3) วิญญาณ (การรับรู้) (4) นามรูป (กายใจ) (5) สฬายตนะ (องคาพยพของชีวิต) (6) ผัสสะ (การกระทบ) (7) เวทนา (ความรู้สึกร) (8) ตัณหา (ความอยาก) (9) อุปาทาน (ความยึดมั่น) (10) ภพ (เจตนาและผลแห่งเจตนา) (11) ชาติ (การเกิด) (12) ชรามรณะ (การเสื่อมสลาย) หัวข้อเหล่านี้อาศัยกันและกันเกิดทุกข์ หรือ ดับทุกข์ตามหลักการทั่วไป

หลักการเฉพาะทั้ง 12 หัวข้อ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ (1) กิเลส (สิ่งที่ทำให้ใจเศร้าหมอง) คือ อวิชชา ตัณหา และอุปาทาน (2) กรรม (เจตนาและผลแห่งเจตนา) คือ สังขาร และภพ และ (3) วิบาก (ผลแห่งกรรม) คือ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ชาติ และ ชรามรณะ

ส่วนทั้ง 3 นี้ เป็นกระบวนการ หรือ เมื่อเคลื่อนไปในฐานะวงจรแห่งการเกิดทุกข์เรียกว่าวิภวหรือวิวัจกร คือ การเคลื่อนไปตามกระบวนการแห่งวิวัจกร หรือสังสารวัฏ เรียกว่า อนุโลมพลวัต หากตรงข้ามก็เป็นกระบวนการหรือวงจรดับทุกข์ กล่าวคือ ไม่มีกิเลส ไม่มีกรรม และไม่มีวิบาก เรียกว่าวิวัจกร เรียกว่า ปฏิโลมพลวัต

วิธีอาเสียนจะถูวิเคราะห์ด้วยหลักการปฏิจจสมุปบาทในฐานะเป็นเป็นกลไกแห่งสันติภาพในภูมิภาค เพื่อตอบคำถามว่า วิธีอาเสียน เป็นอนุโลมพลวัต หรือ ปฏิโลมพลวัต ของวิวัจกร หรือ วิวัจกร แห่งสันติภาพในภูมิภาค โดยการวิเคราะห์แบบ 2 มิติ คือ องค์กร และ บุคคล หมายความว่า มิติแรก ให้องค์กรเป็นตัวตั้ง มีบทบาทในการกำหนดเป้าหมายเพื่อให้คนปฏิบัติตาม และมิติหลัง ให้คนเป็นตัวตั้ง มีบทบาทในการกำหนดเป้าหมายเพื่อให้องค์กรมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใด ดังนี้

องค์การกำหนดคน

สันติภาพ คือ ความสงบสุข เมื่อเกิดขึ้นหรือมีอยู่ที่ใด ความวุ่นวายและความทุกข์ก็ดับหายไปจากที่นั้น ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ด้วยการไม่มีกิเลส คือ อวิชชา ตัณหา และอุปาทาน ในบริบทขององค์การระหว่างชาติของประเทศสมาชิก 10 ประเทศ เช่น อาเซียน อวิชชา ตัณหา และอุปาทาน มีความหมายแค่นี้เพียงใด

ตามหลักการแห่งปฏิจรรยาบรรณ อวิชชา หมายถึง (1) การไม่รู้หรือรังเกียจ และ (2) ไม่รู้อดีต ปัจจุบัน อนาคต (สัง.นิ.16/17; อภิ.สัง.34/691) ซึ่งมีรายละเอียดและอาจประยุกต์ใช้กับบริบทแห่งอาเซียนได้ดังนี้

หลักการแห่งอริยสัจ คือ หลักแห่งเหตุและผลแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ เหตุ-ผลฝ่ายทุกข์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องรู้และหรือก็คือ ปัญหา-สาเหตุ และ เหตุ-ผลฝ่ายสุข ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องทำและถึง หรือก็คือ เป้าหมาย-วิธีการ อวิชชาในบริบทของอาเซียน จึงได้แก่การไม่รู้ปัญหาของภูมิภาค การไม่กำจัดสาเหตุแห่งปัญหา การไม่รู้เป้าหมายของภูมิภาค และการไม่ลงมือดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

จากหลักการแห่งอริยสัจ แสดงว่า อวิชชาไม่มีแล้วในอาเซียน เพราะเหตุ-ผลทั้ง 2 ชุด 4 ข้อ อาเซียนรู้แล้ว และแสดงออกให้เห็นเป็นประชาคมอาเซียนอันเป็นเป้าหมายที่จะบรรลุถึงในปี 2558 อาเซียนไม่มีอวิชชา (ในบริบทนี้เท่านั้น ใช้ในความหมายเชิงประยุกต์) แต่ไม่ได้หมายความว่าหมดตัณหา และอุปาทาน

ตัณหา คือ ความอยาก มี 3 ลักษณะ ได้แก่ อยากได้ หรือ อยากมี อยากเป็น และ อยากไม่ได้หรืออยากไม่มีและไม่เป็น (หรือไม่อยากได้ ไม่อยากเป็น) (อัง.ฉก.22/377) การที่อาเซียน(สมาคม)ต้องการเป็นประชาคมอาเซียน นอกจากจะแสดงให้เห็นว่าอาเซียนมีเป้าหมายแล้ว ยังแสดงว่าอาเซียนยังมีตัณหาด้วย กล่าวคือ อาเซียนอยากได้อะไรมีความมุ่งคั่งทางเศรษฐกิจ อยากเป็นประชาคมเดียวกัน และอยากไปให้พ้นสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันซึ่งก็จะเกิดขึ้นพร้อมกับการบรรลุเป้าหมายนั้น

แม้ประชาคมอาเซียน จะเป็นตัณหาที่นำไปสู่การสร้างสรรค์ แต่ก็มีจุดอ่อนที่

สำคัญอันจะเป็นอุปสรรคขัดขวางการบรรลุเป้าหมายเสียเอง หรือ ทำให้การบรรลุเป้าหมายนั้นเป็นปัญหาใหม่ อันเกิดจากเป้าหมายที่บรรลุแล้วนั่นเอง เพราะเบื้องหลังของตัณหา คือ ความต้องการเสพเสวยมากกว่าต้องการสร้างสรรค์

องค์การของอาเซียนที่ขับเคลื่อนด้วยตัณหาจึงมักจะไม่น่าจนถึงวิธีการว่าจะมีผลเสียอย่างไรหรือไม่ ขอเพียงบรรลุเป้าหมายให้ได้ตามต้องการก็พอ ซึ่งในที่สุดจะทำให้โครงสร้างที่ค้ำเป้าหมายนั้นอยู่พังทลายลง อันจะส่งผลให้เป้าหมายนั้นไม่ยั่งยืนไปด้วย โดยเฉพาะอาเซียนเมื่อมองในรายประเทศจะเห็นว่าต่างแก่งแย่งแข่งขันกันและมุ่งจะเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆ ของประเทศสมาชิก โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติ

ในที่สุดอาเซียนก็จะบรรลุถึงความเป็นประชาคมเดียวกันพร้อมกับมลภาวะด้านต่างๆ การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้เกิดมลภาวะ เมื่อเกิดมลภาวะก็ทำลายสุขภาพของประชาชน ที่ยกมานี้เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งเท่านั้น หมายความว่ายังมีผลเสียอื่นอีก อนึ่ง การกล่าวถึงผลเสียนี้ไม่ได้หมายความว่า ผลจากการบรรลุความเป็นประชาคมอาเซียนไม่มีผลดี แต่มุ่งแสดงให้เห็นว่า องค์การที่ขับเคลื่อนด้วยตัณหาจะมีผลเสียอย่างไร ซึ่งผลเสียเหล่านี้จะเป็นเครื่องขัดขวางไม่ให้ประชาคมพัฒนาระดับสันติภาพให้สูงขึ้น

เมื่อถึงเวลาที่มลภาวะกระทบต่อการดำเนินชีวิต ประชากรของอาเซียนจะแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายที่มีกำลังทรัพย์หรือคนรวย ที่สามารถเลือกหรือสร้างที่อยู่อาศัยให้ปลอดภัยได้ ซึ่งต้องแลกมาด้วยความทุกข์ยากของฝ่ายที่ไม่มีกำลังทรัพย์หรือคนจนที่ไร้ทางเลือก

ความรุนแรงของมลภาวะ และช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน จะมากขึ้นหรือน้อยขึ้นอยู่กับความเข้มข้นของตัณหา เมื่อตัณหาของอาเซียนเป็นไปอย่างไม่มีตัวกำกับ หรือถ่วงดุล ก็ยากที่จะกระจายสันติสุขสู่ประชากรส่วนใหญ่ของอาเซียนได้ เพราะอำนาจของอุปาทานที่เกาะกุมนโยบาย เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ และมาตรการของอาเซียนไว้อย่างเหนียวแน่น ไม่ยอมปล่อยให้ความเห็นต่าง หรือเห็นคนอื่น นอกจากพวกของตนเกิดขึ้นได้เลย โดยนัยนี้ อาเซียนย่อมมีอุปาทานแน่นอน

อุปาทาน คือ ความยึดติดถือมั่นมี 4 ชนิด คือ อุปาทานในการเสพ
เสวย (กามอุปาทาน) อุปาทานในหลักการ (ทิฏฐูปาทาน) อุปาทานในวิธีการ
(สีลัพพตูปาทาน) และ อุปาทานในเอกลักษณ์ (อัตตวาตูปาทาน) (ที.ปา.11/258)

วิถีอาเซียน มีอุปาทานทานครบ กล่าวคือ การยึดติดถือมั่นในหลักการ
วิธีการ เอกลักษณ์ และการเสพเสวยผลดีบางประการนั้นๆ ดังนั้น ช่องทาง
แห่งอุปาทานในรูปของประชาคมก็เกิดขึ้นได้ โดยเฉพาะวิถีอาเซียนซึ่งถูกมองว่า
เป็นทั้งปัจจัยและอุปสรรคของความก้าวหน้าของอาเซียน (สุวิชา เป้าอารีย์, 2554;
Goh, 2003; Jones, 2009; Jong, 2007) อุปาทานจะทำให้อาเซียนไม่ยอมรับ
การเปลี่ยนแปลงแม้เห็นอยู่ว่าจะทำให้เกิดผลดีแต่ด้วยความเคยชินจะทำให้
ทุกอย่างคงที่ สิ่งที่เกิดขึ้นอาจเป็นเพียงถ้อยคำ หรือ เอกสารแต่ผลที่เป็นรูปธรรม
ไม่เกิดขึ้นจริง เพราะฉะนั้น การพัฒนาต้องเริ่ม

จากการลดอุปาทาน คือ การคลายความยึดติดถือมั่น และเปิดใจรับความ
เป็นจริง พร้อมกับปรับเปลี่ยนเพื่อสันติสุขของพลเมืองอาเซียนทั้งหมด

คนกำหนดองค์กร

อย่างไรก็ดี แม้จะเบาใจได้ระดับหนึ่งในข้อที่ว่าอาเซียนมีเป้าหมายแล้ว
แต่ตัวขัดขวางความก้าวหน้าของอาเซียนยังมีอีก 2 ตัว คือ ตัณหา และอุปาทาน
โดยเฉพาะเมื่อมองให้ลึกลงไปถึงการปฏิบัติตามวิถีอาเซียน จะเห็นว่าคน
คือ ตัวแปรที่แท้จริงเพราะหลักการไม่แทรกแซงกิจการภายในก็ดี การปรึกษา
หารือก็ดี ฉันทามติก็ดี ล้วนเกิดจากคน ดำเนินการด้วยคน และมีผลต่อคนทั้งสิ้น
ดังนั้น การวิเคราะห์รัฐจักรแห่งสันติภาพจะชัดเจนยิ่งขึ้น ด้วยการพิจารณาที่คน
โดยเฉพาะผู้นำที่อยู่บนโต๊ะเจรจาเพราะเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการกำหนดนโยบาย

เราจะมั่นใจได้อย่างไรว่า ผู้นำไม่มีอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน เพราะแม้
เราเองก็ไม่อาจมั่นใจในหลักการและเหตุผลของเราเองได้ทั้งหมด เพราะเงื่อนไข
และตัวแปรมีมาก วิธีที่ดีที่สุด จึงต้องให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ข้อตกลง
ใดๆ ที่อยู่บนโต๊ะเจรจา จึงก่อนที่จะมีการตกลง จำเป็นต้องให้ประชาชนของ
แต่ละประเทศมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย

การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความเป็นไปได้ 3 กรณี คือ (1) การมีส่วนร่วมโดยตรง ซึ่งรัฐบาลอาจต้องทำประชาพิจารณ์ในประเด็นที่สำคัญ (2) การมีส่วนร่วมโดยผ่านตัวแทนซึ่งก็คือผู้แทนราษฎรที่ใช้สิทธิแทนประชาชน และ (3) การประชุมคู่ขนาน คือ เมื่อมีการประชุมระหว่างผู้นำอาเซียน ก็ควรมีการประชุมของภาคประชาชนพร้อมกันไป การมีส่วนร่วมของประชาชนในที่นี้เป็นแนวทางตัวอย่าง แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนมีหลายแนวทางมากกว่าที่ยกเป็นตัวอย่างนี้

ภาพสะท้อนเห็นได้ค่อนข้างชัดว่า แม้อาเซียนจะมีเป้าหมายที่ชัดเจนแต่ประชาชนในประเทศนั้นๆ มีจำนวนเท่าไรกันแน่ที่ไม่เห็นความสำคัญของเป้าหมาย เพราะไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจตั้งแต่ต้น โดยเฉพาะประเทศที่ไม่เป็นประชาธิปไตย เป้าหมายของอาเซียน จึงอาจเป็นจริงสำหรับคนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งก็คือฝ่ายที่มีกำลังทรัพย์หรือคนรวย แต่คนจนก็ยังจนอยู่ต่อไปและยังต้องแบกรับผลกระทบต่างๆ ที่ตามมาด้วย

วิธีแก้ไขแท้จริงก็มีอยู่แล้วในวิถีอาเซียนนั่นเอง กล่าวคือ แทนที่วิถีอาเซียนจะใช้เพื่อบรรลุข้อตกลงระหว่างประเทศสมาชิกก็ควรจะนำมาใช้เพื่อบรรลุข้อตกลงของประชาชนแต่ละประเทศก่อนที่ผู้นำจะเจรจากันด้วย

บัดนี้ เป้าหมายถูกกำหนดขึ้นแล้วจะย้อนกลับไปถามประชาชนอีกก็ไม่ทันการณ์ จึงต้องเดินหน้าสลายอวิชชาของประชาชน โดยการกระจายข่าวสารข้อมูลให้ทั่วถึงและเท่าทัน พร้อมกับสลายต้นหาของประชาชนให้ลุกขึ้นมาเป็นผู้สร้างแทนที่จะเป็นผู้เสพ โดยการพัฒนาชุดความรู้ใหม่วิธีการใหม่เพื่อคลายอุปาทานที่มีอยู่เดิมจนปิดบังศักยภาพในการพัฒนาจนหมดสิ้น

การตื่นรู้คือปฏิโลมพลวัตแห่งสันติภาพ

การกำจัดกิเลสมีอวิชชาเป็นต้น เป็นปฏิจางสมุบาทเชิงปฏิโลม พลวัตของอาเซียนที่ขับเคลื่อนไปด้วยปฏิจางสมุบาทเชิงปฏิโลม เรียกรวมกันว่า ปฏิโลมพลวัต จะสำเร็จได้ด้วยการตื่นรู้ คือ สติและปัญญา ซึ่งความหมายในเชิงประยุกต์หมายถึง ความเห็นและความต้องการของพลเมืองอาเซียนทุกคน

ความเห็นและความต้องการของประชาชนไม่ว่าจะดีหรือไม่ดี ก็เป็นตัวชี้ให้เห็นสติปัญญา หรือ การตื่นรู้ พลเมืองอาเซียนไม่ว่าจะมีฐานะเช่นใด จึงมีค่าเท่ากับการตื่นรู้หนึ่งจุดเช่นกัน การตื่นรู้ของพลเมือง ส่งผลต่อผู้นำ แล้วผู้นำก็กำหนดเป้าหมาย นโยบาย หลักการ และวิธีการ ของอาเซียน เท่ากับคนกำหนดองค์การเมื่อองค์การถูกกำหนดแล้ว ก็จะมีผลบังคับต่อคน กลายเป็นองค์การกำหนดคน สลับกันไป ในที่สุดอาเซียนก็จะเป็นองค์การแห่งการตื่นรู้ เพราะมีผู้นำที่ตื่นรู้ ผู้นำตื่นรู้เพราะประชาชนตื่นรู้ ความสงบสุขที่แท้ก็เกิดขึ้นแก่พลเมืองอาเซียนทั้งหมด

วิถัจกรแห่งสันติภาพภายใต้พลวัตแห่งวิถีอาเซียน

บทความชิ้นนี้ไม่ได้ให้ความสำคัญกับประเด็นของวิถีอาเซียนว่ามีประสิทธิภาพ หรือไม่มีประสิทธิภาพ แต่ถือว่าวิถีอาเซียนเป็นหลักการอันหนึ่งซึ่งเมื่อมองจากหลักการปฏิจางสมุบพาทแล้ว จะเห็นว่าอยู่ในลักษณะทั้งวิถัจกรหรือวิถัจกร ซึ่งจะทำให้เกิดสันติภาพ หรือไม่ก็ได้

หากวิถีอาเซียน ถูกสร้างด้วยกิเลสย่อมนำไปสู่กรรม และวิบากที่เป็นทุกข์ หากตรงกันข้าม ก็นำไปสู่ความสงบสุข ซึ่งดัชนีชี้วัดระดับความสงบสุข ของภูมิภาค บอกเราว่า อาเซียนมีสันติภาพเชิงลบ และเชิงบวกอยู่ในระดับสูงและปานกลาง ตามลำดับ ไม่ว่าจะระดับของสันติภาพนี้จะมาจากวิถีอาเซียนหรือไม่ก็ตาม สิ่งที่ต้องตั้งคำถาม คือ มันเกิดจากกิเลสหรือไม่

หากไม่ได้เกิดจากกิเลส สิ่งที่ต้องทำ คือ การเดินทางต่อไปด้วยปริมาณและคุณภาพที่มากขึ้น แต่หากเกิดจากกิเลสสิ่งที่ต้องทำ คือ แก้ไขปรับปรุงเปลี่ยนแปลงใหม่เพราะไม่ว่าจะเป็นผลจากการมีกิเลส หรือ ไม่มีกิเลส ระดับสันติภาพในภูมิภาคยังพัฒนาต่อไปได้อีก สรุปว่า วิถีอาเซียนไม่ว่าจะมีประสิทธิภาพหรือไม่ ก็ต้องปรับปรุงให้จุดอ่อนเป็นจุดแข็ง และให้จุดแข็งเป็นจุดแข็งยิ่งขึ้น เพราะหากยังคงอยู่อย่างเดิมก็เป็นกิเลสชนิดอุปาทานเต็มตัวซึ่งในที่สุดก็นำไปสู่เป้าหมายเทียมทั้งหมด

เอกสารอ้างอิง

- ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค. *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสยามรัฐ*. เล่ม 11 ข้อ 258. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กทม.: สหธรรมิก.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2553). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. นนทบุรี: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์.
- สังยุตตนิกาย นิทานวรรค. *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสยามรัฐ*. เล่ม 16 ข้อ 17.
- สุวิชา เป้าอารีย์. (กุมภาพันธ์ 2554). วิธีอาเซียนกับการจัดตั้ง AFTA (Way of establishing the ASEAN and AFTA). *วารสารร่วมพฤษภ*, 29(2), 2-21.
- อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี. *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสยามรัฐ*. เล่ม 34 ข้อ 691.
- อังคตตรนิกาย ฉักกนิบาต. *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสยามรัฐ*. เล่ม 22 ข้อ 377.
- ASEAN Secretariat. (2008, July 9). Agreement on the Establishment of the ASEAN Secretariat 1976. Retrieved from <http://www.aseansec.org/1265.htm>
- Acharya, A. (2001). *Constructing a Security Community in Southeast Asia: ASEAN and the Problem of Regional Order*. London, New York: Routledge.
- Collins, A. (2003). *Security and Southeast Asia: Domestic, Regional, and Global Issues*. Boulder, London: Lynne Rienner.
- Goh, G. (Spring 2003). The 'ASEAN Way': Non-Intervention and ASEAN's Role in Conflict Management. *Stanford Journal of East Asian Affairs*, 3(1), 113-118.
- Institute for Economics and Peace. (2013, June 5). Global Peace Index 2013. Retrieved from www.economicsandpeace.org.

Jones, L. (2009). *ASEAN and the Norm of Non-Interference in Southeast Asia: A Quest for Social Order*. Nuffield College Politics Group Working Paper.

Jong, K. H. (December 2007). ASEAN Way and Its Implications and Challenges for Regional Integration in Southeast Asia. *Jati*, 12, 17-29

